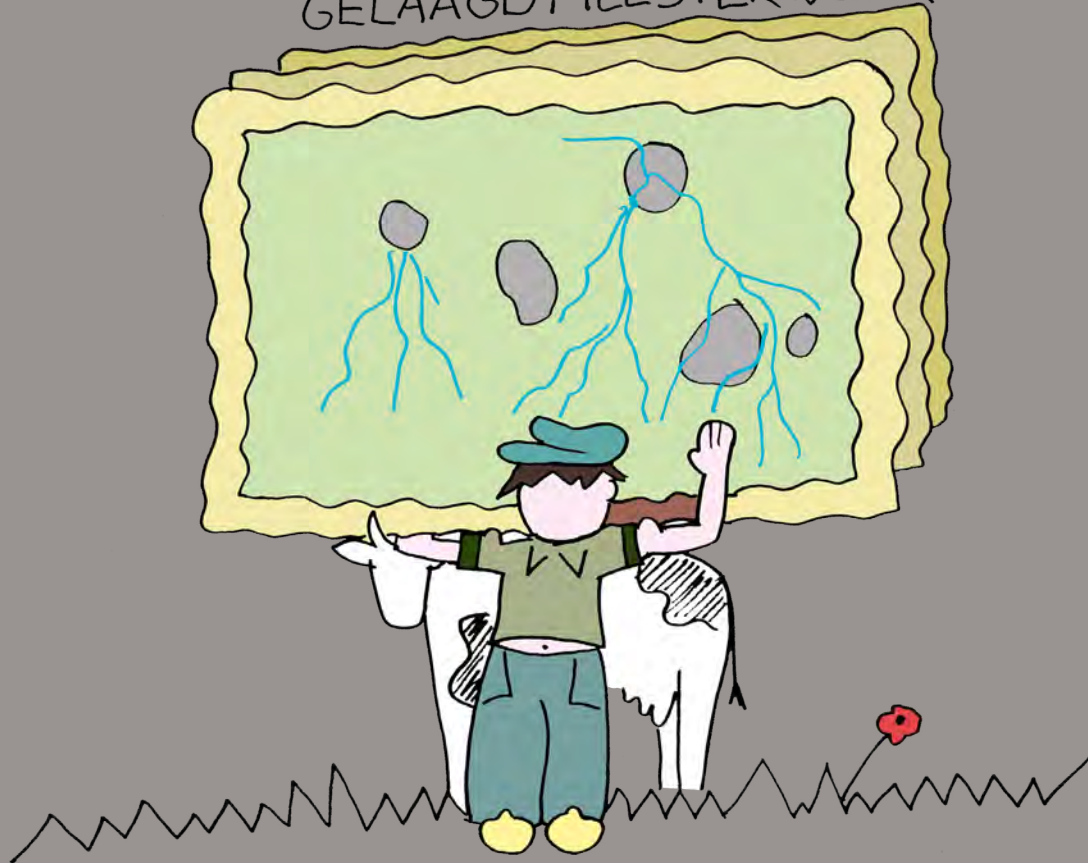

GELAAGD MEESTERWERK

Gebiedsanalyse | **Brabants Bodem**

Laats gewijzigd: 26/11/2020

LOS stadomland B.V.

Nieuwe Linie 1-3, 5264 PJ Vught

Tel: 073 - 7113770

info@losstadomland.nl

www.losstadomland.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding			
1.1	Achtergrond en doel	7		
1.2	Het doorlopen proces	9		
1.3	Opbouw van de notitie	9		
2	Grasland: de bodem onder de melkveehouderij!			
2.1	Het functioneren van de melkveehouderij	11		
2.2	Waarom kan het beter met de bodem?	13		
2.3	De melkveehouderij in het VGNP	15		
2.4	Grasland als bouwsteen voor landschapsbeeld	17		
2.5	Wat levert grasland op voor een betere bodem?	17		
2.6	Concurrentiepositie melkveehouders op grondmarkt	19		
3	Versterken van de basis: meer grasland, betere mest en lokaal krachtvoer	21		
3.1	Overbruggen waardeverschil tussen grond grasland en grond intensieve teelten	21		
3.2	Meer grasland	21		
3.3	Waardevolle mest voor de bodem en lokaal krachtvoer	29		
5	4 Koppelkansen vanuit de omgeving van de melkveehouder	35		
4.1	Invloed melkveehouder op koppelkansen	35		
4.2	Omgevingsaspecten: locatie, netwerk en placemaking	35		
4.3	Verdienmodellen vanuit de locatie	36		
4.4	Verdienmodellen vanuit het netwerk	41		
4.5	Placemaking & marketing	49		
5	Urgentie en kansen voor de melkveehouderij in VGNP	59		
5.1	Top 5 urgenties en kansen	59		
5.2	Voorbeeld: toepassen verdienmodellen en koppelkansen	63		
	Kaarten bijlage	67		
	Colofon en literatuurlijst	89		

4

Koeien in de wei

1 Inleiding

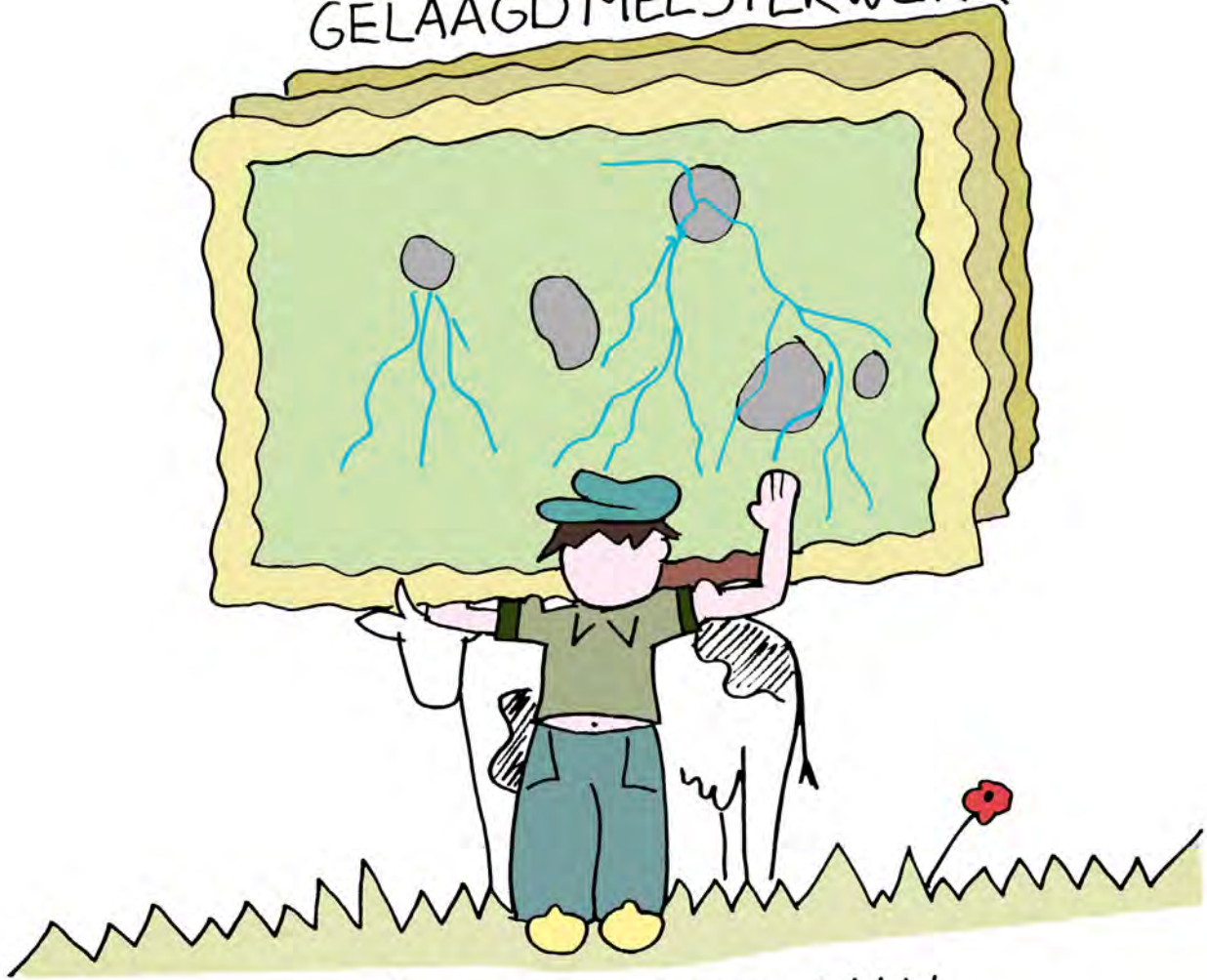
De melkveehouderijsector is een belangrijke sector in de Nederlandse landbouw en ook voor het landschap van het Van Gogh Nationaal Park met daarin de gras- en akkerlanden en de koe in de wei. Als we praten over de toekomst van die melkveehouderij zijn we geneigd sterk sectoraal te denken en te handelen. Dan praten we vaak in algemeenheden met aan de ene zijde de roep om “ruimte om te boeren”, en dan bedoelt men vaak schaalvergroting. Aan de andere zijde van het spectrum ziet men graag een “omschakeling naar natuurinclusieve kringlooplandbouw”. Feit is dat er allerlei gebiedsopgaven spelen zoals waterberging en -infiltratie, de bescherming van kwetsbare natuur met buffer- en verbindingzones, de energietransitie, de klimaatadaptatie, enzovoorts. Dit levert grote kaarten op met pijlen en arceringen die veel boeren de stuipen op het lijf jagen.

Het gaat in de regel over boerenfamiliebedrijven, meestal eenmanszaken, die sterk gekoppeld zijn aan de locatie waar het boerenbedrijf, misschien al eeuwenlang, gevestigd is. Veranderingen gaan langzaam en duren vaak een generatie of meer. Maar waar een melkveehouderijbedrijf stopt, komt er in de meeste gevallen geen meer voor terug. Het landgebruik verandert dan van grasland in bijvoorbeeld boomteelt, paardenweiden of maisland. Waarom? Om de simpele reden dat het verdienmodel voor graslanden veel beperkter is dan voor andere teelten en omdat perifere

kavels voor agrariërs lastig geschikt zijn om koeien te weiden. Voor het weiden van melkkoeien moet de boer percelen dichtbij de stal hebben waar gemolken, bijgevoerd en gekalfd kan worden. Vleeskoeien en jongvee kunnen wel verder van de boerderij geweid worden. Mais is in opkomst geraakt, het is eenvoudiger te verbouwen, te oogsten en levert meer en een uniformer product op dan grasland. Bovendien is de gronddruk in Brabant hoog en kunnen andere functies en teelten vaak meer betalen voor de grond, waardoor het een ander gebruik krijgt. Hoewel de melkveehouderij tegenwoordig grondgebonden moet groeien, is dat juist

GELAAGD MEESTERWERK

6

DE GEWONE MAN
VAN VAN GOGH
HET ECHTE PURE LEVEN

in Brabant met veel concurrentie op de grondmarkt en de torenhoge grondprijzen een groot probleem. Een verdere intensivering, met het aankopen van meer krachtvoer en mais en het weer (anoniem) afzetten van de mest is en blijft vooralsnog een aantrekkelijker verdienmodel. Een verdere intensivering staat echter op gespannen voet met de maatschappelijke en beleidsmatige wensen.

Het is een zoektocht naar nieuwe en vooral andere verdienmodellen om de boer voldoende inkomen en toekomstperspectief te verschaffen. Niet in algemene zin, maar specifiek: toekomstperspectief passend bij de ondernemer, bij de locatie van het bedrijf en beter passend in het Van Gogh landschap. Laten we niet vergeten dat er in de Brabantse melkveehouderij al ontzettend veel is gebeurd: er ontstaan op veel plaatsen kortere ketens en boeren leveren al tal van diensten aan de samenleving. Echter, is dat voldoende om boer x op locatie y te behouden en daarmee het typische Van Gogh landschap veilig te stellen? Wij denken dat het beter kan en zien een aantal belangrijke “koppelkansen”.

1.1 Achtergrond en doel

De gebiedsanalyse met kansen voor een melkveebedrijf, die goed is voor de bodem, is een deelproject van het project Brabants Bodem. In dit deelproject werken allerlei maatschappelijke organisaties en overheden samen. Brabants Bodem is een onderdeel van Van Gogh Nationaal Park en sluit naadloos aan bij het doel van Van Gogh Nationaal Park: het samen werken aan een aantrekkelijk, waardevol en toekomstbestendig landschap in het Van Gogh Nationaal Park. ‘Het project Brabants Bodem brengt Brabanders en hun bedrijven uit diverse relevante sectoren bij elkaar, die zich willen **inzetten voor een transitie richting een regionaal grondgebonden, duurzame, klimaat neutrale landbouwproductie als drager van een aantrekkelijk landschap** in de regio van het Van Gogh-park **met een rendabel businessmodel**. Het project beoogt een transitie richting 300 bedrijven in Noord-Brabant. Een gezonde Brabantse bodem (in al zijn functies en facetten) is hierbij zowel uitgangspunt als kwaliteitskenmerk .

Het doel van deze gebiedsanalyse is om specifiek voor de melkveehouderij hier een concretiseringsslag in te maken: **“breng kansen en urgentie voor de melkveehouderij in het Van Gogh Nationaal Park in beeld, die ook effect hebben op de bodem en die een goed verdienmodel opleveren”**.

In deze studie leggen we heel bewust het accent op de koppelkansen die niet alleen voor de kopgroep interessant zijn, maar die voor het hele peloton een kans betekenen. Als kansen voor de meerderheid van de melkveehouderijen interessant zijn, kan het echt impact hebben op het landschap en daarmee op de Brabantse Bodem.

¹bron: <https://www.vangoghnationalpark.com/brabants-bodem> en eindrapport oriëntatiefase Brabants Bodem

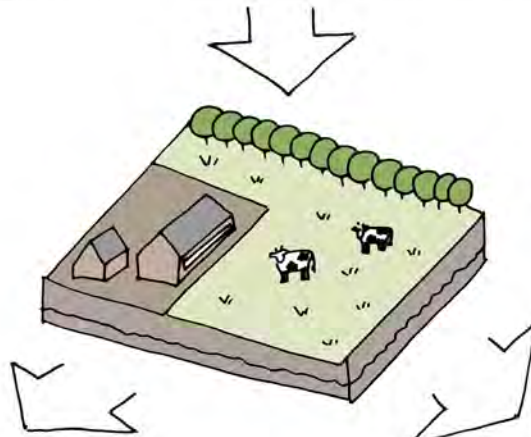
1.2 Het doorlopen proces

Om deze doelstelling te halen is gebruik gemaakt van bestaande kennis en ideeën. In de eerste fase van het project hebben we vooral gekeken naar bestaande rapporten en hebben we kaarten bestudeerd, die inzicht bieden in het ruimtelijk functioneren van de melkveehouderij. Op basis van de eerste ideeën hebben we een eerste beeld geschetst van het functioneren van de melkveehouderij en de koppeling tussen bekende verdienmodellen voor de melkveehouderij. Vervolgens hebben we dit beeld en de eerste koppelkansen voorgelegd aan een **groot aantal experts** (onderzoekers, overheden en maatschappelijke organisaties). Onderdeel van de expertsessies was een presentatie aan de **uitvoeringsteam Brabants Bodem**. Nadat we een totaalbeeld hebben geschetst van verdienmodellen en koppelkansen voor een melkveehouderij die goed is voor de bodem, heeft een **workshop** plaatsgevonden met een zevental agrarische bedrijven verspreid in het gebied. Zij hebben geholpen bij een toets of de voorgestelde koppelkansen inpasbaar zijn en kanttekeningen geplaatst. In de laatste fase hebben we alle kennis bijeengebracht in een presentatie en deze notitie.

1.3 Opbouw van de notitie

Hoofdstuk 2 is een achtergrondverhaal met basiskennis over het functioneren van de melkveehouderij in het algemeen en in Brabant in het bijzonder. Deze basiskennis is nodig om de voorgestelde koppelkansen in het juiste perspectief te plaatsen. We komen in dit hoofdstuk tot de conclusie dat grasland de crux is waaromheen de ontwikkeling van de melkveehouderij die goed is voor de bodem, draait. Essentieel is het overbruggen van het waardeverschil tussen grond die wordt gebruikt voor grasland en diezelfde grond die wordt gebruikt voor andere teelten. Op hoofdlijnen kan dat op twee manieren gebeuren. In hoofdstuk 3 gaan we in op de verdienmodellen, die vanuit de bedrijfsvoering zelf ontstaan. In hoofdstuk 4 gaan we in op de verdienmodellen, die ontstaan van buitenaf. Als iets in dit onderzoek naar voren is gekomen, is het dat de mogelijkheden voor verdienmodellen per gebied en soms per bedrijf verschillen. Een betere koppeling tussen verdienmodellen, een gerichte aanjaagfunctie vanuit overheden en organisaties en een locatiespecifieke benadering kan helpen om de melkveehouderij voor het Van Gogh Nationaal Park te behouden. Hoe dit werkt en wat de belangrijkste conclusies van dit onderzoek zijn geweest, staat verwoord in hoofdstuk 5. In hoofdstuk 6 staan de belangrijkste kaarten van het gebied met daarop de melkveehouderijen. Tot slot volgt het colofon, de literatuurlijst en de beeldenverantwoording.

het functioneren van een melkveehouderijbedrijf

2 Grasland: de bodem onder de melkveehouderij!

Dit hoofdstuk gaat over gras en de melkveehouderij. De melkveehouderij kan niet zonder grond en is een van de weinige sectoren die voor een verdienmodel voor grasland zorgt. Maar de hoeveelheid grasland staat onder druk en het gebruik van grasland kan op allerlei manieren. Dit hoofdstuk vormt de achtergrondkennis die nodig is om de positie van de melkveehouderij, het gebruik van grasland en maatregelen voor een betere bodem goed te kunnen begrijpen. Ook volgt in paragraaf 2.4 een motivatie waarom grasland en de melkveehouderij belangrijk zijn voor het beeld van het VGNP.

2.1 Het functioneren van de melkveehouderij

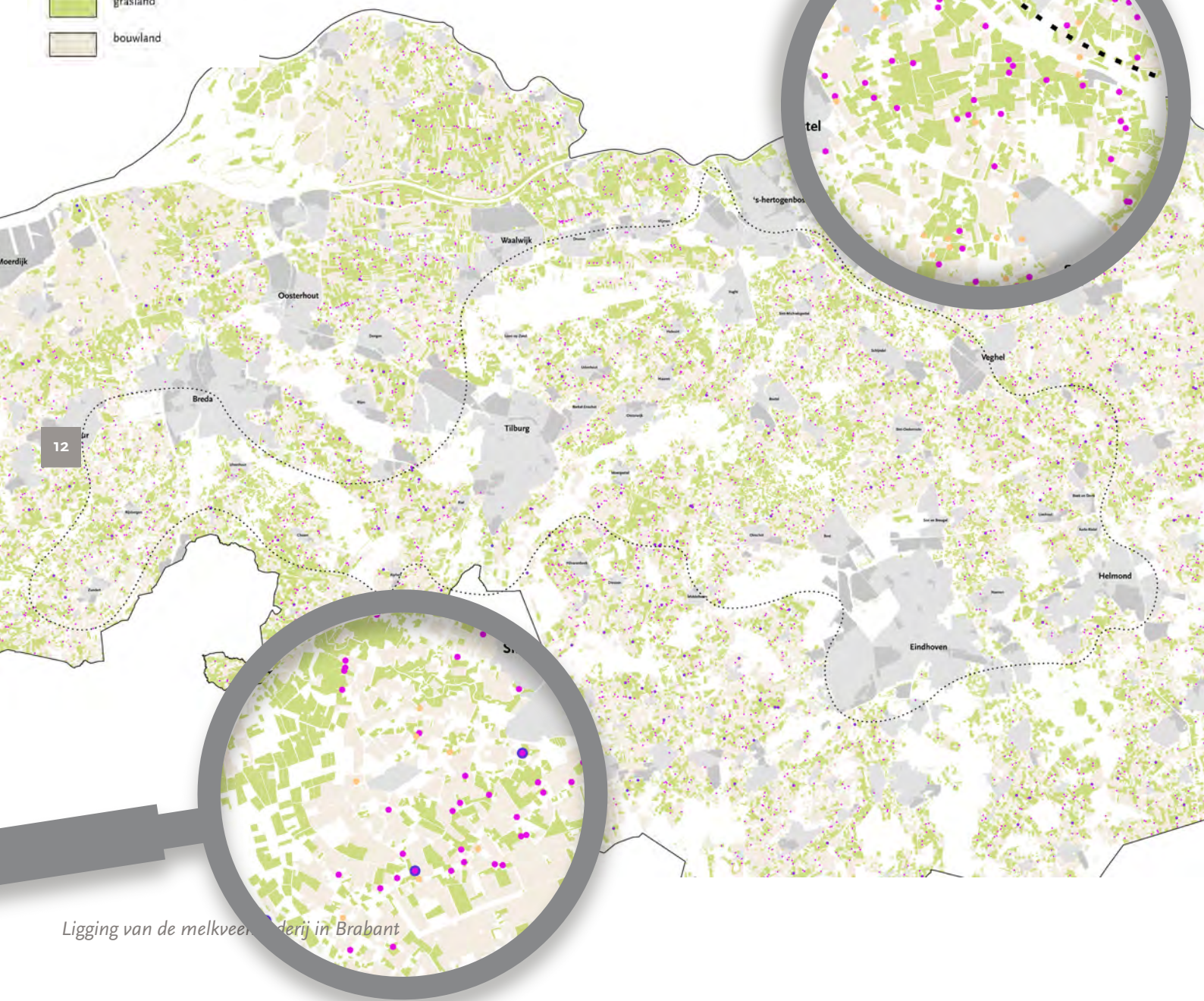
Voor het functioneren van een melkveehouderij gelden enkele basisingrediënten. Elke boer heeft een huiskavel en een bepaalde verhouding tussen grasland, bouwland (meestal maisland) en aankoop van (kracht)voer. Een manier om te groeien is door meer grasland aan te kopen, maar in gebieden met een hoge gronddruk is de aankoop van mais en krachtvoer

een strategie. Hoe hoger de gronddruk des te aantrekkelijker is deze tweede strategie. Per 1 januari 2016 is de Algemene Maatregel van Bestuur grondgebonden groei melkveehouderij van kracht. Het doel hiervan is grondloze groei van de melkveehouderij te beperken. Toch stuurt deze wet minder dan het fosfaarechtenstelsel wat is ingevoerd per 1 januari 2018. Ofwel fosfaarrechten kopen is aantrekkelijker dan grond.

Op de kaart “Ligging van de melkveehouderij in Brabant” op pagina 12 zien we dat de ligging van veehouderijen tussen veel gras of veel bouwland beiden veel voorkomt.

- Melkrundvee gestopt NGE 0
- Melkrundvee
- Melkrundvee NGE +300
- grasland
- bouwland

Ligging van de melkveebederij in Brabant

2.2 Waarom kan het beter met de bodem?

Er zijn drie aspecten waardoor de kwaliteit van de bodem onder druk staat, namelijk:

1. Grasland: Hoge gronddruk leidt tot intensievere, hoogrenderende teelten en afname grasland;
2. Bemesting: optimale bemesting en regelgeving leidt tot aanvoer kunstmest en overschot (drijf) mest;
3. Krachtvoer: door specialisatie komt het krachtvoer en ruwvoer van buitenaf.

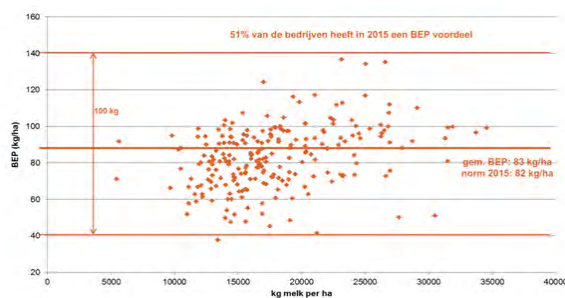
1. Grasland: hoge gronddruk leidt tot intensief grondgebruik

In de eerste plaats is er de grote gronddruk. Door de hoge gronddruk en de hoge grondprijzen is de beschikbaarheid van grond beperkt. Brabantse boeren moeten daarom zeer efficiënt met de grond omgaan. Om met de huidige gronddruk in Noord-Brabant toch goed te kunnen boeren, levert de agrariër een topprestatie door alle productiemiddelen te optimaliseren. Waardoor het aandeel en de kwaliteit van de bodem onder het melkveebedrijf onder druk staan, namelijk: a. voer, bestaande uit krachtvoer, mais en gras, b. mest en c. de producten, bestaande uit melk, kaas, vlees, etc. Deze optimalisatie is gericht op met zo weinig mogelijk grond een zo groot mogelijke opbrengst halen.

2. Bemesting: aanvoer kunstmest en afvoer drijfmest

Veel melkveehouders proberen met een optimaal rantsoen een zo hoog mogelijke melkproductie per koe te realiseren. Voor de grond geldt iets vergelijkbaars. Door een optimale bemesting kan een hoge grasopbrengst worden behaald. Een hoge grasopbrengst betreft zowel de hoeveelheid gras als een

hoog eiwitgehalte. Omdat gras meer stikstof uit de grond weet te onttrekken dan (de meeste) andere gewassen, zoals akkerbouwproducten of mais, mag een melkveehouder op zandgronden hier meer mest toepassen, namelijk maximaal 230 kg stikstof per hectare uit dierlijke mest. Agrariërs vullen de overige bemestingsruimte op het grasland aan met kunstmest. De wens is om meer dierlijke mest aan te wenden in ruil voor minder kunstmest. Veel Brabantse agrariërs voeren nu kunstmest van buitenaf aan, terwijl ze drijfmest van het bedrijf moeten afvoeren. Een dubbele kostenpost dus. Meer dierlijke mest zorgt echter voor meer uitspoeling naar het grondwater en, afhankelijk van het type mest, voor meer uitstoot van ammoniak.

Bemesting: drijfmest (en kunstmest) versus vaste mestsoorten

Uit de quick scan mestkwaliteit die de Provincie Noord-Brabant door het Louis Bolk instituut liet maken, blijkt dat runderdrijfmest veel positieve effecten heeft op de bodem. Voor een betere bodemstructuur en het vastleggen van koolstof in de bodem zou vaste mest (of de dikke fractie van drijfmest) nog beter zijn. Het onderzoeksrapport stelt hierover: “De bijdrage van rundermest aan koolstof in de bodem was

hierin groter dan het effect van varkensmest. Vaste mestsoorten zoals de dikke fractie van rundermest en vaste rundermest en organische mestsoorten zoals compost leggen meer koolstof vast dan vloeibare mestsoorten". Het toepassen van vaste mestsoorten heeft een positief effect op de bodem op de lange termijn. En daarmee ook op de opbrengsten van de melkveehouder. Het toepassen van drijfmest (in combinatie met kunstmest) levert op korte termijn een betere opbrengst van grasland op.

Conclusie: Het is voor de melkveehouders interessant om de bemestingsruimte volledig met eigen mest in te vullen. Vanwege de risico's op uitspoeling van nitraat en toename in ammoniakemissies kan dit echter niet en en mogen melkveehouders kunstmest gebruiken. Het zou voor de bodem een betere keuze zijn om mest te scheiden (dunne en dikke fractie) en kunstmest in te ruilen voor de dunne fractie. Onderzocht moet worden of dit uitspoeling voorkomt. Dit vraagt wel een aanpassing in stalsystemen en/of mestverwerking.

3. Krachtvoer: door specialisatie komt het krachtvoer en ruwvoer van buitenaf

Veel melkveehouders proberen met een optimaal voedingsrantsoen een zo hoog mogelijke melkproductie per koe te realiseren. Hiervoor gebruiken ze krachtvoer. Hoewel dit krachtvoer voor een deel uit reststromen bestaat, kost het persen en transport veel CO₂. Door een groot aandeel mais in het bouwplan van de melkveehouder is er meer eiwitrijk krachtvoer nodig. En eiwitrijk krachtvoer heeft in de regel een hogere CO₂ footprint dan energierijk krachtvoer. Het opnemen van krachtvoergewassen als graan in het bouwplan zou voor de bodem geschikter zijn dan mais, maar wordt om twee redenen vaak niet gedaan. In de eerste plaats heeft de melkveehouderij te maken met

de derogatie. Dat wil zeggen dat minimaal 80% van zijn grond moet bestaan uit grasland. Ervan uitgaande dat een melkveehouder zijn huiskavel (gebruikt voor beweiding) niet wil laten mee rouleren, geeft dat dus weinig mogelijkheden voor optimale gewasrotatie. In de tweede plaats is mais een eenvoudig gewas om te telen met een zekere en hoge gewasopbrengst. Meer krachtvoer in de vorm van graan is dus goed voor het beeld van het Van Gogh Nationaal Park. Ook kan meer lokale productie van krachtvoer (b.v. in de roulatie bij akkerbouwers) lokale kringlopen vereenvoudigen. Toch zal er geen ruimte zijn om alle krachtvoer lokaal te produceren. Het verdient daarom ook aanbeveling om te onderzoeken of het gebruik van krachtvoer niet kan worden afgebouwd. Ook is het gebruik van reststromen een goed manier om lokale kringlopen beter te sluiten.

2.3 De melkveehouderij in het VGNP

De melkveehouderij in het VGNP heeft een aantal kenmerken, die de situatie anders maakt dan in andere delen van Nederland. Het VGNP heeft een bijzonder fijnmazig landschap, waarin dekzandruggen en beekdalen elkaar op korte afstand afwisselen. Agrariërs hebben daarom te maken met veel variatie in grond. Bovendien liggen aan de rand van het VGNP enkele uitgestrekte kleigebieden. Een ander kenmerk van het VGNP is de sterke verstedelijking van het gebied, een grote stad of stevig dorp is nooit ver weg. Bovendien is de dichtheid aan agrarische bedrijven in Brabant bijzonder hoog en door de hoge gronddruk heeft de melkveehouderij in Brabant zich ontwikkeld tot de minst grondgebonden in Nederland². Tegelijk is het beheer van grond onder de melkveehouderij heel stabiel. Melkveehouders hebben meer dan

²bron: Nulmeting bodemkwaliteit van de WUR

VOER & LANDSCHAP

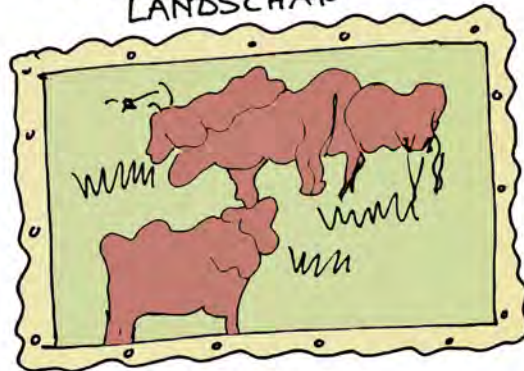
GRAANVELDEN
POSITIEVE BOUWSTEEN
LANDSCHAP

KORENSCHELVEN OP DE AKKER
NUENEN, AUG 1885
VINCENT VAN GOGH

GRASLANDEN
POSITIEVE BOUWSTEEN
LANDSCHAP

KOEIEN
1890
VINCENT VAN GOGH

andere takken van de landbouw een sterke (historische) verbondenheid met de plek en de grond waar men boert. Daardoor verandert de grond niet snel van functie en teelt. De melkveehouderij is van oorsprong veel meer onderdeel geweest van een gemengd bedrijfssysteem, waarbij grasland lang op de meer marginale gronden, zoals de arme zandgronden en beekdalen. Voedselgewassen werden geteeld om de meer vruchtbare gronden, zoals de oud bouwlanden. Specialisatie en de opkomst van teelten als laanbomen zijn een realiteit, maar de melkveehouderij, akkerbouw, groenteteelt en laanboomteelt kunnen wel elkaar verduurzamen.

2.4 Grasland als bouwsteen voor landschapsbeeld

Vincent van Gogh tekende en schilderde het gewone leven in het Brabantse land. Zijn collectie tekeningen en schilderijen geeft een goede weergave van het landschap van weleer. Op een aantal locaties in het VGNP zijn nog landschappen die nagenoeg overeenkomen met de sferen die hij tekende en schilderde. Een kwart van zijn oeuvre maakte hij in Brabant, inclusief zijn eerste Meesterwerk. Zijn liefde voor de natuur, het landschap en de mensen die er wonen en werken is naast inspirerend ook leidraad voor de ontwikkeling van het VGNP en het landschap van de toekomst. In dat landschap van de toekomst speelt de melkveehouderij een belangrijke rol.

Wat zijn de ingrediënten van het typische Brabantse Van Gogh landschap? Wat zijn de sferemakers van dit landschap? Vincent van Gogh tekende en schilderde korenvelden, met de kenmerkende korenschelven op de akker, koeien in de wei, zaaiers, hardwerkende

mannen en vrouwen op het land, bloesembomen, knotberken, molens, vogels in de lucht, etc. Het agrarische landschap is de inspiratiebron voor Vincent van Gogh. Dit geldt ook voor het VGNP.

In zowel het agrarische landschap uit het verleden als het agrarische landschap van de toekomst passen melkveehouders met koeien die in de wei lopen. Voldoende grasland is dus niet alleen voor de business van de melkveehouder belangrijk. Het is ook een essentiële bouwsteen in het landschap van het Van Gogh Nationaal Park.

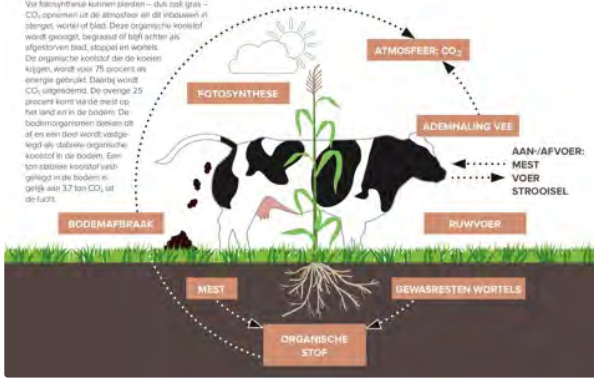
Voor het landschapsbeeld is ook de afwisseling met graan (tarwe) interessant. Tarwe kan voor de melkveehouders interessant zijn als ingrediënt van lokaal krachtvoer. Hoe mooi zou het zijn als het agrarische landschap van de toekomst bijdraagt aan gesloten en lokale kringlopen: kringlooplandbouw. Dat het landschapsbeeld niet alleen mooi is, maar ook bijdraagt aan de gewenste transitie in de landbouw.

³Bron: Louis Bolk Instituut; quick scan mestkwaliteit Provincie Noord-Brabant (2018).

De koolstofcyclus op een veebedrijf

Via fotosynthese kunnen planten – dus ook gras – CO₂ opnemen uit de atmosfeer en dit inkouwen in stengels, wortel en blad. Deze organische voedsel wordt geogest, begrast of bij licht, als afgestorven blad, stoppel en wortels. De organische koolstof die de koeken volgen, wordt voor 75 procent als energie gebruikt. Daarbij wordt CO₂ uitgedemd. De overige 25 procent komt namelijk meer op het land en in de bodem. De bodemorganismen dieken dit af en een deel wordt vastgelegd als stabiele organische koolstof in de bodem. Een klein deel van de koolstof wordt gelijktijdig in de bodem en gelijk aan 3,7 ton CO₂ uit de lucht.

2.5 Wat levert grasland op voor een betere bodem?

Gras is de crux waar het behoud van de melkveehouderij, die goed is voor de bodem, in het VGNP om draait. Zonder beschikbaarheid van grasland verdwijnen er bedrijven of worden ze in sterkere mate niet grondgebonden. Een melkveehouderij met meer grond heeft de mogelijkheid om het grasland extensiever te beheren, wat weer bijdraagt aan een betere bodemstructuur of meer ruimte biedt voor kruiden en weidevogelbeheer. Een minder intensief benut grasland hoeft ook minder vaak te worden gescheurd. Uit onderzoek blijkt dat grasland onder een structuurrijke bodem veel CO₂ opslaat, maar dat een deel hiervan weer verloren gaat als het grasland wordt gescheurd². Een bodem met een goede bodemstructuur heeft ook veel bodemleven. Als er ook variatie van gras en kruiden voorkomt, vergroot dat de biodiversiteit nog verder met allerlei insectensoorten en dieren die daarop afkomen. Extra grasland, dat gebruikt kan worden voor weidegang, leidt dus tot een lagere veebezetting. Deze extensivering van het grondgebruik maakt ook andere doelstellingen mogelijk zoals meer agrarisch natuurbeheer. Beweiding draagt tenslotte verder bij aan de variatie op microniveau in het weiland. Een weidende koe poept in de wei, dat trekt insecten aan, wat weer voer is voor weidevogels. Het beeld van grasland met koeien én de mogelijkheid voor een betere bodem met een meer gevarieerde grasmat past dus bij uitstek bij de melkveehouderij. Kortom, meer grasland per agrariër is goed voor:

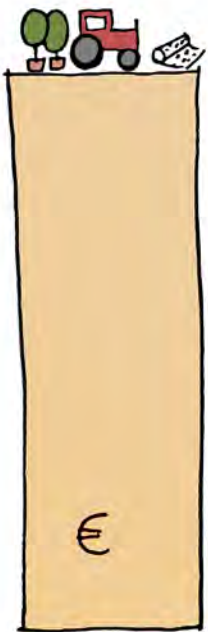
- Het bodemleven en de biodiversiteit;
- Weidevogelstand;
- De opslag van CO₂.
- Bodemstructuur
- Variatie in gras en kruiden vergroot de biodiversiteit (aan insecten en dieren die daarop afkomen).
- Beweiding en mestflaten dragen bij aan variatie op microniveau in de weide.
- Het landschapsbeeld (Van Gogh, koe in de wei);

2.6 Concurrentiepositie melkveehouders op grondmarkt

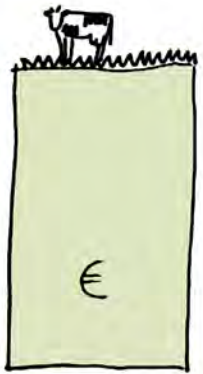
Er komt regelmatig grond in de verkoop. De vraag is wanneer een melkveehouder kans maakt op de grondmarkt. De grondprijs in grote delen van Brabant wordt bepaald door wat bedrijven met meer intensieve teelten ervoor kunnen betalen. Dat zijn in veel gevallen laanboomteeltbedrijven of de tuinbouw (bijvoorbeeld aardbeienteelt). De prijzen voor grond waarop deze intensieve teelten worden gedaan ligt ruim tweemaal zo hoog als de waarde van grasland voor een melkveehouderij. Hetzelfde geldt voor de pachtprijzen. Daarom kan de melkveehouderij niet goed concurreren op de grondmarkt.

In de volgende hoofdstukken gaan we kijken welke kansen er voor de melkveehouderij liggen en/of te creëren zijn. Hoe krijgen we meer en betaalbaar grasland onder het melkveebedrijf? En welke koppelkansen zijn er voor de melkveehouderij in het VGNP om geld te verdienen?

MARKT WAARDE

WAARDE GRASLAND

ANDERE INKOMSTEN

EXTRA INKOMSTEN PRODUCT

BESPARING OP GROND-GEBRUIK

GROND

3 Versterken van de basis: meer grasland, betere mest en lokaal krachtvoer

In dit hoofdstuk beschrijven we het versterken van het basismodel van de melkveehouderij: meer graslandgebonden, het produceren van waardevollere mest en lokaal krachtvoer. Het zijn koppelkansen voor de melkveehouder die op bedrijfsniveau gerealiseerd kunnen worden.

3.1 Overbruggen waardeverschil tussen grond grasland en grond intensieve teelten

De essentiële vraag is: Hoe krijgen we meer en betaalbaar grasland onder het melkveebedrijf?

Of anders gezegd: Hoe overbrug je het waardeverschil tussen de waarde van grasland en van intensieve teelten? Dat kan op hoofdlijnen door:

- Extra inkomsten te genereren uit de grond zelf (vergoeden van het leveren van ecosysteemdiensten).
- Extra inkomsten uit het product (melk en vlees)
- Extra inkomsten met het bedrijf (neveninkomsten)
- Het gebruik van de grond te beperken (regels)

In de volgende paragrafen is het de zoektocht naar het overbruggen van dit waardeverschil. Uiteraard ligt dit waardeverschil op perifere locaties, waarop allerlei beperkingen liggen, veel lager dan op gunstig gelegen vruchtbare gronden. Maar juist die gronden zijn ook voor de melkveehouderij essentieel als onderdeel van een duurzame bedrijfsvoering.

3.2 Meer grasland

De meeste melkveehouders hebben graag meer betaalbaar grasland onder hun bedrijf. Het is daarbij echter wel belangrijk om te beseffen dat er verschillende soorten kavels grasland bestaan:

- **De huiskavel.** De huiskavel is de basis. Dichtbij huis is niet alleen makkelijk en efficiënt, het is de locatie waar de koeien kunnen weiden. Een grote huiskavel geeft de mogelijkheid om extensief te beweiden.
- **Kavels op afstand.** Die zijn nodig als aanvulling, om mest af te zetten en om voedergewassen te telen. Maar eventueel ook voor het weiden van jongvee en vleeskoeien.

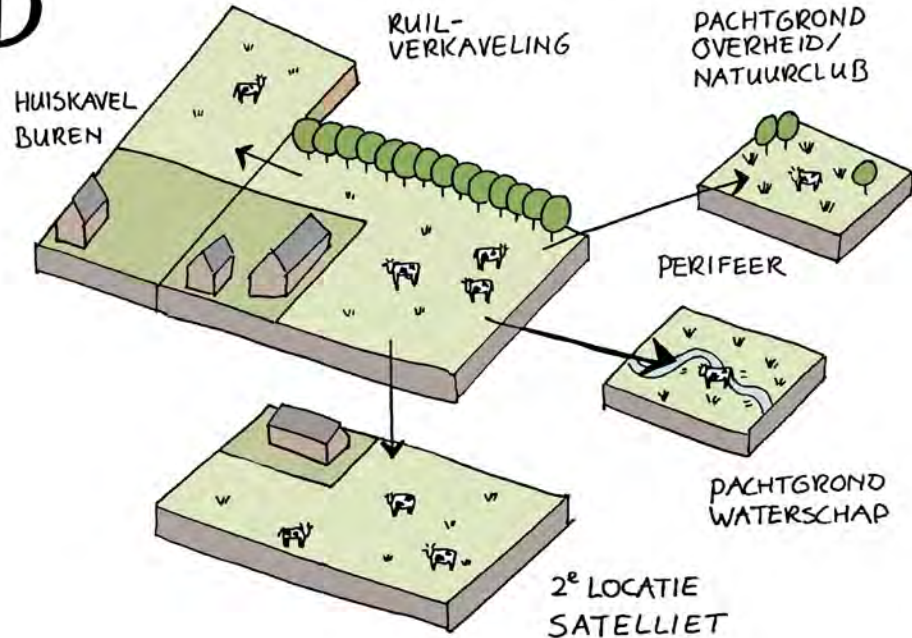

De verhouding tussen deze beide is belangrijk voor een bedrijf. Als de balans te veel doorslaat naar kavels op afstand, is dat voor een agrariër niet efficiënt en een te kleine huiskavel beperkt de mogelijkheden van beweiding. Mede daardoor zijn er afgelopen decennia trends ontstaan waarbij melkveehouders hun koeien permanent op stal hielden. Bij kavels op afstand is het nog van belang of het kavels betreft die een normale agrarische bedrijfsvoering toelaten of dat het 'perifere' kavels betreft, locaties in bijvoorbeeld natuurgebieden, waar beperkingen op het gebruik gelden. Dit geldt onder andere voor grasland dat in eigendom is bij natuurorganisaties en die aan agrariërs worden verpacht.

Om de huiskavel te vergroten zijn er twee opties denkbaar:

- De melkveehouder koopt of pacht het bouwblok van de buurman. Dat is de ideale manier. De huiskavel wordt groter, er is meer plek om de koeien te weiden. Lastig is dat het bouwblok van de buurman bijna nooit te koop komt.
- De melkveehouder koopt of pacht een 2e huiskavel bijvoorbeeld van een stoppende boer.. Dat is minder goed dan een huiskavel, maar wel beter dan verspreide locaties. Een optie is om een 2e huiskavel in te zetten voor jongvee of fokvee, daarmee ontstaat feitelijk een scheiding binnen het bedrijf. Over deze optie zijn agrariërs wel verdeeld, maar in combinatie met toezicht lijkt het een kansrijke optie.

GROND

Om meer grond onder het bedrijf te krijgen, kan een agrariër grond pachten of kopen. Hoe kunnen die opties worden verbeterd?

Om het waardeverschil te overbruggen bestaan ook al veel ideeën en oplossingen. Er zijn allerlei regelingen, waar agrariërs gebruik van kunnen maken, die het knelpunt van de grondprijs helpen verkleinen of zorgen voor extra inkomsten om dit verschil te overbruggen. Daarnaast hebben agrariërs zelf vaak veel creativiteit in huis om te zorgen voor alternatieve inkomsten. Een deel van de agrariërs richt zich op een specifieke markt, waarmee de opbrengst (per liter melk) wordt verhoogd. Veel van de maatregelen, waar agrariërs aan deelnemen kennen positieve voorbeelden en kansen, maar er worden vaak ook beperkingen gevonden, waardoor niet kan worden opgeschaald. In hoofdlijnen zien we de volgende beperkingen:

- Regelingen staan soms te veel op zichzelf en leveren op zichzelf te weinig op.
- Veel steun van de overheid (inspanningen, pacht, geld) wordt niet structureel genoeg gevonden. Dat geeft onzekerheid.
- Regelingen zijn soms te generiek. Niet alles werkt overall even goed.
- Soms gelden er om deel te kunnen nemen ook beperkingen. Bijvoorbeeld om in aanmerking te komen voor pacht moet je je hele bedrijf anders inrichten. Dat kan niet altijd.

Pachten van grond

Hoe werkt het?

Veel natuurorganisaties, overheden of Waterschappen hebben grond, die in pacht wordt uitgegeven. Dit is een goede manier voor agrariërs om de hoeveelheid grond onder het bedrijf te vergroten. Er kleven echter ook enkele nadelen aan:

- Natuurorganisaties, zoals Brabants Landschap, kennen vaak alleen pachtovereenkomsten voor een jaar. Dat nodigt niet uit om aan bodemverbetering te doen. Bovendien geeft dit te weinig vastigheid om bijvoorbeeld een hypotheek van de bank op te kunnen baseren.
- Veel pachtovereenkomsten kennen een beperking in gebruik (bemesting, maaidata, geen stikstofbindende gewassen).
- Veel pachtgronden liggen op locaties wat verder van de boerderij af.

De Provincie Noord-Brabant heeft sinds kort de grondregeling natuurinclusieve landbouw. Daarbij verkoopt de agrariër zijn grond aan de Provincie, om deze vervolgens terug te verpachten tegen een lage pachtprijs aan de desbetreffende agrariër. Het betreft een langdurig pachtcontract met daarin voorwaarden met betrekking tot natuurinclusiviteit. Zie gekleurd kader.

Grondregeling natuurinclusieve landbouw – Provincie Noord-Brabant

De regeling is gemaakt voor boeren die van plan zijn meer natuurinclusief te gaan boeren en die behoefte hebben daar extra grond voor te gebruiken. Met een door de Provincie goedgekeurd businessplan kun je aanspraak maken op extra grond, die de Provincie dan wil kopen en weer uitgeven in een erfpachtconstructie van 26 jaar met een lagere pacht prijs van €600 tot €700. Doordat je als boer grond aan de Provincie verkoopt, maak je geld vrij dat je op verschillende manieren kunt gebruiken:

- Extra grond onder je bedrijf
- Natuurinclusieve maatregelen een ander stalsysteem

Voorwaarden:

- Alle in erfpacht uitgegeven grond moet kruidenrijk grasland zijn (minimaal 4 indicatorsoorten)
- Geen kunstmest, wel drijfmest (telt mee voor je mestplaatsingsruimte)
- Geen bestrijdingsmiddelen gebruiken

<https://www.youtube.com/watch?v=Mg-5Pg5hILk>

Hoe kan het beter?

Er zijn meerdere oplossingen denkbaar om via pacht de hoeveelheid grond onder een melkveehouders bedrijf te vergroten. Brabant heeft hiervoor een programma Duurzame gronduitgifte www.duurzamegronduitgifte.nl. In de eerste plaats is er de mogelijkheid om de **pachtperiodes te verlengen**. Ook is het zinvol om te onderzoeken of de **pachtvoorwaarden gewijzigd kunnen worden** bijvoorbeeld via de KPI's van de biodiversiteitsmonitor. Zo kan het gebruik van gras-klover, luzerne, erwten en veldbonen een waardevolle aanvulling zijn in de krachtvoerbehoefte van de agrariër en tegelijk de biodiversiteit vergroten, zeker in gebieden waar al veel grasland is.

Belangrijkste verbetering zou echter zijn als er meer grond beschikbaar komt op betere plekken, aansluitend of nabij de huiskavel van de agrariër en waarvan het gebruik nog van toegevoegde waarde kan zijn voor de agrariër. Daarvoor is het nodig dat vrijkomende huiskavels worden gekocht en in pacht worden uitgegeven aan agrariërs. Zeker als er kavels beschikbaar komen in zowel kwetsbare natuurgebieden als in pri-

maire landbouwgebieden kan een agrariër een combinatie van grondtypen pachten en de grond beter inpassen in het bedrijfssysteem.

Wat moet er gebeuren?

Er zijn allerlei private investeerders die vermogen willen beleggen en tegelijk willen bijdragen aan een goed doel. Grond wordt daarbij gezien als een stabiele investering. Uit meerdere interviews kwamen hiervoor ideeën of concrete aanwijzingen naar voren. Prof. Martha Bakker (WUR) spreekt van een 'community land trust', een stichting die grond koopt en in pacht uitgeeft. Interessant voor 'allerlei kapitaalkrachtige partijen loterijen, pensioenfondsen, drinkwaterbedrijven, banken die zoeken naar duurzame bestemmingen voor hun geld.' Ook onderzoek van de Provincie Noord-Brabant wijst uit dat kapitaalkrachtige organisaties vanuit de wens om 'maatschappelijk verantwoord te ondernemen' zoeken naar goede stabiele investeringen. Daarom is het een idee om privaat vermogen aan te trekken om (vrijkomende) huiskavels op te kopen en onder te brengen bij de blijvende agrariërs, bijvoorbeeld in de vorm van een grondfonds. Ook de Provincie ontwikkelt een methode om grond te kopen en in pacht bij melkveehouders uit te geven. **Ons advies is om daarbij niet alleen te kijken naar gronden die in of nabij natuurgebieden of beekdalen liggen, maar juist ook naar de (vrijkomende) huiskavels. De huiskavels kennen vaak al een langjarig gebruik als (permanent) grasland en dragen het meest bij aan een toekomstperspectief voor de melkveehouder.**

Contractueel of beleidsmatig vastleggen grasland

Hoe werkt het?

Een belangrijke methode om grasland niet om te laten zetten in intensievere teelten is om de gebruiksmogelijkheden simpelweg te beperken tot grasland. Beleidsmatig kennen we dat al heel lang. Gemeenten kunnen in bestemmingsplannen via het aanlegvergunningstelsel het scheuren van grasland beperken of verbieden³. Dat heeft een drukkende werking op de grondprijs. Hiervoor moet de gemeente dan wel een goede motivering kunnen geven. Over het algemeen liggen er natuurbelangen aan ten grondslag, zoals het belang voor weidevogels, leefgebieden voor amfibieën en reptielen of bepaalde plantensoorten. Het uitbreiden van het areaal waar grasland niet gescheurd mag worden, levert natuurlijk ook beperkingen op voor grondeigenaren met mogelijk planschade als gevolg.

Een tweede manier is om het gebruik van de grond contractueel vast te leggen bij de notaris. Waterschap Brabantse Delta experimenteert hiermee door via een 'kwalitatieve verbintenis' de grondwaarde voor een intensieve teelt af te kopen en het gebruik als grasland vast te leggen.

Hoe kan het beter?

Kwalitatieve verbintenissen zijn een dure optie. Toch kan het zinvol zijn om te zien of deze optie door meerdere geldstromen te bundelen kan worden opgeschaald. Als een kwalitatieve verbintenis kan worden gekoppeld aan andere verdienmodellen, kan het afkopen van de hogere grondwaarde een stuk lager uitvallen. Een vergelijkbare methode als die van de 'kwalitatieve verbintenis' van het Waterschap is de regeling 'ondernemen met natuur' (zie gekleurd kader) van de Provincie Noord-Brabant. Een mogelijkheid is om deze regeling uit te breiden naar andere gebieden in het Van Gogh Nationaal Park.

Een vergaande vorm van beleidsmatig sturen is het invoeren van een zoneringsregeling. De essentie is dat er verschillende typen productielandschappen worden gecreëerd, waarbij intensieve teelten deels meebetalen aan de natuurinclusieve teelten en dat overheidsfinanciering gericht wordt ingezet. Zo ontstaat een gelijk speelveld en gebeurt alles op de daarvoor beste plekken. Ideeën uit deze visie zijn inspirerend voor een aantal andere verdienmodellen in deze rapportage. Dit model kan mogelijk aansluiten bij andere doelen rondom verdroging, wateroverlast en natuur. Kunst is om het model betaalbaar te maken. In het gekleurde kader 'Zoneringsregeling' staat een uitgebreidere samenvatting van deze visie.

Benutten van grond op afstand

Het kan natuurlijk zo zijn, dan er wel grond beschikbaar komt, maar dat deze niet aan de huiskavel gekoppeld kan worden. Welke opties zijn denkbaar om dit toch relevant te maken voor een agrarier? We noemen vier opties:

Zonering

Een vergaande manier om toe te groeien naar een melkveehouderij, die goed is voor de bodem, is een nieuwe zonering rondom natuurgebieden en beekdalen. Dit idee is uitgewerkt door prof. Martha Bakker van de WUR. Zij betoogt in haar visie een tweedeling in het landelijke gebied. Een agroproductielandschap en agrarisch natuurlandschap. In een zone rondom natuurgebieden en beekdalen komen alleen extensief begraasde graslanden en andere vormen van biologische landbouw voor. Extensief wordt gedefinieerd als: geen kunstmest, weinig import van veevoer, geen landbouwgif, weinig maaien, en hoge grondwaterstanden. Hiermee worden allerlei natuurdoelen veiliggesteld, het waterbeheer goed geregeld en ontstaan betere verbindingen tussen natuurgebieden. Het overige landelijk gebied wordt vooral ingericht voor reguliere landbouw (akkerbouw, tuinbouw, boomteelt en melkveehouderijen, die geen affiniteit hebben met natuurinclusieve landbouw) en op een aantal plaatsen ontstaan agroparken, waar niet grondgebonden vormen van landbouw worden geclusterd.

Het verdienmodel van deze zonering is in het artikel ook beredeneerd:

- Land aankopen via een stichting (community land trust) en onder voorwaarden uitgeven in pacht
- Handel in fosfaat en stikstofrechten. Daarvan hebben agrariërs in de natuurinclusieve zone minder nodig en die worden afgenomen in de andere zones.
- Concentreren van subsidies voor ecosysteemdiensten in deze zone.
- Eventueel aangevuld met inkomsten uit extra bouwkevels in deze zone of recreatieve inkomsten.

Bron: gesprek en artikel een toekomstvisie voor het landelijk gebied, prof. Martha Bakker, WUR.

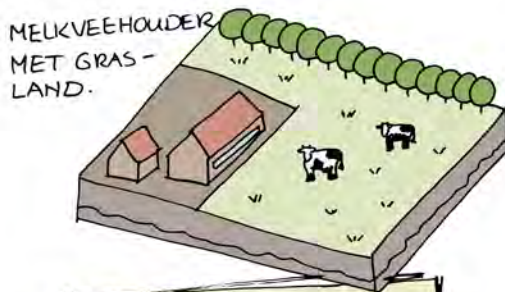
A. GRASLAND

GRASLANDEN:
BOUWSTEEN VAN
VAN GOGH LANDSCHAP/HP

28

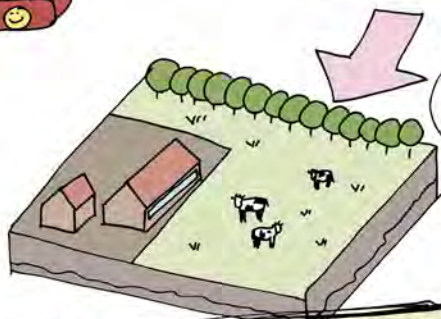
MELKVEEHOUDER
MET GRAS-
LAND.

BEHOUD GRASLAND

ALS DE MELKVEEHOUDER
VERDWIJNT, VERDWIJNT
OOK HET GRASLAND
→ MAIS, BOOMTEELT, AKKERBOUW
⇓
LANDSCHAPSVERANDERING

MOBIELE
STALLEN
VOOR
MELKKOEIEN

HUISKAVELS MELKKOEIEN

VRIJKOMENDE GRASLANDEN + VAB'S

- SATELLETSTALLEN
- STARTERSREGELING
- KOPPELEN AAN STOPPERSREGELING

TWEDE
HUISKAVEL

STOPPER

STARTER

overheid

overheid

JONGVEE + VLEESKOEI
HOOLLANDEN

BEEKDALEN
NATUURGRONDEN
NATUURINCLUSIEF
WATERBERGING

WATERSHAD
NATUURMONUMENTEN, ETC.

1 Koppelen startersregeling aan stoppersregeling

Er bestaan in het kader van milieumaatregelen, zoals nu als gevolg van de stikstofcrisis, stoppersregelingen voor agrarische bedrijven. Daarmee wordt het stoppen financieel en fiscaal aantrekkelijker gemaakt vaak gekoppeld aan het verminderen van de stikstofuitstoot. Er worden weinig nieuwe bedrijven opgericht, omdat de opstartkosten heel hoog zijn. Om grasland te behouden zou het op sommige plekken juist aantrekkelijk zijn als zich een nieuwe melkveehouderij zou vestigen. In die gevallen kan de overheid overwegen om een startersregeling te koppelen aan een stoppersregeling, door een starter op bepaalde plekken financieel te ondersteunen bij de overname van een stoppend bedrijf.

2. Satellietstallen of tweede huiskavel

Een tweede optie om een huiskavel op afstand te kunnen benutten is om te werken met satellietstallen. In dat geval koopt of pacht een agrariër de opstallen van een tweede bouwblok en brengt een deel van zijn bedrijf over. In de markt horen we verschillende geluiden over deze optie. Voor sommige agrariërs is dit geen optie, anderen zien kansen om jongvee of opfokvee op een 2e locatie onder te brengen.

3. Mobiele stallen voor kavels op afstand

Om melkkoeien op afstand te kunnen houden zijn satellietstallen nodig met mobiele melkrobots. In dat geval is de toestemming om een (tijdelijke) mobiele stal te plaatsen een interessante oplossing. Zeker in gevallen waarbij inscharing in of nabij natuurgebieden plaatsvindt en het land niet intensief bemest en gemaaid kan worden, heeft een kavel vooral een functie voor beweiding. Een mobiele stal kan het inscharen van vee laagdrempeliger maken. Binnen de ruimtelijke ordening zijn de mogelijkheden hiervoor nog beperkt.

3.3 Waardevolle mest voor de bodem en lokaal krachtvoer

Welke soorten mest zijn er?

Vaste mest: hiermee wordt meestal mest bedoeld uit een potstalsysteem.

Drijfmest (mix van poep en plas). Deze kan gescheiden worden in een dikke fractie en een dunne fractie:

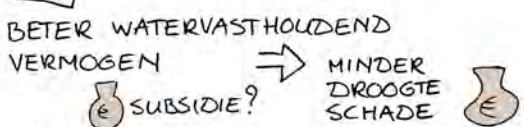
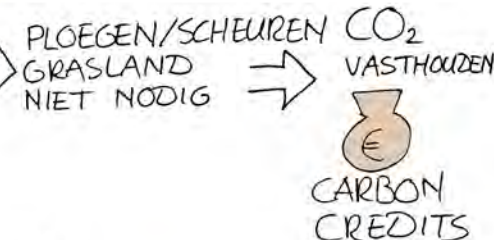
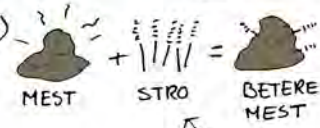
- Dikke fractie
- Dunne fractie.

Drijfmest kan ook opgewaardeerd worden door er stro en plantenresten doorheen te mengen. Omdat deze onderdelen nog niet gecomponeerd zijn, is dit van mindere kwaliteit dan de potstalmest.

B. MEST

- MEST SCHEIDEN
GEEN DRIJFMEST, MAAR VASTE MEST
- MEST OPWAARDEREN
MET STRO OF GEWASRESTEN (GRAAN)

CARBON CREDITS

Mest opwaarderen

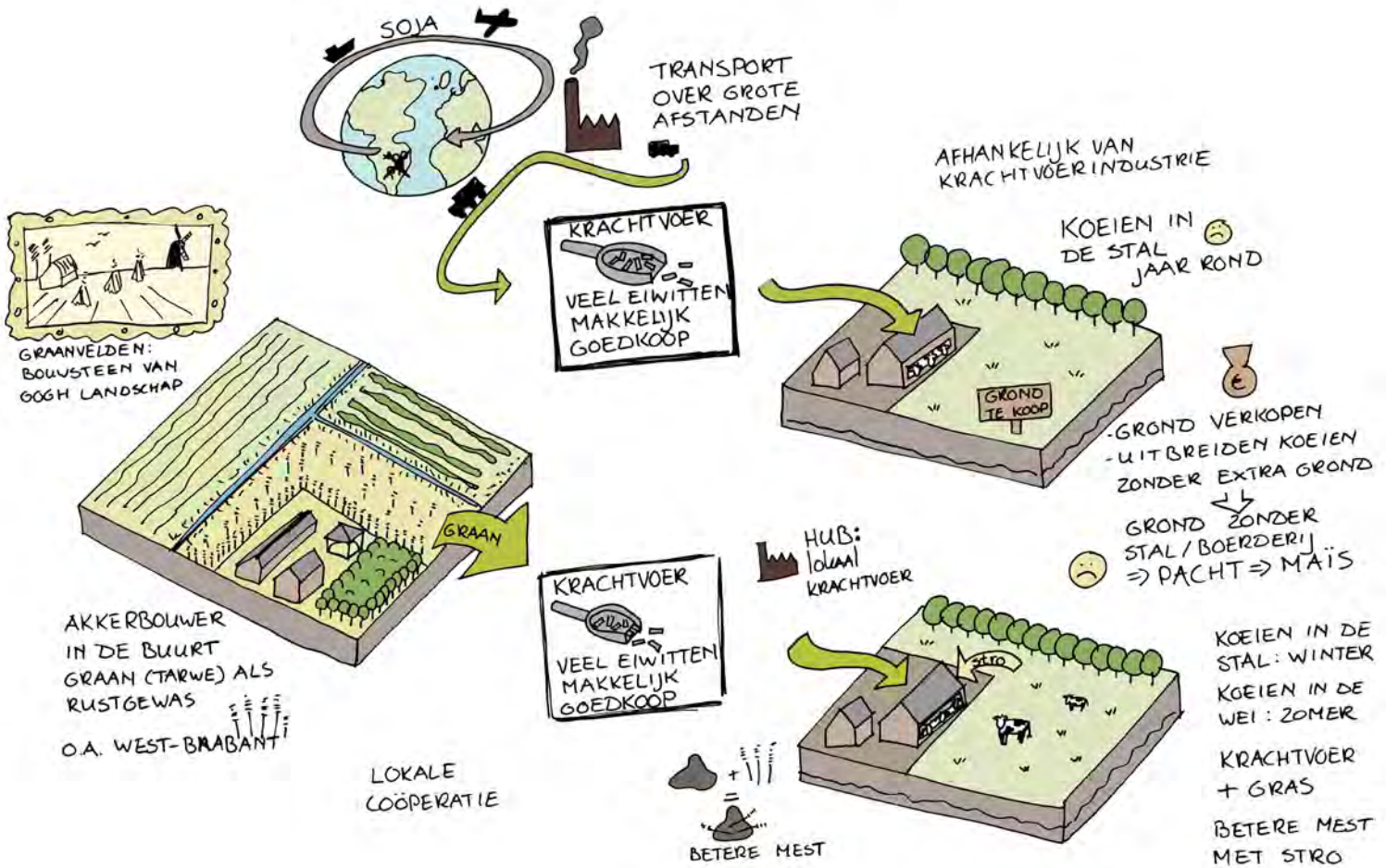
Mest van koeien is al bijzonder waardevol, maar kan nog waardevoller worden gemaakt. Vaste mest is goed voor de eigen bodemstructuur (koppelkans watervasthoudend vermogen i.s.m. het Waterschap), maar ook voor opslag van CO₂ in de bodem. Het verbeteren van de bodemstructuur door meer vaste mest en gewasresten te gebruiken zorgt ervoor dat grasland op den duur niet gescheurd of geploegd hoeft te worden en daardoor beter CO₂ vasthoudt. Daardoor kan er ook een koppeling worden gelegd met de introductie van carbon credits. Ook het watervasthoudend vermogen van de grond neemt toe bij een hoger organisch stofgehalte. Om dit te bevorderen kent Waterschap Brabantse Delta een vergoeding voor het verhogen van het organische stofgehalte van de bodem (tot 3%). Waterschap de Dommel heeft de regeling 'wel goed water geven, waarbij een vergoeding wordt gegeven voor het onderwerken van maaisel.

De koppeling met vergoedingen als carbon credits kan ervoor zorgen dat ook hogere organische stofgehalten financieel iets opleveren. Zoals eerder gezegd, zorgt het gebruik van vaste mest op het grasland ook voor meer insecten en bodemleven, wat goed is voor de biodiversiteit. Daarom ligt er eveneens een koppelkans met agrarisch natuurbeheer en deelname aan de biodiversiteitsmonitor, <http://biodiversiteitsmonitor-melkveehouderij.nl>.

Daarnaast kan vaste mest goed verkocht worden aan akkerbouwers. In het VGNP komt in een deel van het gebied de akkerbouw en de melkveehouderij dicht bij elkaar. Vooral bij biologische akkerbouwbedrijven en vollegrondsgroentetelers is vaak behoefte aan mest van melkveehouderijbedrijven. Veel akkerbouwers willen het liefst vaste mest of de dikke fractie van drijfmest. Toch is dit geen wetmatigheid, er zijn ook akkerbouwers die bij voorkeur drijfmest hebben. Daarvan bestaat een overschot, waardoor een melkveehouder op de 'vrije markt' vaak geen inkomsten krijgt uit mest. Voor akkerbouwers met meer specifieke wensen en de behoefte om met vaste leveranciers te werken is er wel een verdienmodel. In de praktijk kennen we dat van koppelboeren. Het werken met koppelboeren levert een extra voordeel op. Er kunnen afspraken worden gemaakt over het uitwisselen van krachtvoer en mest.

C. KRACHTVOER

Lokaal krachtvoer

Graan vormt voor de akkerbouw een rustgewas en uitwisseling met mest van melkveehouders levert een wederzijds verdienmodel. Ook kan de melkveehouderij worden ingezet voor andere reststromen. Nu halen de melkveehouders hun krachtvoer via grote bedrijven die hun ingrediënten (soja) van ver weg naar hier transporteren, soms vanuit de andere kant van de wereld. Voor de individuele melkveehouder is dit makkelijk en goedkoop. Het krachtvoer bevat veel energie en vooral eiwitten en dat heeft hij/zij nodig voor zijn/haar koeien. Hoe meer de melkveehouderij op krachtvoer leunt, hoe minder lokale resources nodig zijn. De sector heeft zelf een ambitie gesteld dat minimaal 65% van de eiwitbehoefte van eigen land of uit de directe omgeving moet komen. Dat stuurt op twee dingen: een mate van grondgebondenheid en op meer grasland, want grasland bevat meer eiwit dan bijvoorbeeld mais. Dit in combinatie met de ambitie van de sector voor meer weidegang, enerzijds vanwege het imago en het landschappelijke beeld, anderzijds vanwege de biodiversiteit, maakt dat grasland zo een belangrijke pijler onder de melkveehouderij zal blijven.

Gras levert hoofdzakelijk eiwit en energie voor de koe, mais en graan leveren vooral energie. Mais wordt echter geteeld als ruwvoer, terwijl granen krachtvoer leveren. Wij zien kansen in lokaal krachtvoer. Akkerbouwers in de buurt en/of regio verbouwen dan graan (tarwe) als rustgewas. Deze tarwe levert ook stro waarmee de mest en dus ook de bodem verder verbeterd kan worden. Een verdienmodel gebaseerd op graslanden en graanvelden is beter voor het milieu, de bodem, de natuur en het landschap in het VGNP. Maislanden worden graanvelden en de melkveehouderij wordt daarmee in sterkere mate grond en regiogebonden.

Een grondgebonden melkveehouderij is al veel langer de ambitie van de sector zelf. Gras en graan zou een nieuwe uitdaging geven. Het zijn beide gewassen die vanwege hun grote wortelstelsels voor een goede bodemstructuur zorgen en bijdragen aan meer organische stof in de bodem. Gras & Graan in Van Gogh! Zoals in paragraaf 2.2 aangegeven is een sluitende kringloop niet haalbaar, omdat zoveel krachtvoer uit rustgewassen niet haalbaar is. Daarom zou ook breder gekeken moeten worden, of krachtvoergebruik niet verminderd kan worden bij een grotere beschikbaarheid van grasland of dat andere reststromen gebruikt kunnen worden.

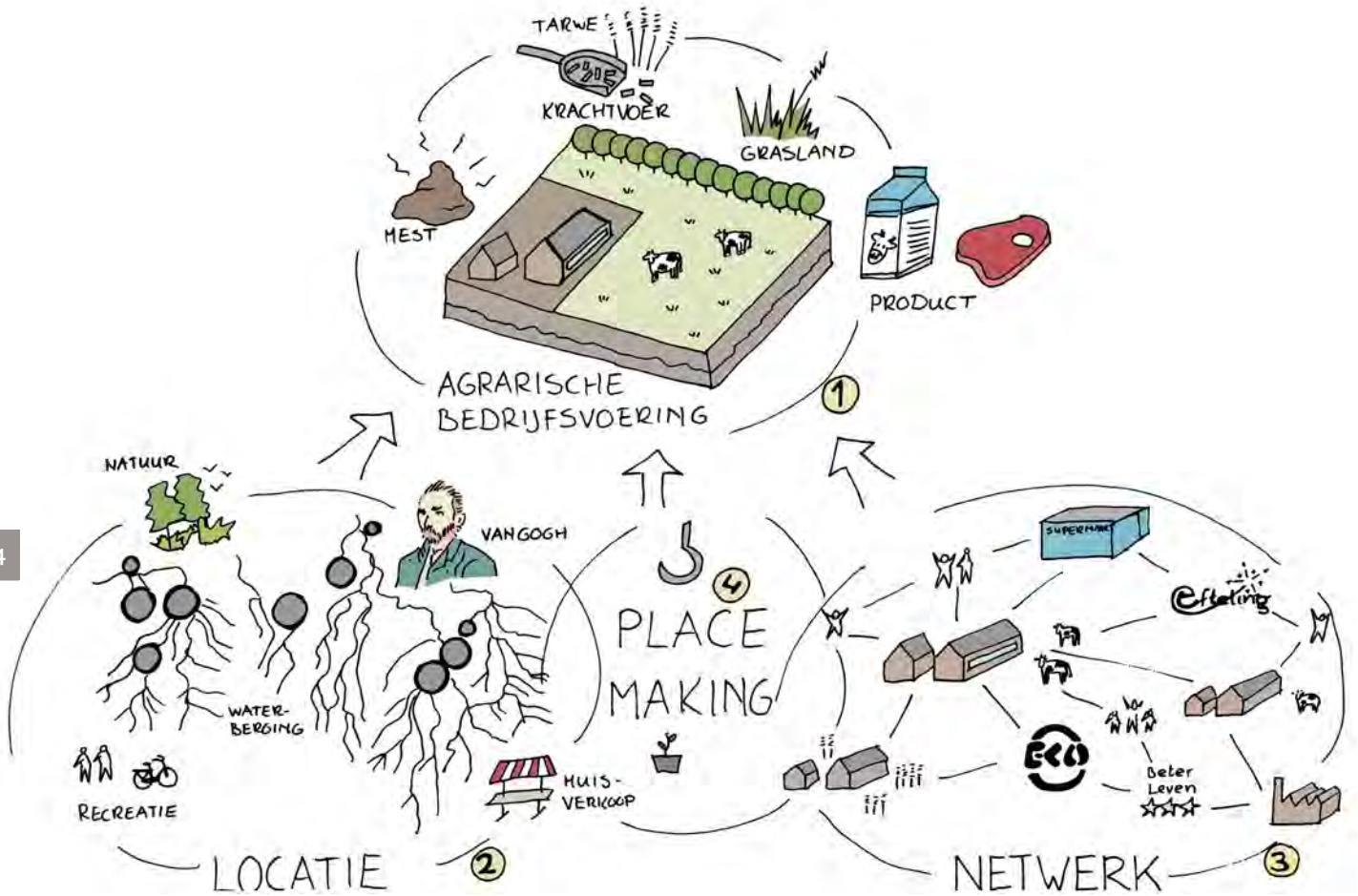
Hoe kan het beter?

Het maken van vaste mest of scheiden van de dikke of dunne fractie levert veel voordelen op voor de bodem. De verdienmodellen hiervoor zijn elk voor zich mager. Om met mest een zodanig verdienmodel te maken, dat het niet alleen voor koplopers een optie is, maar voor het hele peloton, is het essentieel om verdienopties te koppelen. Voor het onderdeel 'mest verkopen' lijkt een directe koppeling tussen een melkveehouder en een akkerbouwer essentieel te zijn, op de vrije markt levert mest geen inkomsten op. Advies is daarvoor om vanuit de overheid actief te ondersteunen bij het leggen van koppelingen tussen agrariërs om zo een versnelling te creëren.

Een tweede advies is om alle verdienmodellen voor het gebruik vast mest (of een mengsel van de dikke fractie van de mest met gewasresten) te koppelen, zodat er samen een serieus verdienmodel ontstaat.

KOPPELKANSEN

4 Koppelkansen vanuit de omgeving van de melkveehouder

Naast het versterken van de basis onder het melkveebedrijf zijn er veel koppelkansen. Die zijn vaak sterk verbonden met de locatie/licging van het bedrijf.

4.1 Invloed melkveehouder op koppelkansen

Elke melkveehouder zit op een unieke locatie. Dit geldt zowel voor de bedrijfsvoering als voor de omgevingsaspecten. Bij omgevingsaspecten gaat het om de ligging ten opzichte van steden, natuurgebieden en recreatieve routes of trekpleisters. Daar waar een agrariër zelf veel directe invloed heeft op zijn bedrijfsvoering, is dat voor koppelkansen vanuit omgevingsaspecten veel minder het geval. Beperkte invloed kun je natuurlijk wel vergroten door samen te werken. Als collectief bereik je vaak meer. Daarbij is overtuigingskracht en een goed netwerk belangrijk.

4.2 Omgevingsaspecten: locatie, netwerk en placemaking

Bij omgevingsaspecten spelen naast de kenmerken van je locatie, ook het netwerk waarin je zit een rol. Het netwerk bestaat uit allerlei directe en indirecte verbanden. Denk hierbij aan aspecten als bestaande

en potentiële afnemers van producten, transport, verkooppunten, handelaars, keurmerken, concurrenten, bestaande en mogelijke partners, meeliftmogelijkheden, overheden, stichtingen, subsidies, etc. Een melkveehouder kan zich in meerdere netwerken bevinden. Over het algemeen geldt hoe meer verschillende netwerken, hoe groter het aantal koppelkansen. Dat vraagt veel van de tijd en capaciteiten van een ondernemer.

Tenslotte kan het nog zo zijn, dat een plek niet direct hele bijzondere kenmerken heeft, waar een ondernemer op kan aanhaken met een nieuw verdienmodel, maar dat de ondernemer zelf de plek een waarde geeft. Op basis van bestaande en potentiële kwaliteiten wordt een verhaal, een concept bedacht en uitgewerkt. Dit noemen we placemaking. Hierbij spelen emoties een grote rol. Het gaat om positioneren en verleiden. Het VGNP is zelf een goed voorbeeld van placemaking. Het vertrekpunt is in dit geval het feit dat Vincent van Gogh in het verleden hier geweest is en schilderijen heeft gemaakt van de gewone mensen op het Brabantse Land. Hier is buiten (bijna) helemaal niets van te zien. Het verhaal is in combinatie met de schilderijen en de faam van Vincent van Gogh goud waard. Door dit verhaal steeds verder te laden ontstaat er een sneeuwbal-effect waar veel mensen aan bij kunnen dragen en op mee kunnen liften. Ook de melkveehou-

ders. Er zijn eigenlijk twee vragen met betrekking tot placemaking. Hoe kunnen de melkveehouders aanhaken/meeliften bij de placemaking van het VGNP? En welke (oude en nieuwe) verhalen en concepten zijn nog meer interessant voor de melkveehouders?

We maken dus onderscheid in drie typen omgevingsaspecten:

1. De locatie: de fysieke locatie in de ruimere omgeving
2. Het netwerk: de melkveehouderij in diverse netwerken
3. Placemaking: op basis van bestaande en potentiële kwaliteiten een verhaal/concept bedenken en uitwerken

4.3 Verdienmodellen vanuit de locatie

Het landschap van het VGNP bestaat uit stedelijk gebied, landelijk gebied en natuurgebieden. Het stedelijk gebied bestaat uit de grote dorpen en de vijf grote steden. Dit zijn Breda, Tilburg, 's-Hertogenbosch, Eindhoven en Helmond. Het landelijk gebied is het agrarisch landschap met de kleine dorpen en buurtschappen. Het VGNP is ook rijk aan bijzondere natuurgebieden.

Wat zijn nu gebiedsgerichte verschillen die relevant zijn voor de melkveehouderijen? Het maakt uit of een melkveehouderij in of vlakbij een van de volgende gebieden ligt:

- Natuurgebied
- Gebied met een wateropgave
- Verpletterend (agrarisch) cultuurlandschap

- Toeristisch-recreatief gebied / hotspot
- Stedelijk gebied
- Bijzondere gebieden met een eigen gezicht...

Hoe kan een agrariër aanhaken op deze gebiedsgerichte verschillen?

- Via verdienmodellen in ecosysteemdiensten
- Via een toeristische (neven)activiteit
- Via verkoop van eigen producten

Hieronder gaan we verder in op de ecosysteemdiensten. Toeristische nevenactiviteiten voor agrariërs en de verkoop van eigen producten sluit goed aan bij de hoofdstukken 4.4. Verdienmodellen vanuit het netwerk en 4.5 Placemaking & marketing.

Ecosysteemdiensten

Om andere inkomsten te genereren met dezelfde grond ligt er een kans in het betalen van ecosysteemdiensten, die door agrariërs worden gerealiseerd. Ecosysteemdiensten zijn diensten die door het ecosysteem aan mensen worden geleverd. Agrariërs kunnen worden betaald of vergoed voor werkzaamheden die zij doen om die ecosysteemdiensten te realiseren. Ecosysteemdiensten zijn heel gevarieerd. Een deel daarvan worden toegepast in de agrarische sector. In de eerste plaats verrichten agrariërs vaak werkzaamheden om natuurwaarden te creëren. Dat zijn kwaliteiten die heel goed passen bij een agrarisch bedrijf, maar door vergaande intensivering verloren zijn gegaan. Een agrariër moet zijn bedrijfsvoering aanpassen om ruimte te maken voor deze natuur en daarvoor zijn beheervergoedingen beschikbaar. Welke dat zijn verschilt per gebied, het kan gaan om weidevogelbeheer, natuurakkerrandenbeheer. Ook kan een agrariër kiezen voor het aanleggen van een bos (agroforestry).

Het Louis Bolk instituut en CLM hebben een aantal ecosysteemdiensten op landbouwgronden in beeld gebracht. We noemen er een aantal die relevant zijn voor deze gebiedsanalyse:

- De bodem speelt een belangrijke rol in de regulatie van het klimaat. Door de toename van de concentratie broeikasgassen zoals koolstofdioxide (CO₂) in de atmosfeer verandert het klimaat. Deze broeikasgassen werken als een deken: ze zorgen ervoor dat de aarde minder warmte kwijt kan. Dit zorgt er bijvoorbeeld voor dat de zeespiegel stijgt en overstromingen en hevige regenbuien, maar ook perioden van droogte, toenemen. Bodems met veel organische stof leggen CO₂ vast en dragen zo bij aan het verminderen van klimaatverandering.
- Een goede bodemstructuur zorgt ervoor dat een bodem in staat is om water op te vangen, vast te houden en af te voeren. De bodem bestaat uit vaste deeltjes, water en lucht. Een goede bodemstructuur heeft voldoende poriën in verschillende grootte. Wormen, ander actief bodemleven en plantenwortels vormen deze poriën. In natte tijden houdt de bodem vocht vast en in tijden van droogte levert de bodem vocht aan het gewas.
- Een bodem herbergt veel biodiversiteit, zowel ondergronds als bovengronds. Bodembiodiversiteit wordt ook wel bodemleven genoemd. Het bodemleven is onmisbaar voor het vrijmaken van voedingsstoffen, de opbouw van bodemstructuur en de natuurlijke bestrijding van ziekten (veroorzaakt door schimmels en bacteriën) en plagen (insecten). Hiermee levert bodembiodiversiteit een essentiële ecosysteemdienst aan de landbouw.
- De weerstand van de bodem tegen ziekten en plagen zorgt ervoor dat een gewas niet direct ziek worden zodra er een ziekteverwekker in de bodem opduikt. Bodemweerbaarheid ontstaat door de biologische activiteit in de bodem, maar ook de chemische en fysische gesteldheid van de bodem spelen een rol.
- Een gezonde en weerbare bodem speelt een belangrijke rol bij geïntegreerde gewasbescherming. De biodiversiteit in een bodem is minder zichtbaar maar minstens zo divers als het bovengrondse leven. Een weerbare bodem heeft een rijk en divers bodemleven, een goede bodemstructuur en gunstige chemische eigenschappen. In een gezonde bodem is de biodiversiteit in balans en krijgen ziekten en plagen geen kans om veel schade aan te richten in het gewas.

Bron: de bodemacademie (een initiatief van Louis Bolkinstituut met medewerking van het CLM)

Carbon credits

Het idee achter carbon credits is dat organische stof in de bodem CO₂ vastlegt. Wageningen Environmental Research, het Louis Bolk Instituut en CLM hebben becijferd dat de landbouw jaarlijks een miljoen ton CO₂ zou kunnen 'wegvangen'. In Oostenrijk werkt het al, daar verdienen agrariërs gemiddeld 300,- per hectare voor het vastleggen van CO₂ in de bodem. In Nederland vinden momenteel pilots plaats. Een van de pilots wordt uitgevoerd door Stichting Duinboeren (Carbon Valley) in een driejarig project. Onder grasland kan volgens Belgisch onderzoek ongeveer 80 ton CO₂ worden opgeslagen, maar dit is wel dynamisch. Bij het scheuren van grasland verlies je weer CO₂. De meeste CO₂ opslag vindt plaats bij gebruik van vast mest of door begrazing, waarbij de poep op de grond valt. Ook akkerbouw kan CO₂ opslaan, maar dan dient wel gebruik gemaakt te worden van b.v. stalmest of compost. Ook hier ligt een kans voor de melkveehouderij, zij beschikken over de juiste mest voor de akkerbouwers.

Bron: 'geld verdienen aan CO₂ opslag in grasbodems', veeteeltvlees april 2018.

Waterberging en water vasthouden zijn belangrijke taken van Waterschappen en andere overheden. Door de klimaatverandering is de urgentie alleen maar groter geworden. Voor beide taken is ruimte nodig. En het vasthoudend vermogen van grond te verhogen kan door het organische stofgehalte te vergroten. Het voorkomt dat water snel uitspoelt en het zorgt er ook voor dat grond in tijden van droogte minder snel ver-

droogt. Het mes snijdt dus aan twee kanten. Het opslaan van organisch stof in de bodem heeft nog een ander positief effect. Er wordt koolstof (CO₂) in de bodem opgeslagen. Het opslaan van CO₂ in de bodem is in de belangstelling gekomen na het klimaat-akkoord van Parijs.

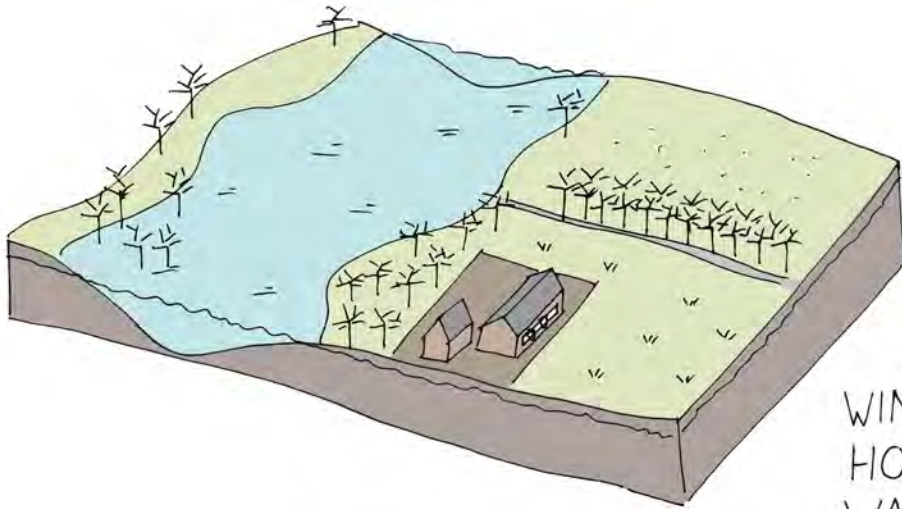
Hoe kan het beter?

Om een vergoeding voor ecosysteemdiensten te ontvangen moet er door een agrariër vaak het nodige worden aangepast in de bedrijfsvoering, het kan de opbrengst van de grond verlagen en het kost vaak meer tijd. Bovendien zijn sommige vergoedingen slechts gebaseerd op 'opbrengstderving' en vormen ze geen verdienmodel. Voor een deel van de agrariërs, met name agrariërs met een biologische of extensieve bedrijfsvoering, is dit prima inpasbaar. Voor andere agrariërs is het een grote omslag. Om toch de stap te zetten naar het werken met ecosysteemdiensten dient er naast voldoende zekerheid ook een echt verdienmodel te zijn. Wij adviseren dan ook om de verschillende verdienmodellen aan elkaar te koppelen. Een koppeling van agrarisch natuurbeheer, waterberging en koolstofopslag kan opgeteld een beter verdienmodel zijn. Dit moet gebiedspecifiek worden bekeken.

- Koppel subsidies voor ecosysteemdiensten nadrukkelijker aan elkaar. Veel ecosysteemdiensten hangen met elkaar samen. Elke afzonderlijke subsidie dekt de kosten van de omschakeling binnen de bedrijfsvoering niet goed of beperkt af. De Biodiversiteitsmonitor is een mooi voorbeeld waarbij het niet gaat om vergoeden (van onkosten), maar om belonen. Door meerdere beloningssystemen te koppelen en private financiering toe te voegen, ontstaat een beter verdienmodel. Zeker als beloningen qua aanpassingen in de bedrijfsvoering in elkaars verlengde liggen.

- Koppel investeringen van grote bedrijven of crowdfunding aan natuurdoelen op een agrarisch bedrijf in de buurt als aanvulling op de vergoedingen voor agrarisch natuurbeheer. Subsidies voor agrarisch natuurbeheer of de aanleg van landschapselementen mogen niet hoger zijn dan een onkostenvergoeding, omdat het anders wordt gezien als (ongeoorloofde) staatssteun. Een aanvulling vanuit andere geldbronnen kan wel.
- Maak concrete afspraken met natuurbeheerders over kansen voor natuurbeheer door agrariërs in en rondom natuurgebieden. We noemen een aantal kansen. Afhankelijk van het natuurgebied zijn bepaalde verdienmodellen kansrijk. Dit kunnen nevenactiviteiten zijn of een uitbreiding van de hoofdactiviteit. Gedacht kan worden aan:
 - Extra gronden in of nabij de natuurgebieden voor begrazing. De graslanden met natuurbestemming worden vaak beheerd met behulp van begrazing door runderen. Iedereen kent het beeld wel van Schotse Hooglanders, Taurossen, exmoorpony's en tegenwoordig zelfs Wisenten die in de Brabantse Natuurgebieden grazen. Doordat de runderen ad rando grazen verbetert de begrazing de biodiversiteit. In de natuurgebieden kunnen op de kruidenrijke graslanden ook koeien van een melkveehouder grazen. Het gaat dan om koeien die niet gemolken hoeven te worden: jongvee en vleeskoeien. Als de graslanden vlakbij de boerderij zijn, kunnen het wel melkkoeien zijn. Een oplossing kan ook een mobiele melkstal zijn of een tweede huiskavel.
- Nieuwe bossen. De Provincie Noord-Brabant investeert in de Brabantse bossen. Naast de geleidelijke vernieuwing van de bestaande bossen, gaat er ook 13.000 hectare nieuw bos aangelegd worden, waarvan 5.000 hectare buiten het Natuurnetwerk Brabant. Voor de melkveehouders rondom de natuurgebieden is de aanleg van nieuw bos absoluut een kans. Hetzelfde geldt voor de melkveehouders rondom stedelijk gebied. De Provincie is op zoek naar grondeigenaren die bij willen dragen aan de realisatie van nieuw bos. Dit kan uitstekend in een vorm, die past bij de bedrijfsvoering van de melkveehouderij, zoals via houtwallen of kleine bosjes. Dat levert direct een voordeel op als het gaat om schaduwwerking en tegengaan van verdroging.
- Natuurcompensatie voor derden. Natuurcompensatie bij aantasting van de natuur is verplicht vanuit beleid en wetgeving. Het betreft natuuraantasting in Natura 2000, Natuurnetwerk Nederland en Brabant, Bossen > 10 are of meer dan 20 bomen rijbeplanting. Ook voor beschermde soorten worden vaak alleen ontheffing verleend als er compenserende maatregelen worden genomen. Voor melkveehouders rondom natuurgebieden is het kansrijk natuurcompensatie voor derden te realiseren. Deze natuur wordt dan gefinancierd door bedrijven/overheden die natuurcompensatie nodig hebben voor een door hun gewenste ontwikkeling. Uiteraard zitten er wel kwantiteits- en kwaliteitseisen aan deze natuurcompensatie.

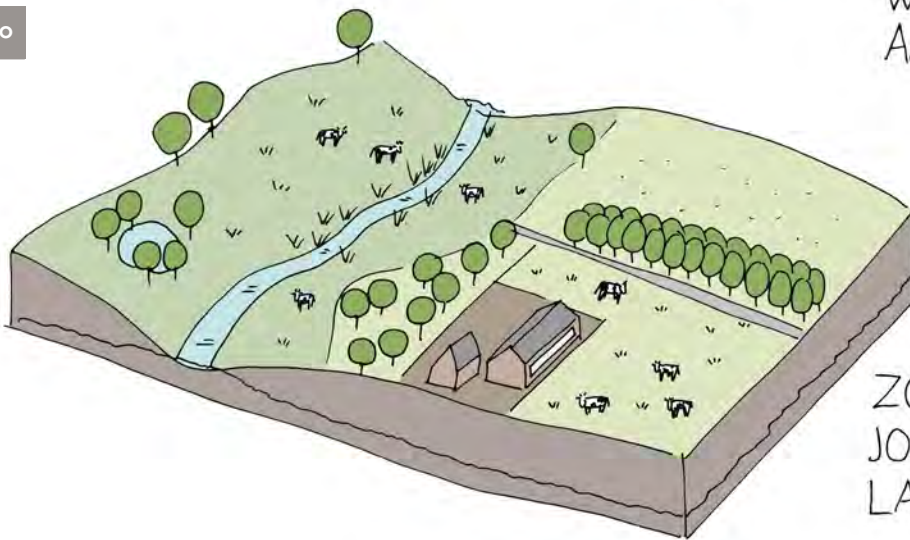

BEEKDALEN & GRASLAND

WINTER: KOEIEN IN STAL
HOOG WATERPEIL
WATERBERGING
AANVULLEN GRONDWATER

40

ZOMER: KOEIEN IN WEI
JONGVEE IN BEEKDAL
LAAG WATERPEIL

- Landschapselementen aanleggen. De Provincie Noord-Brabant kent een subsidie-regeling voor de aanleg van landschapselementen en het herstel van cultuurhistorische landschapselementen. De Provincie verstrekt subsidie voor de aanleg van beplanting, poel, een natuurvriendelijke oever of schraalland in gebieden met een natuur- of agrarische bestemming. Melkveehouders kunnen hier gebruik van maken.

Er liggen kansen voor de melkveehouders in de buurt van beekdalen. Van oudsher zijn de natte graslanden rondom beken bij uitstek geschikt voor het laten grazen van vee. Boerderijen werden vaak gebouwd op de hoger gelegen gronden op de overgang naar de lager gelegen, nattere gronden. Doordat de gronddruk in Noord-Brabant erg hoog is, zijn ook de 'mindere' natuurgronden interessant voor begrazing. Zeker wanneer hier bijvoorbeeld lagere pachtprizen gelden en/of tegemoetkomingen voor natuurinclusief boeren. Het is voor melkveehouders een kans om de hoeveelheid grasland uit te breiden en een lagere intensiteit te bereiken, wat weer goed is voor de natuur. De koeien grazen bij lage waterstanden in het beekdal.

4.4 Verdienmodellen vanuit het netwerk

Er zijn verdienenmodellen die alleen goed kunnen worden opgepakt met meerdere agrariërs samen. Wil je een grotere afnemer van zuivelproducten voorzien of waterberging in een beekdal vormgeven, individueel kom je niet ver. Agrariërs werken natuurlijk al veel samen op verschillende schaalniveaus. Of het nu gaat om belangenbehartiging, inkoop, kennisuitwisseling of verkoop van producten, iedere agrariër heeft zijn eigen netwerk. Het is de vraag welk schaalniveau van samenwerking het beste past in het zoeken naar nieuwe verdienenmodellen. Passend bij de Brabantse manier van werken is de samenwerking op het midden schaalniveau. Dat is een schaalniveau waarop agrariërs 'elkaar een beetje kennen' en op dit schaalniveau kan de uitgangssituatie (ligging, grondsoort, bereikbaarheid) enigszins vergelijkbaar zijn.

De Duinboeren rondom de Loonse en Drunense Duinen zijn een veel geroemd voorbeeld van zo'n samenwerking op de middenschaal. Toen hier in de jaren '90 een Nationaal Park ontwikkeld werd, kwamen de agrariërs in opstand. De bezorgde agrariërs organiseerden zich en gingen samen met het oplossen van hun zorgen aan de gang. Inmiddels zijn er circa 170 Duinboeren en heeft de stichting zich ontwikkeld tot een professionele organisatie, die zich richt op een kwaliteitsimpuls in het landelijk gebied rondom Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen. Met een gebiedsaanpak en samenwerking tussen gebiedspartijen en agrariërs is een transitie ingezet met behulp van nieuwe verdienenmodellen. Met gezond boerenverstand, een pragmatische aanpak en innovatieve oplossingen werken zij aan oplossingen waar zowel de agrariër als de gebiedspartijen beter van worden.

ZANDVERSTUIVING

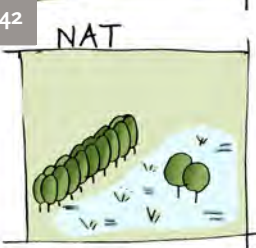
VENNEN

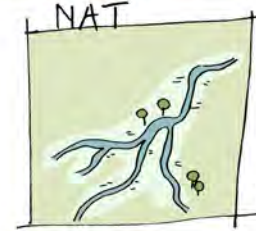
HEIDE

BROEK

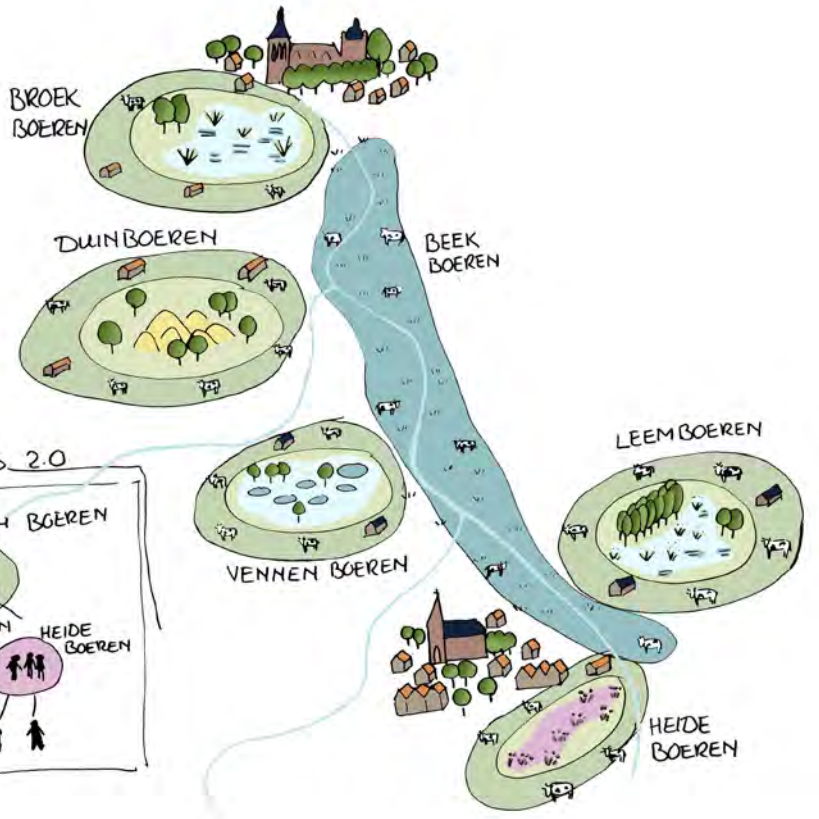
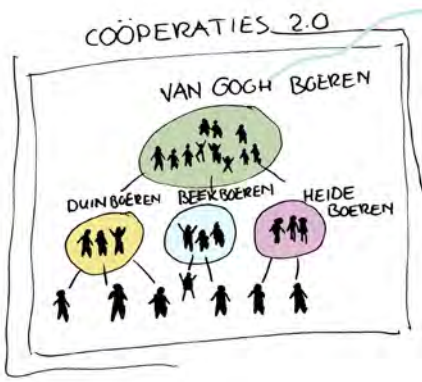

LEEM

BEKEN

42

Er liggen ook kansen op een hoger schaalniveau. Op dit schaalniveau opereren de grote Brabantse bedrijven zoals Jumbo, de Efteling, De Beekse Bergen, ASML, de ziekenhuizen, Campina, etc. Wil je bijvoorbeeld de vaste leverancier worden van de Efteling of de Jumbo, dan is het midden schaalniveau te klein. Op het hoogste schaalniveau zijn er tal van bijzondere Brabantse bedrijven van wereldklasse. Deze bedrijven kunnen het VGNP naar een hoger niveau tillen. Tegelijkertijd kan het VGNP ook interessant voor deze bedrijven zijn. Zij willen vaak graag maatschappelijk verantwoord ondernemen en bij voorkeur in de regio waar zij actief zijn en hun werknemers wonen en ontspannen. Verschillende grote bedrijven denken al mee of hebben aangegeven graag mee te denken over het de ontwikkeling van het Van Gogh Nationaal Park. Dat is heel waardevol.

Hoe kan het beter?

Agrariërs hebben een druk leven, ze stappen niet zomaar in allerlei samenwerkingsverbanden. Daarom is het zinvol om zoveel mogelijk verdienmodellen te koppelen bij het vormen van een netwerk. Zo is het voor meer agrariërs interessant en ontstaan meerdere dwarsverbanden, die echt wat kunnen opleveren. En juist hiervoor is de middenschaal het meest kansrijk. Een samenwerking tussen de verschillende samenwerkingsverbanden op deze middenschaal is dan een goede manier om een grotere 'massa' te bereiken.

De Loonse en Drunense Duinen zijn niet het enige kwetsbare, waardevolle en tot de verbeelding sprekend natuurgebied in het VGNP. Ook rondom andere natuurgebieden of beekdalen liggen kansen voor agrariërs. Denk daarbij aan Beekboeren, Venboeren, Leemboeren, Heideboeren, Broekboeren en Vennenboeren.

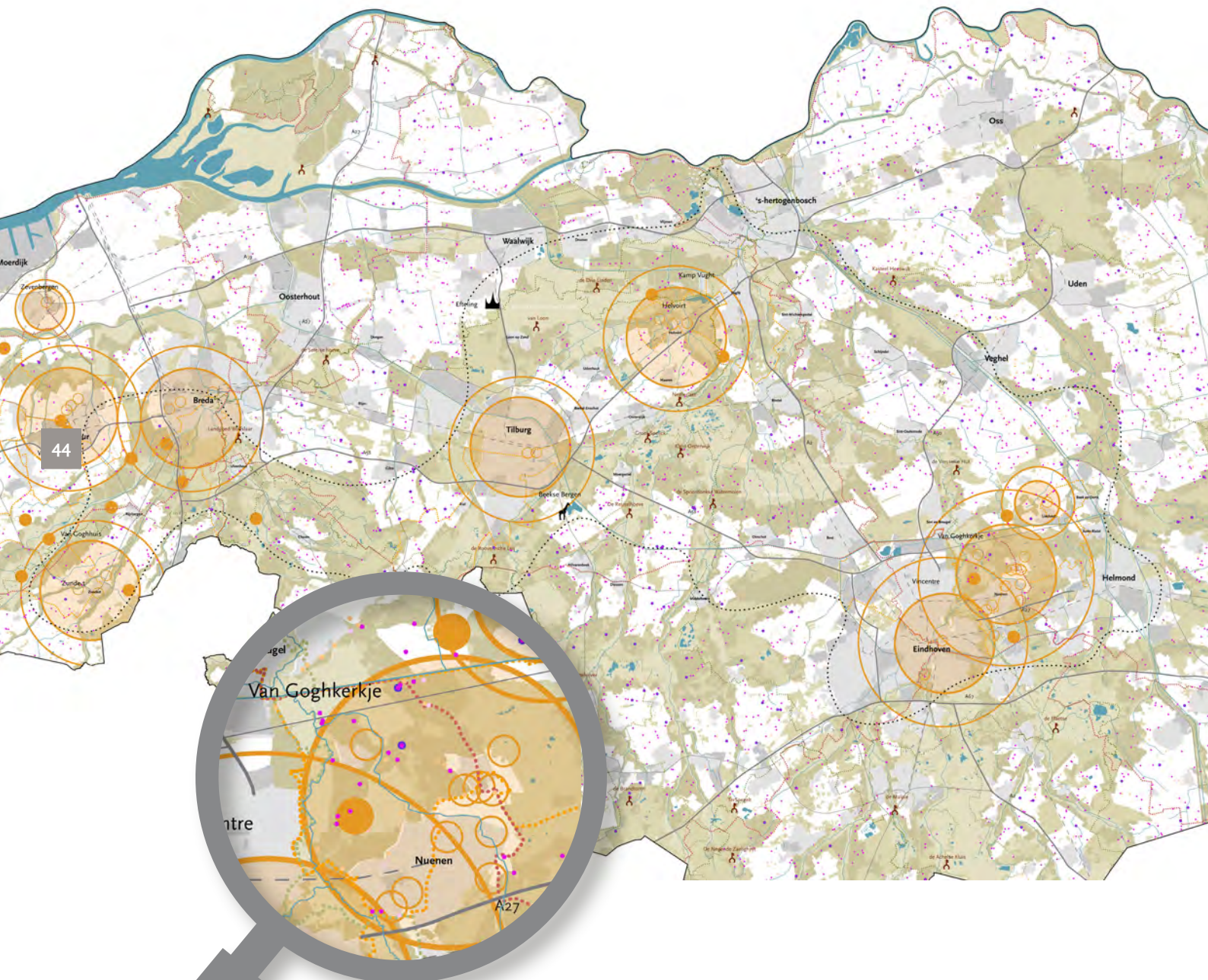
Opschalen van de Duinboeren op zichzelf is niet logisch, omdat dan de binding met het gebied vervaagt. Juist de binding met het gebied is één van de cruciale succesfactoren van dit concept. Opschaling is wel mogelijk als er meerdere van dit soort initiatieven zijn, elk gekoppeld aan hun eigen natuurgebied, die dan gaan samenwerken.

Door de agrariërs juist te verbinden aan de natuur, krijgen ze ook meteen een duidelijk en aantrekkelijk beeldmerk. Samenwerking met de natuur is goed mogelijk. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het goedkoop pachten van kruidenrijke graslanden. De koeien kunnen hier dan grazen en dragen tegelijkertijd bij aan de biodiversiteit. Daarnaast trekken deze gebieden ook veel recreanten en toeristen, die allemaal potentiële klanten zijn.

Mogelijke natuurgebieden waar agrariërs zich omheen kunnen organiseren

Het VGNP is rijk aan waardevolle natuurgebieden, die zich goed zouden kunnen lenen voor het organiseren van de omliggende agrariërs. De meeste natura2000 gebieden en de natte natuurparels lenen zich hier goed voor. Hieronder is als voorbeeld een uitsnede te zien van natura2000gebied én Natte Natuurparel de Kampina en Oisterwijkse Vennen. Hier omheen ligt een ruime groenblauwe mantel met daarin een aanzienlijk aantal melkveehouders. Deze melkveehouders zouden samen kunnen werken als de Heide- en Vennenboeren.

Mogelijke samenwerkingen rondom deze gebiedskenmerken

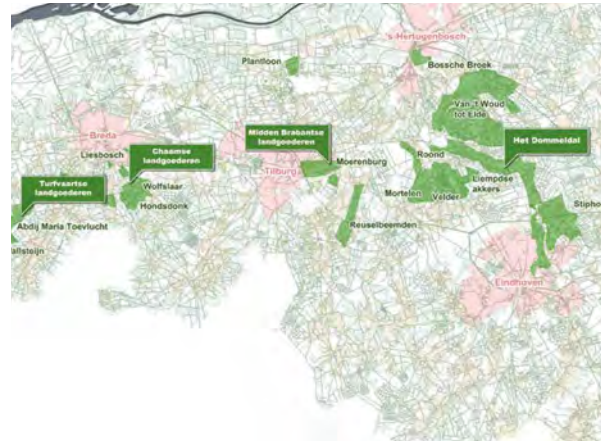
- Opzetten en bundelen van ecosysteemdiensten
- Gezamenlijk waterbeheer/waterberging in beekdalen of rondom natuurgebieden
- Gezamenlijke promotie van een (lokaal) product
- Gezamenlijke promotie van een recreatief product.

Naast natuurgebieden en gebieden met een wateropgave, zijn ook andere kenmerkende gebieden geschikt voor de agrariërs om zich omheen te organiseren. Denk bijvoorbeeld aan de in het Masterplan VGNP gekwalificeerde verpletterende (agrarische) cultuurlandschappen. Ook dit zijn gebieden met een duidelijke identiteit en een schat aan (op te poetsen) verhaallijnen. Voorbeelden zijn de Chaamse landgoederen, Het Dommeldal en de Turfvaartse landgoederen. Uiteraard biedt de Van Gogh verhaallijn ook kansen. De unieke Van Gogh hotspots kunnen interessant zijn voor de agrariërs om zich omheen te organiseren. Denk bijvoorbeeld aan het landschap rondom Nuenen met o.a. het Van Gogh kerkje en het Van Gogh-Roosengaarde fietspad. Dit vraagt wel om een nauwe samenwerking met o.a. de recreatieondernemers. Een unieke toeristisch-recreatieve hotspot is ook geschikt. Belangrijk is dat een gebied een onderscheidende waarde heeft, die door veel mensen herkend en gewaardeerd wordt. Het moet een bijzonder gebied met een eigen gezicht zijn.

Omdat het om fysieke binding met een gebied gaat, is het essentieel dat de mensen het gebied kunnen beleven. De omgeving heeft altijd vele dimensies en afmetingen. Wat poets je op? Wat maak je beleefbaar? Een goed gevoel creëren en de nieuwsgierigheid prikkelen zijn essentieel. Hoe kunnen de mensen er komen? Denk na over de stad-land verbinding.

Conclusie

- Het netwerk van agrariërs kan het beste worden opgebouwd vanuit een herkenbare landschappelijke eenheid op een behapbaar (midden) schaalniveau.
- Overheden en maatschappelijke organisaties kunnen helpen door actief verbindingen te leggen tussen partijen, die actief zijn op het hogere schaalniveau en deze samenwerkingsverbanden van agrariërs. Verdiep je als samenwerkingsverband van agrariërs in de bedrijven uit de regio. Hoe willen zij maatschappelijk verantwoord ondernemen? Kan het samenwerkingsverband daar (gedeeltelijk) aan bijdragen? Een VGNP bemiddelaar (met een goed zakelijk netwerk) tussen bedrijven en agrarische samenwerkingsverbanden zou hierbij kunnen helpen.

Efteling: Duurzaam verwonderen

Duurzaamheid is een vertrouwd begrip voor De Efteling. Al sinds de oprichting in 1952 houdt de Efteling zich bezig met maatschappelijk verantwoord ondernemen. De Efteling wil meer dan duurzaam ondernemen; ze wil duurzaam verwonderen. Twee pijlers staan centraal: het ondersteunen van maatschappelijke projecten en footprint verkleinen.

Maatschappelijke betrokkenheid:

- Villa Pardoës: Vakantie voor kinderen van 4 tot 12 jaar met een levensbedreigende ziekte
- Steunt Stichting Save the Children, Paul van Vliet Award (UNICEF), Make a Wish, Stichting Ambulance Wensen, Stichting Lezen en Schrijven.
- Samenwerkingen met opleidingsinstanties in de regio, o.a. met Design Academy Eindhoven, Universiteit Tilburg, NHTV Academy Breda, Fontys Hogeschool voor de Kunsten. Efteling wil inspireren en inspiratie binnenhalen en investeert daarom intensief in kennisontwikkeling en onderzoek. Specifiek op het gebied van Storytelling en Business Development.
- Midpoint Brabant: samenwerking met overheden, het bedrijfsleven en onderzoeks- en onderwijsinstellingen om de vrijetijdseconomie in Midden-Brabant verder te versterken.
- Participatie in provinciale initiatieven als VisitBrabant en het Leisure Ontwikkelfonds.
- Sponsor voor groot aantal projecten, goede doelen en lokale initiatieven. Dit kan een in natura een geheel verzorgd dagje uit zijn, een financiële bijdrage en/of het inzetten van kennis en expertise.
- Eftelingontwerpers hebben de kinderafdelingen van ziekenhuizen in Tilburg en Roosendaal in Eftelingsfeer omgetoverd.

Foodprint verkleinen:

- Klaterwater: sinds 1997 koopt de Efteling gezuiverd huishoudelijk water uit Kaatsheuvel. In het rietveld van het golfpark wordt dit water nogmaals biologisch gezuiverd.
- Warmte-koude opslag: attractie Vogelrok, Efteling Hotel, Bosrijk en het kantoorgebouw Ravelijn. Het grondwater circuleert in een gesloten systeem door de gebouwen en wordt daarna weer teruggepompt in de bodem. Dit is energiebesparend.
- Aandacht voor biodiversiteit en elektrisch vervoer.
- Maar 11% van het park bebouwd gebied. Zorgvuldig rekening met prachtige, natuurlijke omgeving waarin zij ligt en werkt nauw samen met natuurorganisaties.
- Veel Ledverlichting.
- Duurzame materialen bij bouw- en onderhoudswerkzaamheden.

ASML: ASML Foundation

ASML is wereldleider en toonaangevend in de productie van lithografiemachines voor chipfabrikanten. De Veldhovense onderneming met meer dan 24.000 werknemers wereldwijd is een belangrijke motor voor de Brabantse economie. En daarbuiten, want door de technologische uitdaging weet de onderneming techtalent uit de hele wereld aan zich te binden. Het bedrijf focust zich qua maatschappelijk verantwoord ondernemen op drie pijlers: 1. Energie en klimaat, 2. Circulaire economie, 3. Mensen. Zo is een veilige, inspirerende omgeving noodzakelijk om talenten en partners vast te houden en aan te trekken. Een duurzaam imago is voor veel gekwalificeerd talent een belangrijke voorwaarde. Die mensen willen werken bij een bedrijf waar zij bijdragen aan een betere wereld.

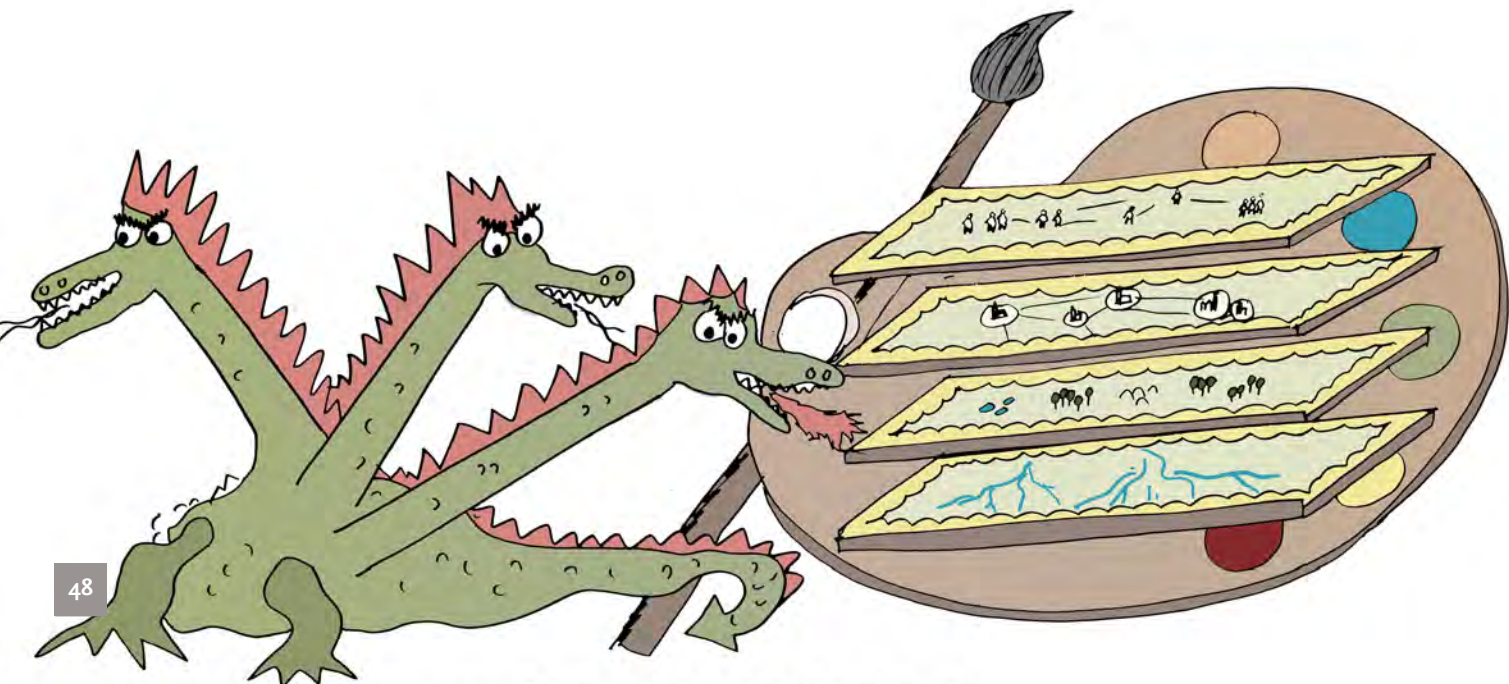
- Vanaf 2020 draait ASML volledig op hernieuwbare energie. Daarmee een footprint van null!
- As-new programma: inzetten op hergebruik van machineonderdelen
- Duurzaamheid in bedrijfscultuur: bijvoorbeeld app fietskilometers collega's en carpoolapp
- ASML Foundation: Liefdadigheidsorganisatie die zich primair richt op goed onderwijs voor jeugd met een achterstand. Alle jonge mensen verdienen een kans om d.m.v. onderwijs in je eigen levensonderhoud te kunnen voorzien in de toekomst. Focus op technologie. Sinds 2002 heeft de ASML Foundation zo'n 11 miljoen in 385 projecten geïnvesteerd.

Jumbo: Hallo duurzame boodschap

Supermarktketen Jumbo voelt zich verantwoordelijk voor de wereld om haar heen, nu en in de toekomst. Dichtbij en ver weg. Het is een familiebedrijf dat midden in de samenleving wil staan. Ze geven aan, bij alles wat ze doen, oog te hebben voor mens, dier en milieu. Van de leefruimte van de kip tot het (al dan niet) verpakken van groenten en de reis die een product aflegt voor het in de schappen ligt. Continu werkt Jumbo aan verbeteringen: efficiënter, minder belastend en gezonder. Dit doet Jumbo samen met de leveranciers, de boeren en de klanten. Speerpunten zijn:

- Gezond eten en leven: groente en fruit in spotlight, minder suiker, zout en vet
- Lokaal betrokken, een goede buur: o.a. goede doelen en evenementen, één tegen eenzaamheid
- Dierenwelzijn: o.a. 1ster Beter Leven keurmerk voor huismerk dagverse melk, yoghurt en karnemelk.
- Tegengaan van voedselverspilling: o.a. samenwerking voedselbanken, redden overgebleven groenten
- Minder en beter verpakken: o.a. 20% minder verpakkingsmateriaal, van afval nieuwe producten
- Milieu: o.a. verduurzamen assortiment, bijvriendelijk telen

48

VAN GOGH NATIONAAL PARK :

VEELKOPPIG
MONSTER

OF

GELAAGD
MEESTERWERK ?

Veelkoppig monster of gelaagd meesterwerk?

4.5 Placemaking & marketing

In het masterplan is aangegeven hoe het VGNP zich neer wil zetten. Als een gelaagd meesterwerk. Het gebied is inderdaad heel veelzijdig en alle negen de lagen zijn relevant voor de ontwikkeling van het Van Gogh Nationaal Park. Voor de toekomst van melkveehouderij zijn er op alle negen de lagen koppelkansen en/of potentiële verdienmodellen. Om te voorkomen dat het meervoudige meesterwerk een veelkoppig monster wordt, is het essentieel een duidelijk overkoepelend verhaal te hebben/verder te ontwikkelen. Het Van Gogh verhaal heeft in de basis genoeg kracht om dit neer te zetten.

Van Gogh merk bouwen

Voor het gehele VGNP moet het merk Van Gogh nog gebouwd worden. Op een aantal plekken waar Vincent van Gogh geweest erfaar je wat van het merk Van Gogh is en kan zijn. Op de meeste plekken in het

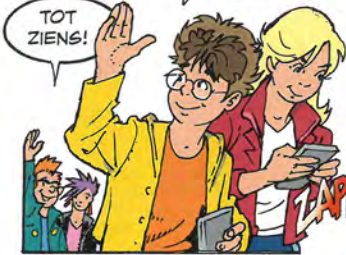
VGNP is het merk echter nog een blanco vel. Het is goed als het merk Van Gogh ook meteen een keurmerk wordt, een kwaliteitslabel. Ons advies is om eerst marktonderzoek te doen. Waar is behoefte aan? Maak vervolgens toekomstscenario's, die je in de verschillende deelgebieden gaat toetsen. Ga met de verschillende stakeholders in gesprek en bouw samen het merk Van Gogh. Het merk Van Gogh bouwen is hoofdzakelijk marketing.

Het Van Gogh fietspad is een mooie eerste stap in het bouwen van het merk Van Gogh. Dit fietspad verbindt de verschillende plekken waar Vincent van Gogh heeft getekend of geschilderd. Ook voor melkveehouders biedt de Van Gogh fietsroute talrijke koppelkansen voor nevenactiviteiten.

NOU, WIJ GAAN WEER VERDER!

FIJN DAT ONZE MOBIELTJES WEER ZIJN OPGELADEN! GOEIE REIS!

NUENEN 1884

WAT MOETEN WE HIER?

ZIE JE DIE MAN DAAR? DIE KEN IK... DAT IS VINCENT VAN GOGH! DAAR HEB IK PAS EEN SPREEKBEURT OVER GEMAAKT...

VINCENT VAN GOGH?

HIJ IS WAARSCHIJNLIJK DE BEROEMDSTE BRABANDER TER WERELD...

HIJ WERD GEBOREN IN ZUNDERT EN HEEFT VAN 1883 TOT 1885 IN NUENEN GEWOOND EN GESCHILDERD. ZOALS 'DE AARDAPPELETERS'! ...DENK MAAR AAN DIE BONEN-ETERS!

VINCENT TEKENDE HET HARDE EN EERLIJKE WERK VAN DE LANDARBEIDERS IN HET OUDE BRABANT...

MET KORTE KLEURIGE STREEPJES SCHILDERDE HIJ DAAR KORENVELDEN EN STILLEVEN'S VAN ZONNEBLOEMEN...

OH, DIE SCHILDERIJEN KEN IK!

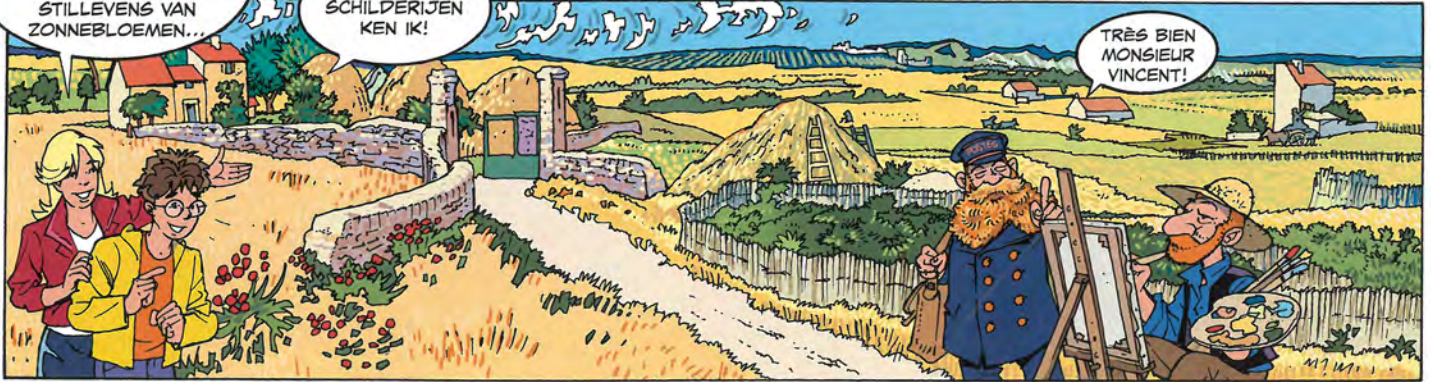
HIJ HEEFT HIER HET HERVORMD KERKJE GESCHILDERD, WAAR ZIJN VADER DOMINEE WAS.

LATER IS HIJ NAAR FRANKRIJK GEGAAN WAAR HIJ IN VIER JAAR TIJD, ZIJN BEROEMDSTE SCHILDERIJEN HEEFT GEMAAKT.

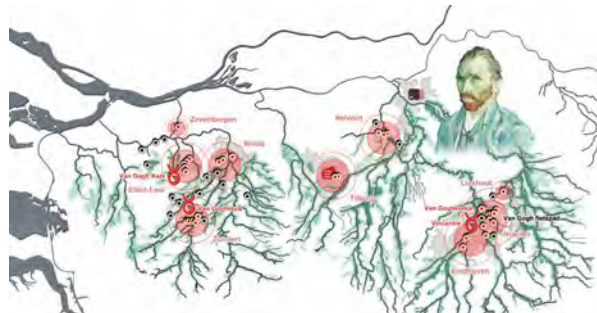

TRÈS BIEN MONSIEUR VINCENT!

Van Van Gogh plekken naar Van Gogh placemaking

Vincent van Gogh is de allerbekendste zoon van Brabant. Deze naam geeft het Nationaal Park wereldwijd een bekende naam en meteen een positieve associatie met de schilder en zijn werk. Vincent van Gogh heeft het gewone leven op het platteland veelvuldig geschilderd. Eerst in Brabant en later vooral in Frankrijk. In het VGNP zijn 39 plekken waar Vincent van Gogh fysiek geweest is en geschilderd of getekend heeft.

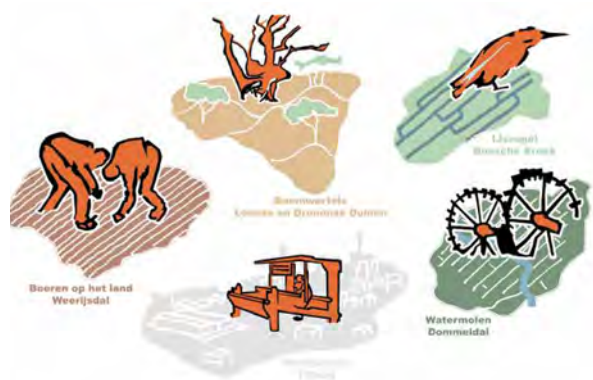
Stadspoorten en natuurpoorten en 39 Van Gogh locaties

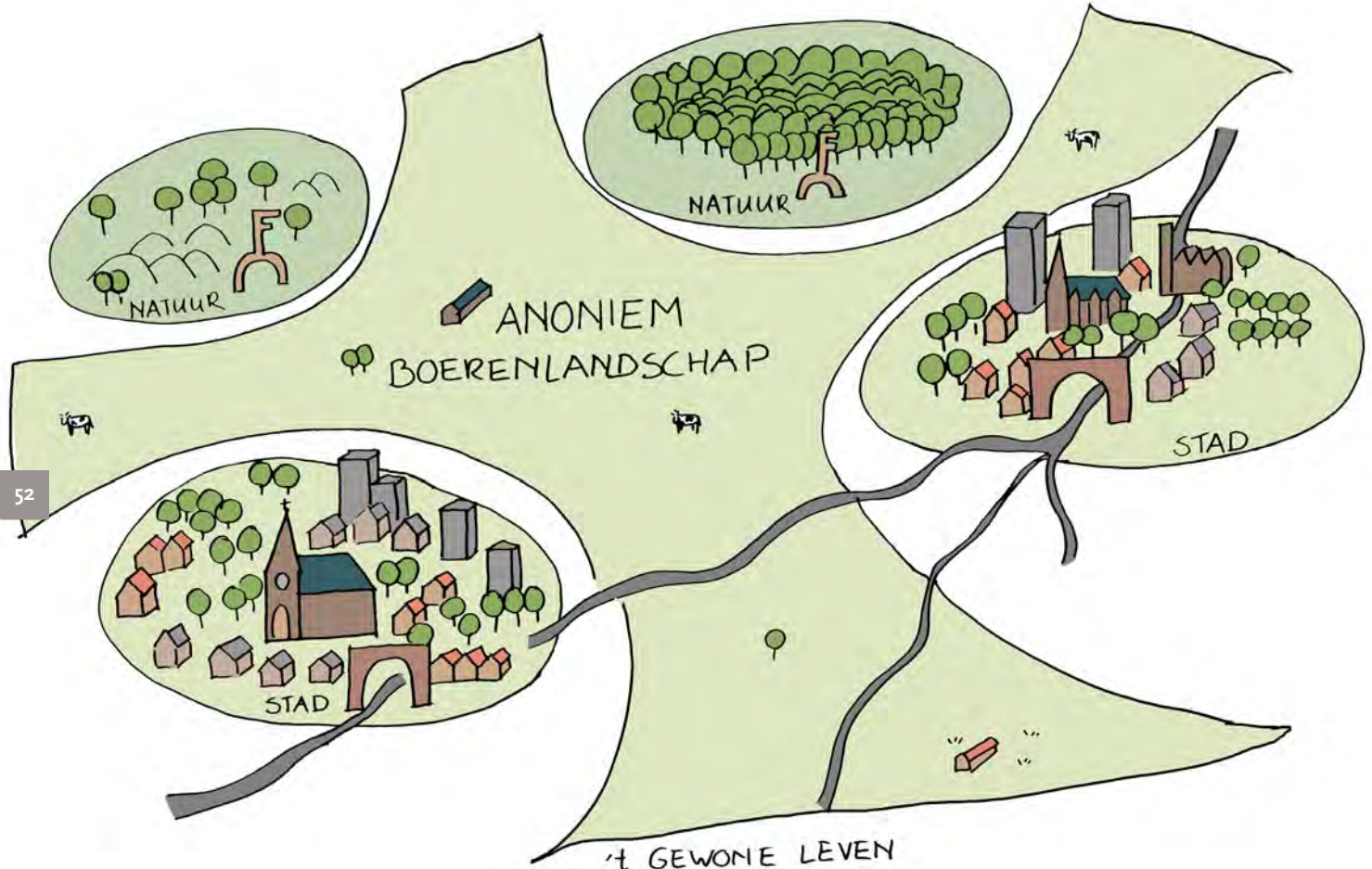
In het masterplan VGNP worden naast de bestaande natuurpoorten stadspoorten als ontvangsruidtes voor het Nationale Park geïntroduceerd. Deze nieuwe poorten liggen in de buurt van stationslocaties en bevinden zich dus vooral in de grote steden. Vanuit de stad komt de bezoeker via nieuwe slow lanes naar de natuurgebieden. Dit zijn uitstekende, snelle en herkenbare verbindingen voor fietsers, wandelaars en ander langzaam verkeer.

De bestaande natuurpoorten liggen nabij belangrijke natuurgebieden en bieden daar een warm welkom en informatie over het Van Gogh Nationaal Park. De Natuurpoorten worden verbonden met de stedelijke poorten via OV en/of fiets- en wandelnetwerk.

Als gevolg van de 39 plekken in het Nationaal Park die Vincent van Gogh bezocht heeft en vaak ook getekend of geschilderd, zijn er verschillende erfgoediconen ontstaan. Het Van Gogh-kerkje in Nuenen is daar een voorbeeld van. In het Masterplan VGNP wordt voorgesteld om aan de bestaande Van Gogh erfgoediconen vijf nieuwe Van Gogh-icoenen toe te voegen. Er is een voorzet gedaan voor vijf landmarks in vijf verschillende landschappen. Deze iconische landmarks dragen bij aan de herkenbaarheid, leesbaarheid en beleefbaarheid van het Van Gogh Nationaal Park. Ze creëren een sterke en herkenbare relatie tussen het werk van Van Gogh en het hedendaagse landschap.

‘t GEWONE LEVEN
 VAN VAN GOOCH
 IS DE LIJM / DE BASIS

Anoniem agrarisch landschap

Wat hier opvalt is dat de toegangspoorten naar het VGNP gericht zijn op de stad en de natuurgebieden. Daarmee wordt het overig gebied een anoniem gebied. Terwijl juist dit agrarische cultuurlandschap de bakermat en passie was van de naamdrager van dit Nationale Park. Vincent van Gogh laat in zijn schetsen, schilderijen en brieffragmenten zien hoe wonder-schoon het Brabantse landschap en de natuur zijn, en hoe die schoonheid is verbonden met de mensen die er wonen en werken.

Daar waar tegenwoordig het agrarische landschap vrij anoniem is, gaf Vincent van Gogh het een gezicht door de hardwerkende gewone mens al werkend in het landschap te tekenen en te schilderen. Daaruit sprak zijn passie en bewondering voor zowel de gewone mens als het Brabantse landschap.

Hoe kan het beter?

Agrarisch cultuurlandschap en ondernemerschap centraal in de marketing

Wij denken dat de marketing en promotie van het VGNP beter kan door de agrarische sector een integraal onderdeel van deze marketing en promotie te maken. Het VGNP heeft naast prachtige natuurgebieden en steden een uniek agrarisch landschap. Hier lopende koeien in de wei te grazen en omzomen houtwallen de percelen. Lieflijke beken kabbelen hier doorheen. Althans dit is het beeld wat we ons voorstellen bij Van Gogh landschap. Maar dat die koe in de wei niet zo vanzelfsprekend is, is in de vorige hoofdstukken wel gebleken. Daar wordt echter hard aan gewerkt door veel hedendaagse agrariërs. Wat wel vanzelfsprekend zou moeten zijn, is dat we het prachtige Brabantse Landschap en de daarbij horende agrariërs,

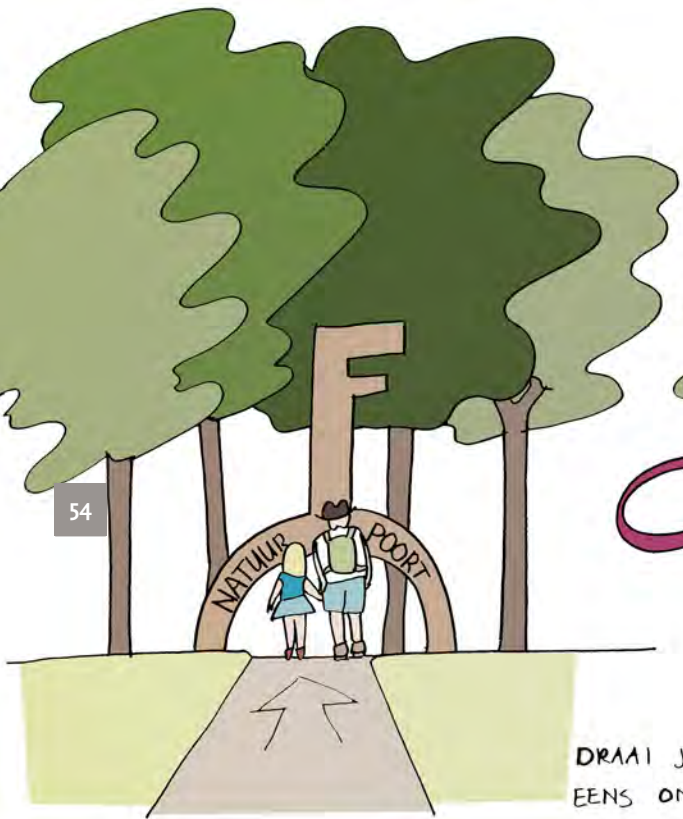
in onze harten sluiten en ze steunen bij de omschakeling naar kringlooplandbouw en/of natuurinclusieve landbouw.

Dat betekent o.a. dat we de mensen uit het gebied en de bezoekers van buiten niet alleen naar onze steden en natuurgebieden lokken, maar juist ook naar het agrarische landschap. Deze bezoekers worden getrokken op een mooi en afwisselend landschap en de agrariërs kunnen de bezoekers verleiden tot aankoop van hun producten. Denk daarbij aan: boerderij-ijs, bed & breakfast, boerenterras, kinderfeestjes in de stal, lunches voor in de picknickmand, boerderijwinkels, koe knuffelen, bloemenhoning, veldbloemen plukken, rondleidingen, etc. Daarnaast zorgt contact tussen agrariër en burger ook voor beter onderling begrip.

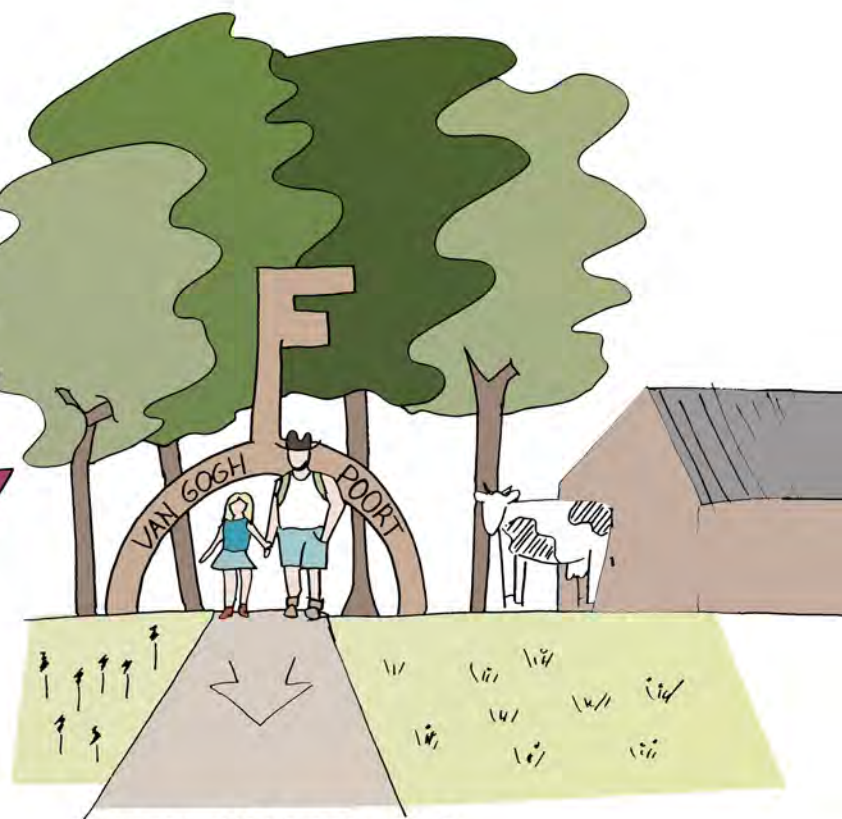
Met marketing aansluiten op het VGNP

Boeren zijn niet sterk in het vermarkten van hun verhaal. Eigenlijk is de hele Agrifood sector daar niet goed in. Een boer kan op zijn erf zijn bedrijf wel charmant neerzetten, maar vaak is dat nogal 'knuffelig'. Boeren weten over het algemeen niet hoe ze zichzelf neer willen zetten. Ze zijn veelal bezig met de core-business van hun bedrijf: veel en goede melk produceren. Dat ze daarnaast zorgen voor mooi landschap waar mensen volop van genieten en waar recreanten en toeristen op af (kunnen) komen, zijn ze niet mee bezig. Er liggen volop kansen voor verbreding, imagoverbetering en ook euro's die het gebied instromen.

POORTEN NAAR PRACHTIGE NATUURGEBIEDEN

POORTEN NAAR PRACHTIGE BOERENLANDSCHAPPEN

DRAAI JE EENS OM!

ÉN

Storytelling & concept denken

Bij Brabants Bodem zijn de duurzaamheidsaspecten heel goed vertegenwoordigd. Nu is ook creativiteit, denken vanuit de markt en concept denken hard nodig. Placemaking vanuit VGNP zou zo'n groter concept (of onderdeel daarvan) kunnen zijn. Misschien moet er wel net als bij prijsvragen/tenders een bidbook gemaakt worden.

Zorg voor een duidelijk overkoepelend verhaal/concept. Het gevaar bij een groot gebied als het VGNP is dat de mensen de gemeenschappelijke deler niet zien/ervaren. Een gelaagd meesterwerk is prachtig, maar vraagt wel een zeer krachtig verhaal om alle losse verhaallijnen te verbinden/overkoepelen. Bij het ontbreken van een krachtig concept/verhaallijn worden alle losse eindjes een veelkoppig monster.

Wat moet er gebeuren?

Wij stellen voor om de natuurpoorten niet eenzijdig, maar tweezijdig te maken. Dus naar het natuurgebied én het agrarische landschap. Geen natuurpoort, geen boerenpoort, maar Van Gogh poorten!

Daarnaast stellen we voor om landmarks te maken, die het agrarische cultuurlandschap meer centraal zetten. Uit het gesprek met Van Gogh Sites Foundation bleek dat er momenteel gedacht wordt aan zeven torens als Van Gogh Landmarks. Zeven omdat dit een magisch getal is (de Efteling ligt ook in het VGNP) en Vincent van Gogh zeven zonnebloemen schilderde. En torens omdat deze elk een eigen verhaal én eigen economie kunnen hebben. Het is belangrijk dat de torens niet alleen iconisch zijn en bijdragen aan de beleefbaarheid, maar ook dat ze er financieel en qua exploitatie uit kunnen. De toeristisch-recreatieve sector heeft het als gevolg van corona zwaar deze tijd. Grote investeringen vanuit deze sector lijken op dit moment niet

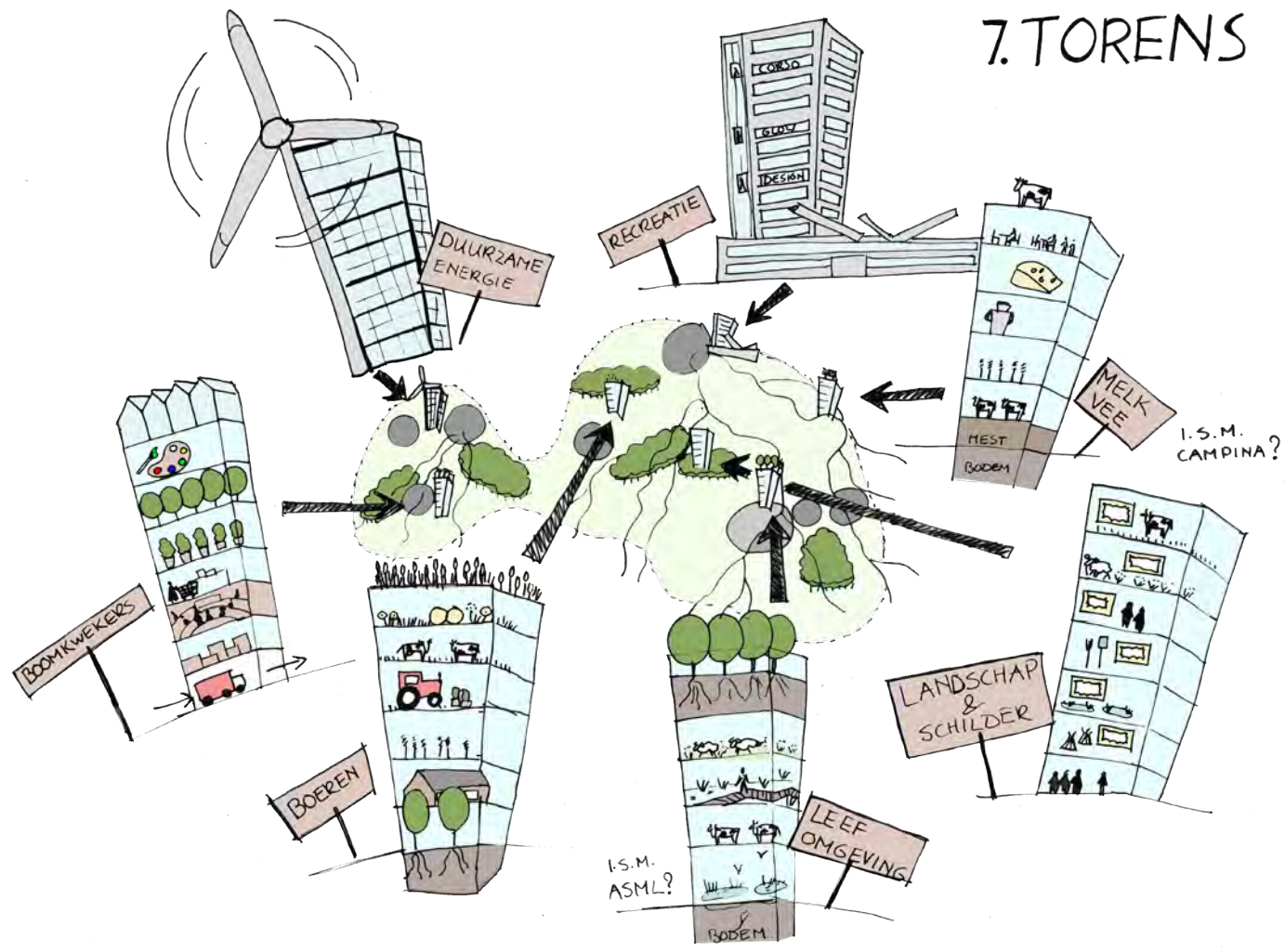
haalbaar. Aan de werkgroep die nadenkt over de zeven torens willen wij de volgende gedachte meegeven: Zet het agrarische landschap in de spotlight!

Tenslotte adviseren om veel creatievelingen in te zetten bij het project van Brabants Bodem. Bekijk juist ook de melkveehouderij, en de gehele agrarische sector, in het integrale brede palet van mogelijkheden. Het maken van onverwachte koppelingen, het buiten de lijntjes kleuren en het denken in storytelling en concepten brengen de melkveehouderij in het VGNP naar een hoger niveau. Durf groot te denken! Dromen leidt tot een mooiere werkelijkheid.

Vul kennis en expertise aan met frisse, onbezonnen mensen. Benut de nieuwe generatie! Veranderingen waar de heersende generatie vaak nog moeite mee heeft, is voor de nieuwe generatie vaak al vanzelfsprekend. Dit geldt voor alle betrokken partijen: de melkveehouders, de beleidsmakers, de ketenpartners, de belangenorganisaties, etc. Tenslotte adviseren om veel creatievelingen in te zetten bij het project van Brabants Bodem. Bekijk juist ook de melkveehouderij, en de gehele agrarische sector, in het integrale brede palet van mogelijkheden. Het maken van onverwachte koppelingen, het buiten de lijntjes kleuren en het denken in storytelling en concepten brengen de melkveehouderij in het VGNP naar een hoger niveau. Durf groot te denken! Dromen leidt tot een mooiere werkelijkheid.

7. TORENS

Moderne boerenleven

Dit is dé kans om het moderne boerenleven te etaleren. Denk daarbij aan de agrarische takken die het Brabantse agrarische landschap in het VGNP maken: de melkveehouderij, de boomteelt en de gemengde bedrijven. Op deze wijze kan het publiek laagdrempelig kennis maken met alle aspecten van boer zijn in deze tijd: een gezonde bodem, waardevolle mest, verschillende soorten voer, koeien in de wei, stal-systemen, luchtwassers, kringlopen, natuurinclusief, de prijs voor de melk, technische innovaties, etc. Misschien dat bijvoorbeeld Campina wel wil participeren in een Melkveehouderij-toren. En de veiling wel in een boomteelt-toren. Binnen het VGNP en in de directe omgeving daarvan liggen sterke Brabantse bedrijven. Hoe mooi zou het zijn als de torens naast beleving en bekendheid bij zouden dragen aan samenwerking en innovatie.

Uitmundend vestigingsklimaat: natuur, cultuur en landschap

Ook de relatie tussen de internationale topositie van de regio en het uitmuntende vestigingsklimaat op het gebied van natuur, cultuur én landschap is interessant om uit te dragen in 1 van de torens. Een bedrijf als ASML vindt een aantrekkelijke en gezonde leefomgeving voor zijn werknemers erg belangrijk. Groen doet groeien. Ontspannen in het groen is goed voor de creativiteit. Bij een gezonde leefomgeving komen ook thema's als duurzame energie en klimaatadaptatie kijken. Wat betekenen deze hedendaagse transitieopgaven voor het landschap? Welke kansen en innovaties zijn er?

Veranderende landschappen

Op het gebied van landschap is het interessant de oude landschappen uit de tijd van Van Gogh en de moderne, nieuwe landschappen met elkaar te vergelijken. Waarom veranderen landschappen? En waar dragen die veranderingen aan bij? Bijvoorbeeld aan de hand van een aantal Van Gogh schilderijen en tekeningen. Misschien kunnen mensen hier ook zelf in de landschappen dwalen en schilderijen maken. Een toren voor de (landschaps)kunst.

Voorproefjes van evenementen

Het Provinciehuis is al een opvallende toren. Met een coole architectonische lift aan de buitenzijde kunnen enkele etages bezocht worden, die bezoekers trakteren op voorproefjes van de fantastische festivals die het VGNP kent (en nog gaat ontwikkelen): Glow, het bloemencorso, de Dutch Designweek, etc.

Uiteraard zijn dit slechts een beperkt aantal ideeën en is er veel meer mogelijk. **Essentie is dat de agrarische sector nadrukkelijk opgenomen moet worden in de gehele marketingstrategie.**

Welkom

BURGER

ijsdruive

Sla lala

Frietamientjes

58

5 Urgentie en kansen voor de melkveehouderij in VGNP

In dit hoofdstuk benoemen we in paragraaf 5.1 de top 5 van de adviezen en kansen, die het meest essentieel zijn en waarbinnen het VGNP de meeste vooruitgang is te halen in zowel de verbetering van de bodem als voor het verdienmodel van de melkveehouders. Vervolgens laten we in paragraaf 5.2 zien hoe per melkveehouder maatwerk geleverd dient te worden.

5.1 Top 5 urgenties en kansen

Deze gebiedsanalyse heeft duidelijk gemaakt dat grasland essentieel is een betere (kwaliteit van de) bodem en het landschappelijk beeld in het VGNP. De melkveehouderij is als stabiele beheerder van grasland dan ook een essentiële speler. Gebleken is dat er niet alleen verdienmodellen zijn voor een duurzame melkveehouderij, maar ook randvoorwaarden gelden voordat de melkveehouderij de rol kan spelen, die vanuit de doelstellingen van het VGNP worden verwacht of gehoopt. Voorwaarden, die een duurzame bedrijfsontwikkeling stellen en de verdienmodellen die dan mogelijk worden, hangen naadloos samen. Overheden en maatschappelijke organisaties kunnen veel betekenen om de juiste voorwaarden te scheppen. Er liggen kansen voor de melkveehouderij en het is aan de melkveehouderij om die kansen te grijpen. Maar de urgentie ligt bij veel partijen tegelijk. Het wordt dus

echt 'samenwerken' aan een duurzaam Van Gogh Nationaal Park? We noemen vijf urgenties/kansen:

1. Betaalbare grond
2. Stapeling van verdienmogelijkheden
3. Geen generieke regelingen, maar maatwerk (samen tot afspraken komen)
4. Samenwerken op middenschaal
5. Melkveehouderij integraal onderdeel marketing

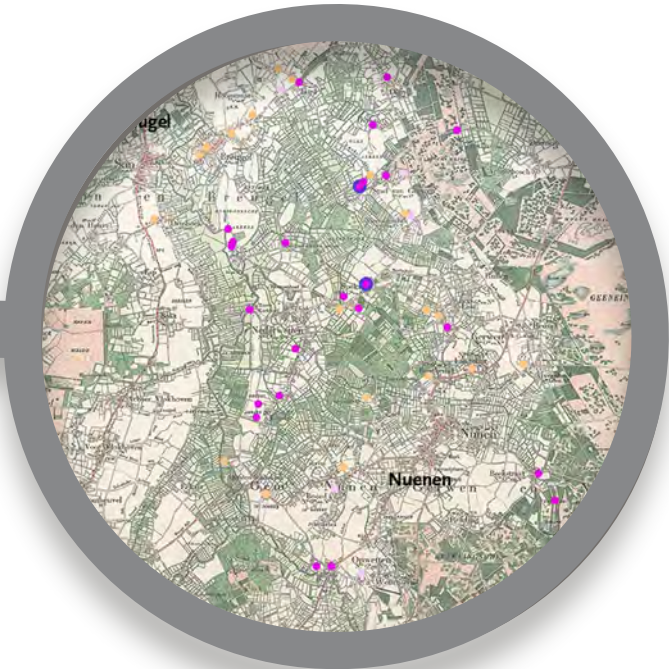
Aanbevelingen voor vervolg

- To do: Maak kansen voor individuele bedrijven zichtbaar.
- To do: Maatwerk voor bedrijven

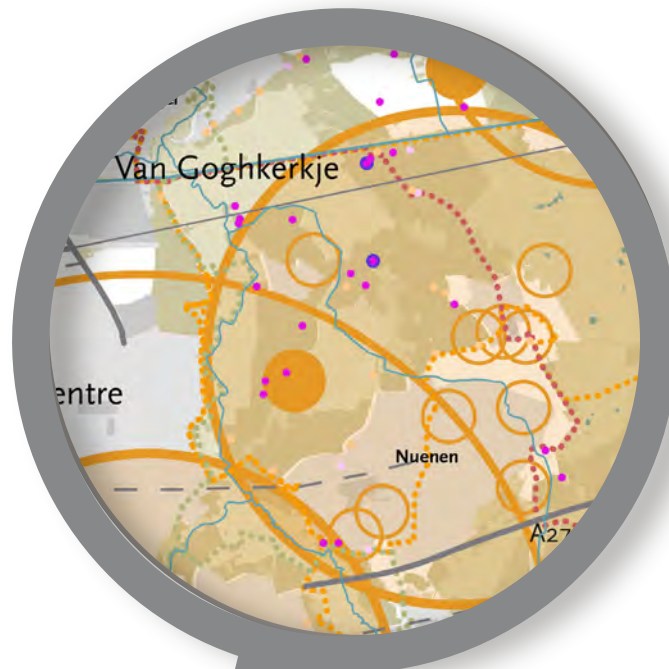
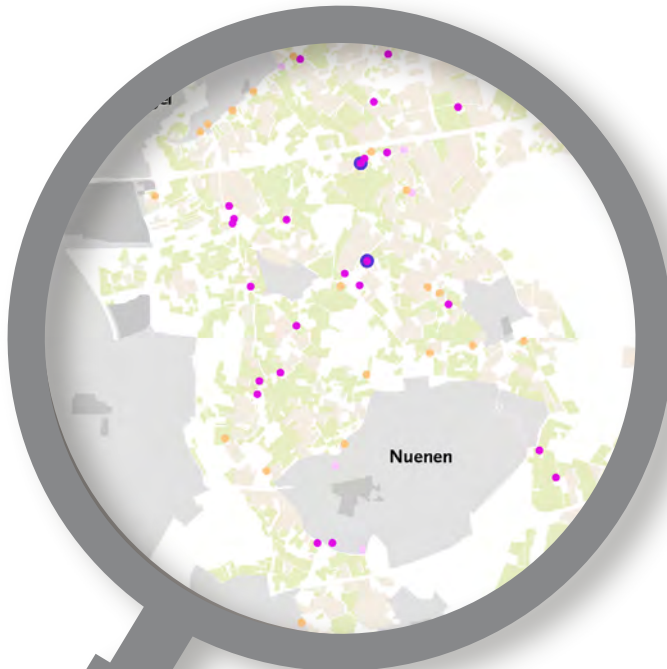
1. Toegang tot betaalbaar grasland

Basis onder een duurzame melkveehouderij die goed is voor de bodem is toegang tot betaalbaar grasland. Meer gras biedt een kans om grasland extensiever te beheren en zodoende ook doelen rondom een betere bodem mee te nemen. Om dat mogelijk te maken is het nodig om het waardeverschil tussen grasland en andere teelten te overbruggen. Manieren om dat te bereiken is in de eerste plaats om via een grondfonds grasland (via pachtconstructies) beschikbaar te maken. Ook bestaande regelingen kunnen door ze meer dan nu te richten op huiskavels waardevoller worden voor melkveehouderijbedrijven.

60

2. Stapeling van verdienmogelijkheden

Er zijn veel verdienmodellen mogelijk, variërend van betalingen voor ecosysteemdiensten, opwaarderen van mest of besparingen op krachtvoer en kunstmest en er is een hele variëteit aan partijen denkbaar die daarin kan investeren. Elk van deze verdienmodellen is te mager voor het peloton aan melkveehouders om een omslag in de bedrijfsvoering te maken. De kunst is om zoveel mogelijk verdienmodellen te stapelen. Zeker als de verdienmodellen gericht zijn op dezelfde maatregel ontstaat een serieuze kans.

3. Geen generieke regelingen, maar maatwerk (en samen tot afspraken komen)

Veel verdienmodellen zijn generiek en passen regelmatig niet op een bedrijf. Elk bedrijf moet een eigen puzzel leggen in bedrijfsvoering en andere verdienmodellen. Daarom komen we tot een oproep om de kansen per bedrijf in beeld te brengen en ook in afspraken met bedrijven maatwerk te bieden. De biodiversiteitsmonitor is zo'n bedrijfsspecifieke methode, ook andere verdienmodellen kunnen op die manier per bedrijf worden uitgewerkt.

4. Samenwerken op de middenschaal

Melkveehouders kunnen de verdienmodellen aanzienlijk vergroten door samen te werken. Of het nu gaat om verkoop van lokale producten, een gezamenlijk identiteit voor recreatie of een gebiedsontwikkeling met agrarische natuurbeheer. Met een groep bereik je meer. De beste schaal is niet het niveau van enkele agrariërs of het niveau van het Van Gogh Nationaal Park, maar de middenschaal. De schaal, waarop agrariërs elkaar (kunnen) kennen, waar gebiedskenmerken overeenkomen en waar meerdere verdienmodellen samenkomen voorbeelden zijn Venboeren, Dommelboeren of Mortelboeren.

5. Melkveehouderij integraal onderdeel marketing

Van Gogh kan een motor worden achter de economische en recreatieve ontwikkeling van het gebied en het aantrekken van investeringen. De melkveehouderij is een essentiële schakel in de beleving van het landschap en we willen de melkveehouderij kansen willen geven om via verdienmodellen haar rol te kunnen blijven vervullen. De melkveehouderij die midden in de marketing van het gebied staat, kan nieuwe investeringen aantrekken en relaties aangaan met inwoners, bezoekers en consumenten.

We hebben aan de top 5 urgenties & kansen nog twee adviezen voor vervolg Brabants Bodem toegevoegd.

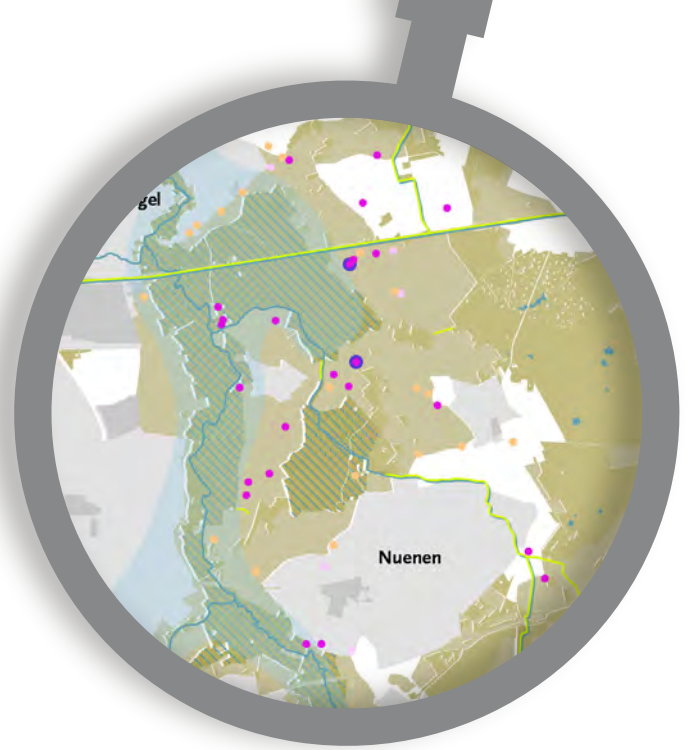
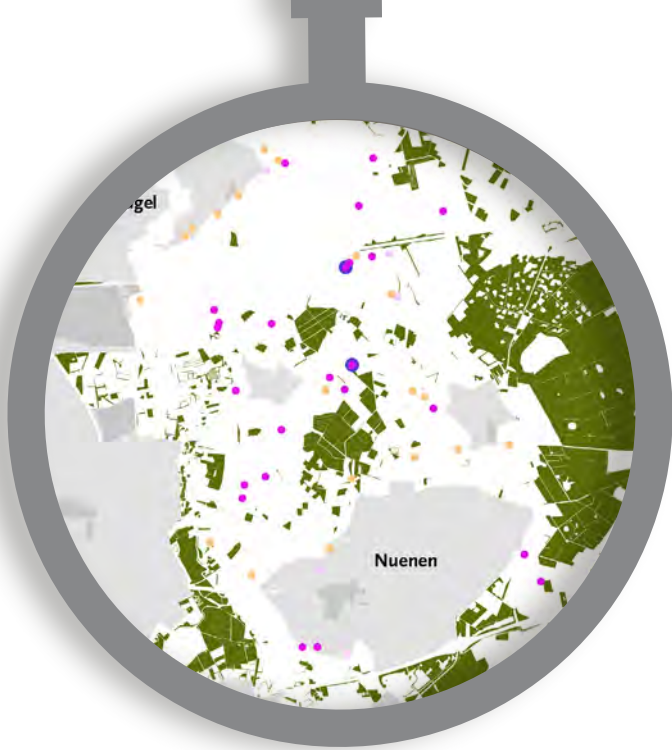
To do: Maak kansen voor individuele bedrijven zichtbaar.

Brabants Bodem is onderdeel van VGNP en werkt aan het gezamenlijk doel: samenwerken aan een aantrekkelijk, waardevol en toekomstbestendig landschap in het VGNP. Brabants Bodem draagt bij aan een nieuw perspectief voor de boeren passend in en bijdragend aan natuur en landschap. Het zou voor de melkveehouders in het VGNP erg waardevol zijn om deze notitie samen te vatten/ te vertalen naar een overzicht (lijst en/of tekening) met daarop alle potentiële verdienmodellen en koppelkansen. Dit inclusief een beknopte vertaalslag naar de melkveehouder. Hierbij hoort een prijskaartje per verdienmodel/koppelkans.

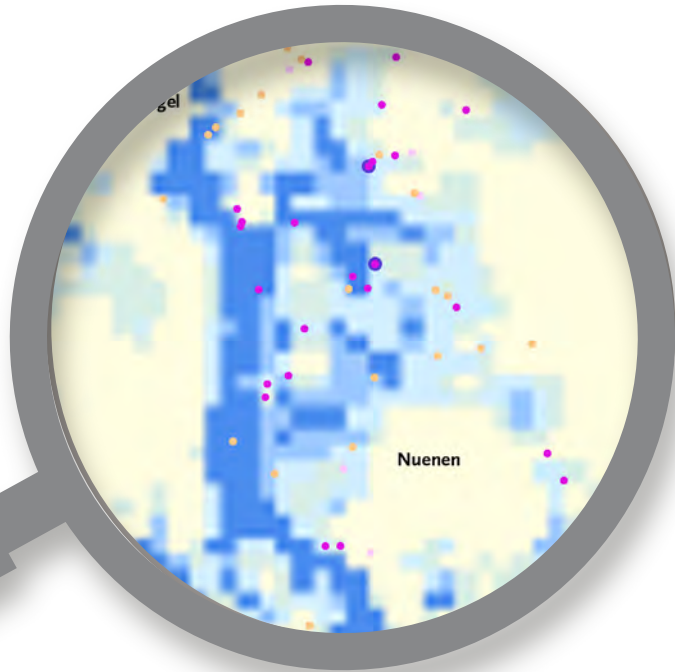
To do: Maatwerk voor bedrijven

Brabants Bodem kan de melkveehouders in het VGNP nog beter ondersteunen als ervoor gekozen wordt om maatwerk te leveren. Ga samen met een aantal melkveehouders uit verschillende type gebied (midden schaalniveau) aan de slag. Werk de verdienmodellen en koppelkansen specifiek voor die melkveehouder uit. Met deze concrete stap help je ook de andere melkveehouders in het VGNP.

62

5.2 Voorbeeld: toepassen verdienmodellen en koppelkansen

Elke melkveehouder is uniek door de persoon, het bedrijf, het netwerk, de locatie en alle omgevingsaspecten. Daarom is het een soort van keuzepakket, waaruit iedere melkveehouder kan halen wat voor hem of haar het meest geschikt is en/of van toepassing is. We hebben als voorbeeld een fictieve melkveehouder gepakt. Waarbij alleen de locatie overeenkomt met een echte melkveehouder.

Even Voorstellen: Melkveehouder Piet

Piet is al sinds zijn 18e melkveehouder. Hij heeft het bedrijf via een warme overdracht overgenomen van zijn vader Kees. Kees had toentertijd zo'n 50 melkkoeien, die hij allemaal bij naam kende. Zijn opa zou zelfs de uiers van al zijn koeien herkend hebben. Vader Kees was één van de eerste boeren in dit gebied die een melkmachine had. Daar was hij heel trots op. Piet heeft het bedrijf inmiddels nog veel verder gemoderniseerd. Piet heeft 150 melkkoeien en een bedrijf met een beperkte huiskavel. Graag zou hij doorgroeien zowel in omvang als qua hoeveelheid grond. Hij staat op zich positief tegenover kringlooplandbouw, maar het moet wel uitkunnen. Hij draagt de natuur een warm hart toe, maar eerste prioriteit is een goed belegde boterham verdienen. Hij hoopt dat zijn dochter in de toekomst het melkveebedrijf wil overnemen, maar uiteraard is zij vrij om zelf te kiezen hoe ze haar toekomst in wil richten.

Het melkveebedrijf dat al gedurende drie generaties door de familie wordt gerund, is prachtig gelegen. De Dommel slingert even verderop door het landschap. De boerderij ligt op de hogere gronden langs het beekdal. Vlakbij liggen Kasteel Soeterbeek en Kasteel

Eckartdal. Vroeger lag de boerderij in oneindig landelijk gebied. Piet weet nog dat begin jaren '70 de woonwijken (Dommelbeemd) van Eindhoven oprukten. Gelukkig vormt de Dommel en het bos de Lage Heide een mooie buffer tussen de stad Eindhoven en het buitengebied. Aan de oostzijde is ook het dorp Nuenen aardig gegroeid in diezelfde jaren '70. De natuur in het Dommeldal is hier echt uniek. Het aangrenzende gebied behoort tot een natte natuurparel en ook tot het Natuurnetwerk Brabant. Waterschap De Dommel wil hier graag meer natuur ontwikkelen. Nuenen is een Vincent van Gogh hotspot met het spectaculaire Van Gogh – Roosegaarde fietspad en het Van Gogherkerkje. Veel fietsers genieten van de lange Van Gogh fietsroute en rusten vaak even uit op een bankje langs de Dommel.

Potentiële verdienmodellen en koppelkansen voor melkveehouder Piet:

1. Betaalbare grond. Kansen verdienmodellen.

- Huiskavel uitbreiden met vrijkomende huiskavel, die door de Provincie is opgekocht. Uit de grondbank beschikbaar gesteld. Grondregeling natuurinclusieve landbouw.
- Pachten grond voor inscharing van vee van natuurorganisaties en Waterschap De Dommel.
- Optie: tweede huiskavel
- Afwaarderen grond tegen kwalitatieve verplichting. Bijvoorbeeld intensieve teelten vervangen door kruidenrijk grasland. Contract met Waterschap.

2. Stapeling verdienmogelijkheden

- Meer grond -> meer mest
- Mest scheiden: dikke fractie met gewasresten/stro -> verbeterde mest op land -> betere bodem. Verhogen organisch stofgehalte (3%) levert subsidie op.

- Gebruiken maken zojuist ingevoerde carbon credits
- Meer grond -> deel agrarisch natuurbeheer. Subsidie voor aanleg landschapselementen, evt. bijen.
- Nieuwe bomen aanplanten: nieuw bos aanleggen (evt voedselbos)
- Deel gronden in beekdal laten overstromen in natte tijden en vasthouden in droge tijden. Subsidie Waterschap.
- Vermindering kunstmest: kostenbesparing

3. Geen generieke maatregelen, maar maatwerk

- Aantal percelen pachten van Brabants Landschap met de verplichting kruidenrijk grasland. Spreekt af om lupine, voedererwten, grasklaver mee te mogen laten rouleren in de percelen van het beekdal waar de verplichting kruidenrijk grasland op zit.
- Biodiversiteitsmonitor: op basis van prestatie meer betere mest mogen toepassen. Voor wat hoort wat. Meten wat op jouw bedrijf gebeurt. Bedrijfspecifiek. Mest scheiden en natuurwaarden creëren. Weidemelk + extra mest.

4. Middenschaal

- Individuele activiteit koppelen aan omgeving en gezamenlijk promoten
- Agrariërs rondom Dommeldal organiseren en gezamenlijk optrekken. Dommelboeren
- Gezamenlijk waterberging regelen met Waterschap, watermolenproject.
- Gezamenlijk optrekken om subsidies aan te vragen en bij te dragen aan maatschappelijke relevante opgaven: zoals klimaatadaptatie, regionale kringlooplandbouw, verbeteren biodiversiteit, natuurontwikkeling, etc.
- Gezamenlijk zonnepanelen project.
- Gezamenlijk producten ontwikkelen en verkopen

5. Melkveehouderij integraal onderdeel marketing

- Aanhaken bij promotie VGNP
- Bedrijven aan merk Van Gogh verbinden - deze bedrijven ook actief met melkveehouderijen in contact brengen. Koppelen. (daten) Hierdoor directe afzetkans. Denk hier aan bijvoorbeeld aan de Ikea (Zweedse balletjes en Dommels Boerderij-ijs).
- Aansluiten bij marketing Van Gogh sites Nuenen.
- Meedoen watermolenproject?

66

Moerdijk

Etten-Leur

Breda

Waalwijk

Tilburg

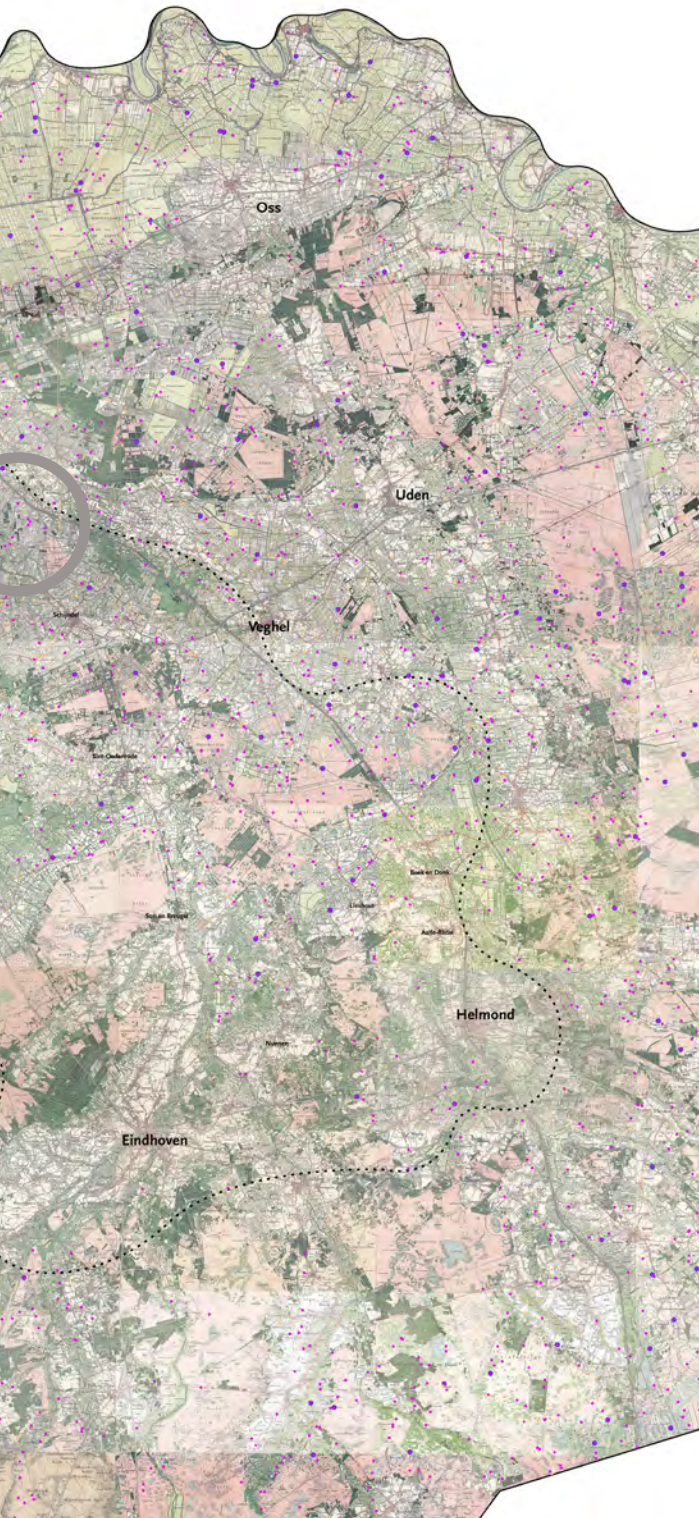
's-hertogenbosch

SONSCHE

Kaarten bijlage

1. Kaart: Historische kaart 1900 met daarop de melkveehouderijen

De historische kaart van 1900 laat goed zien waar de beekdalen van oudsher liggen. Omdat hier de gronden natter zijn, waren hier veel graslanden. De dorpen en buurtschappen liggen op de hogere vruchtbare gronden. Bij voorkeur wel nabij de overgang naar natere gronden.

68

tel

Moerdijk

Etten-Leur

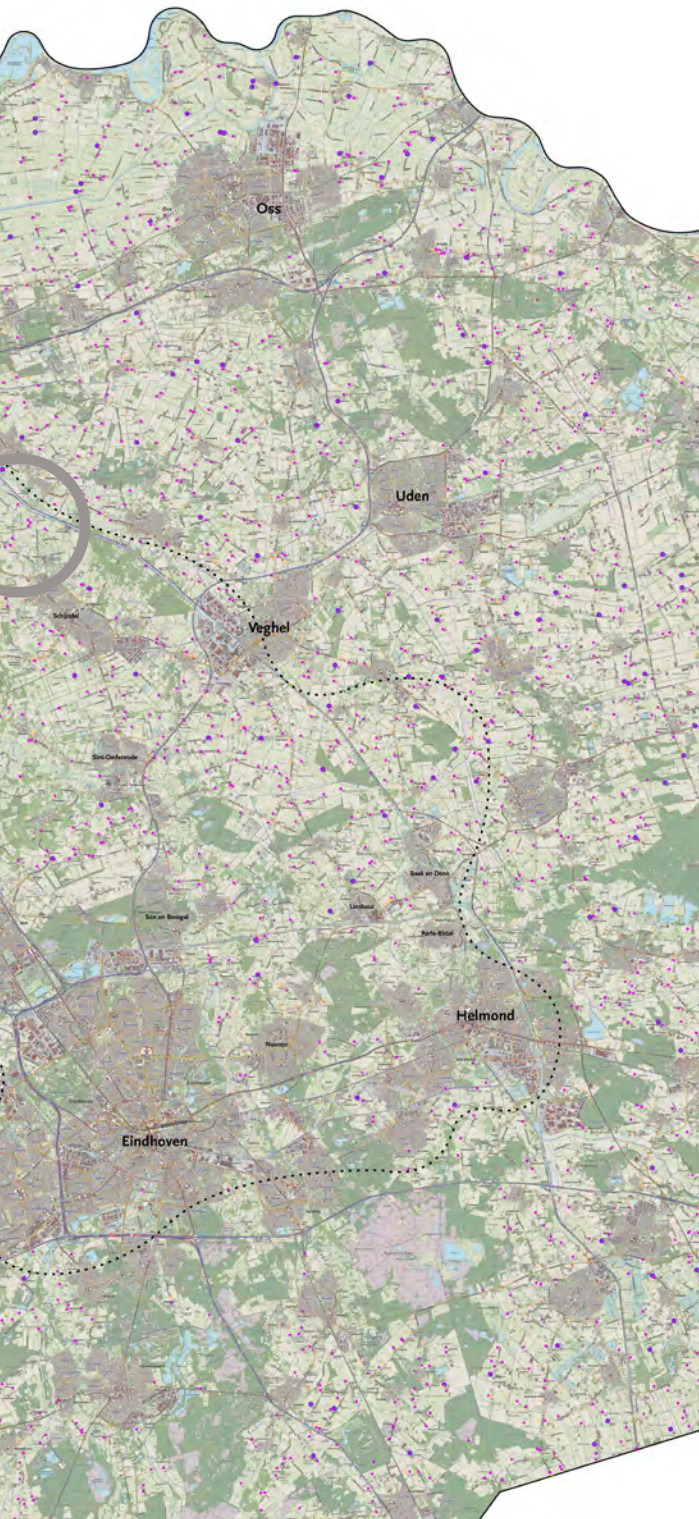
Breda

Srl

Waalwijk

Tilburg

's-hertogenbosch

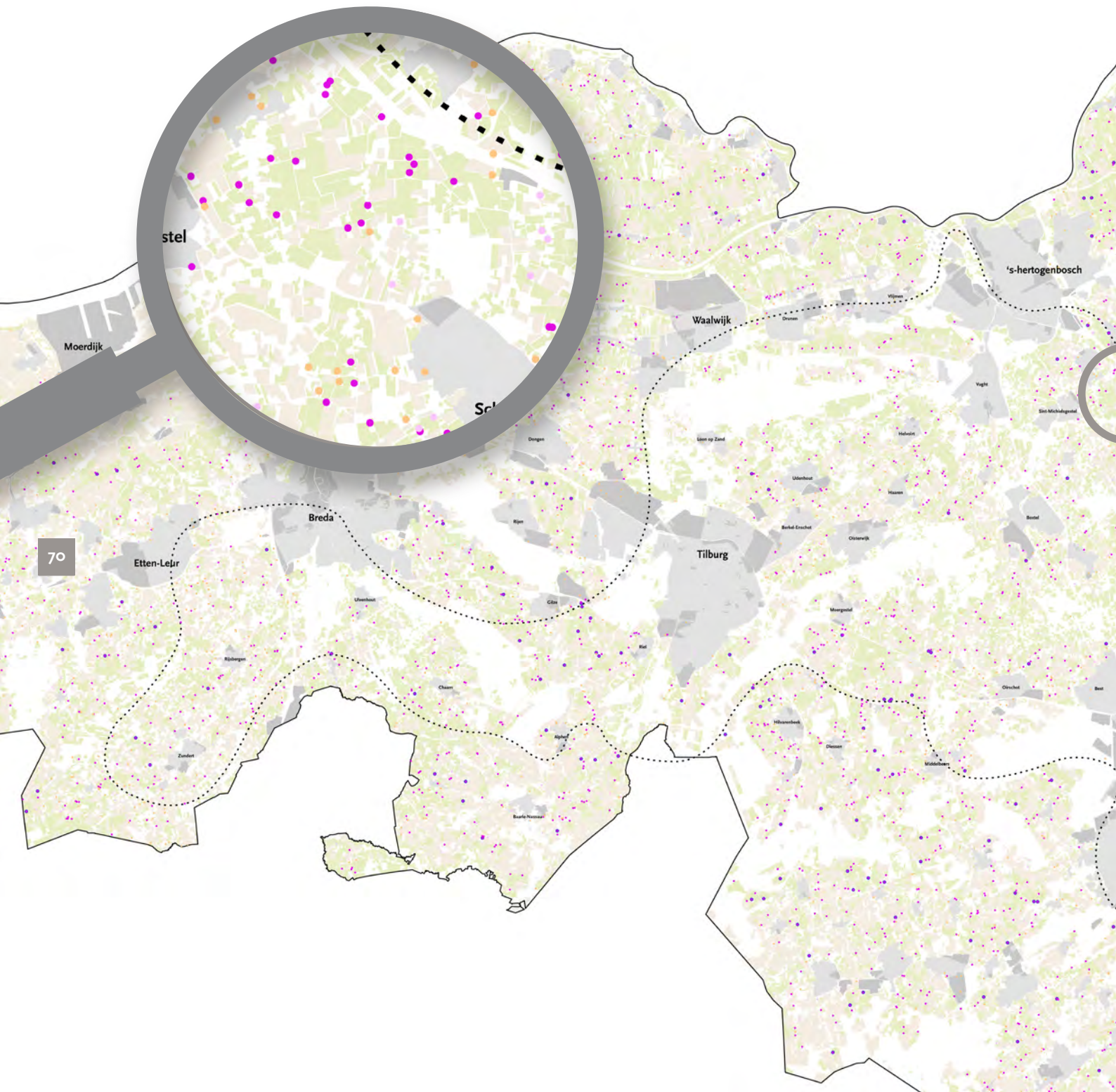

2. Kaart: Topografische kaart 2020 met daarop de melkveehouderijen

Topografische kaart van de huidige situatie met daarop de melkveehouderijen aangegeven.

- Van Gogh Nationaal Park
- Melkrundvee gestopt NGE 0
- Melkrundvee
- Melkrundvee NGE +300

stel

Moerdijk

Sch

Waalwijk

's-hertogenbosch

70

Etten-Leur

Breda

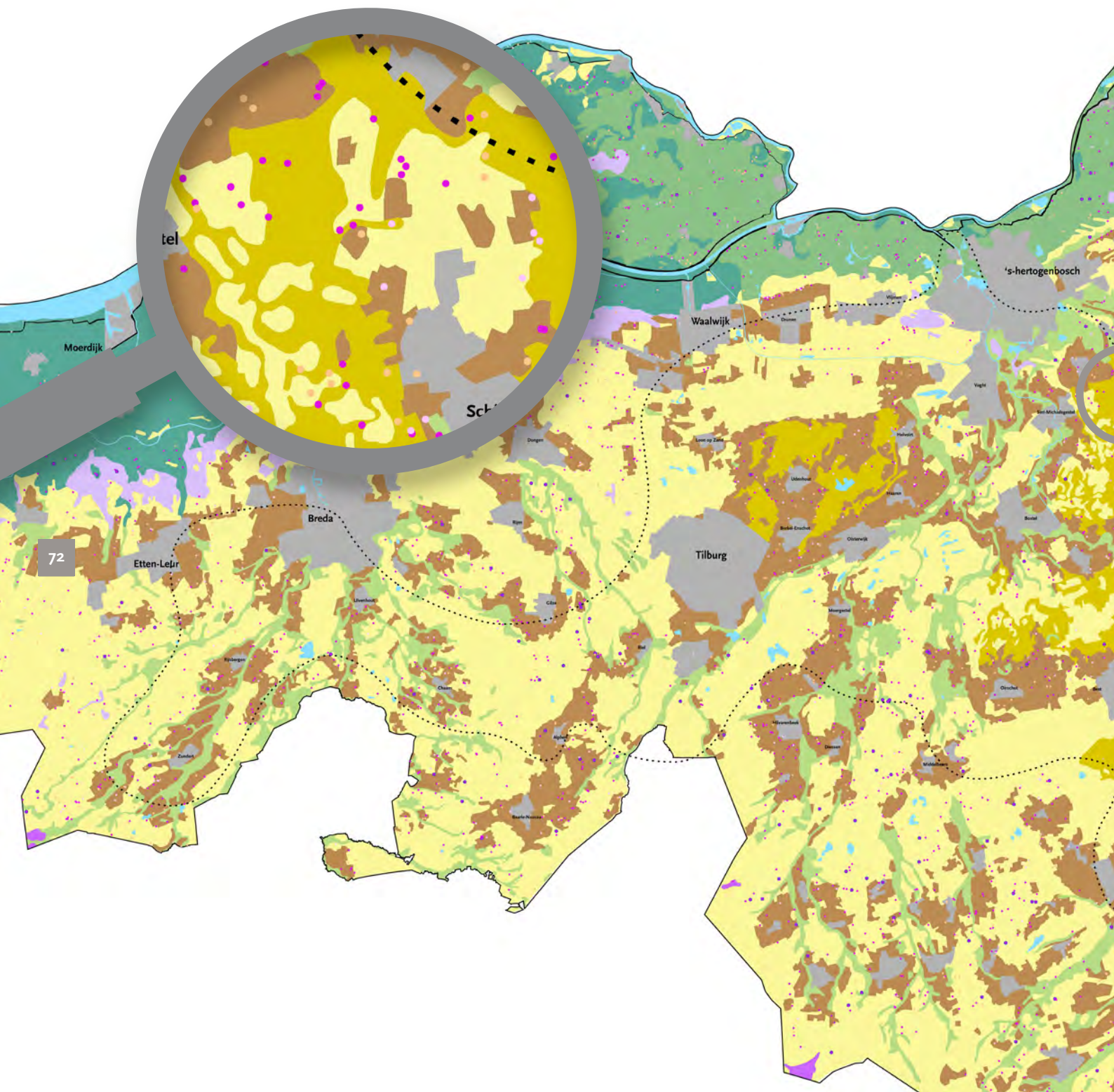
Tilburg

3. Kaart: Melkveehouderijen + Grasland + bouwland

Deze kaart geeft inzicht in de hoeveelheid graslanden bij de melkveehouderijen en de hoeveelheid bouwland (veel mais).

tel

Moerdijk

Sch

Waalwijk

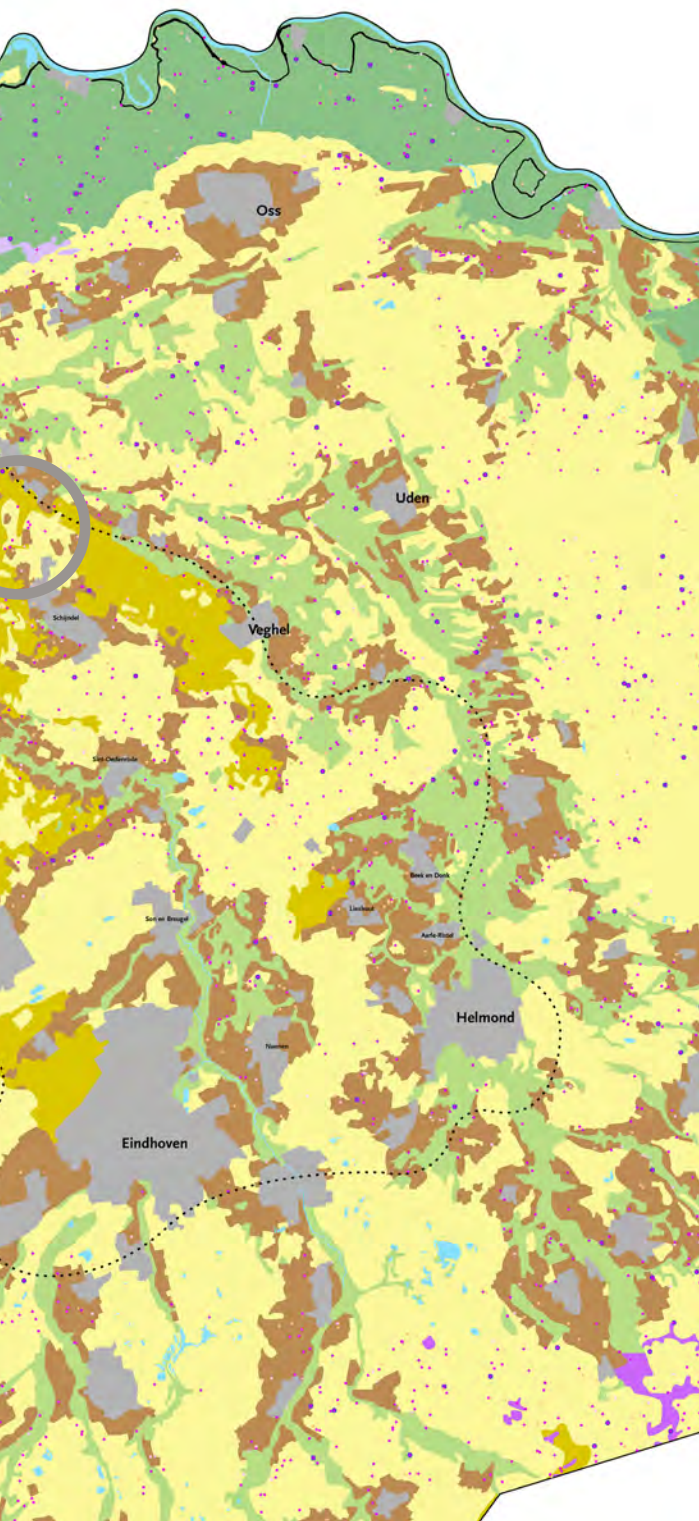
's-hertogenbosch

72

Etten-Leur

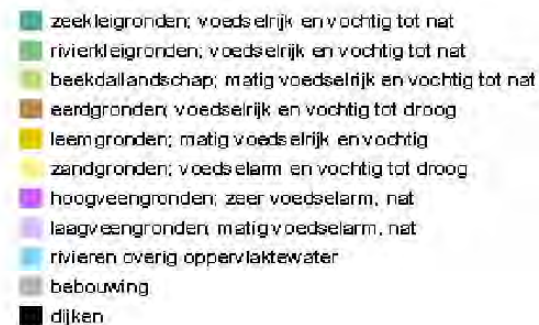
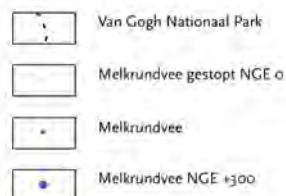
Breda

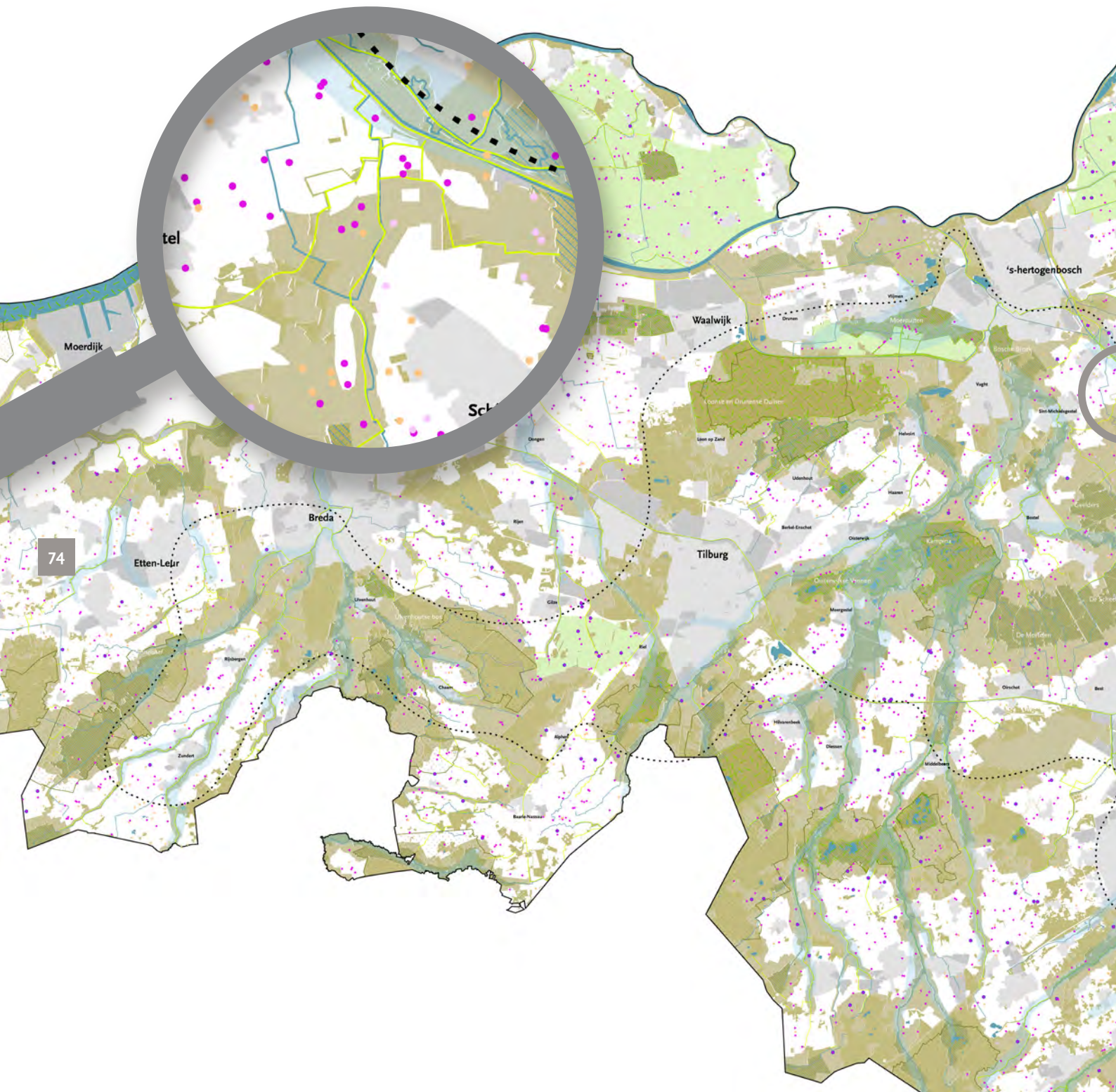
Tilburg

4. Kaart: Bodemhoofdklassen + melkveehouderijen + Grasland

Deze kaart geeft inzicht in hoe de melkveehouders verdeeld zitten over de verschillende bodemhoofdklassen. Van oudsher zijn melkveehouderijen grondgebonden. Melkveehouderijen gaan meestal van generatie op generatie. Tegenwoordig zijn de melkveehouderijen een stuk minder grondgebonden en doet de bodemhoofdklasse er minder toe.

tel

Moerdijk

Sch

's-hertogenbosch

Waalwijk

Breda

Tilburg

74

Etten-Leur

Bilthoven

Zundert

Utrecht

Cher

Apeldoorn

Barbissin

Hilversum

Dieren

Middelburg

Oirschot

De Meerd

Beest

De Schied

Smilde

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

Beest

De Meerd

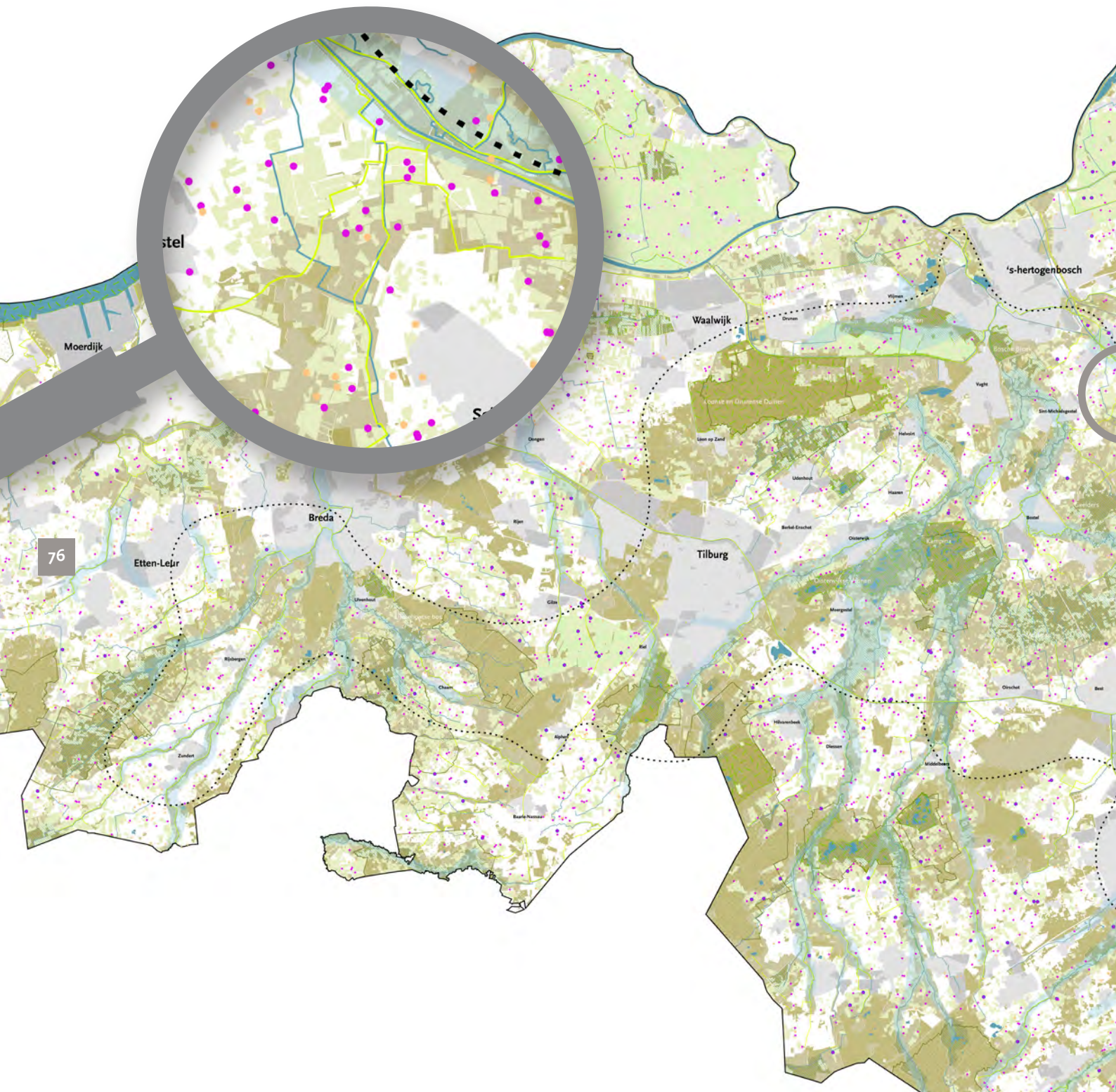
Beest

5. Kaart: Natuur + melkveehouderijen

Deze kaart is interessant voor de potentiële samenwerking tussen melkveehouders en natuurorganisaties en/of Waterschappen. Denk hierbij aan de ecosystemendiensten.

stel

Moerdijk

76

Etten-Leur

Breda

Waalwijk

Tilburg

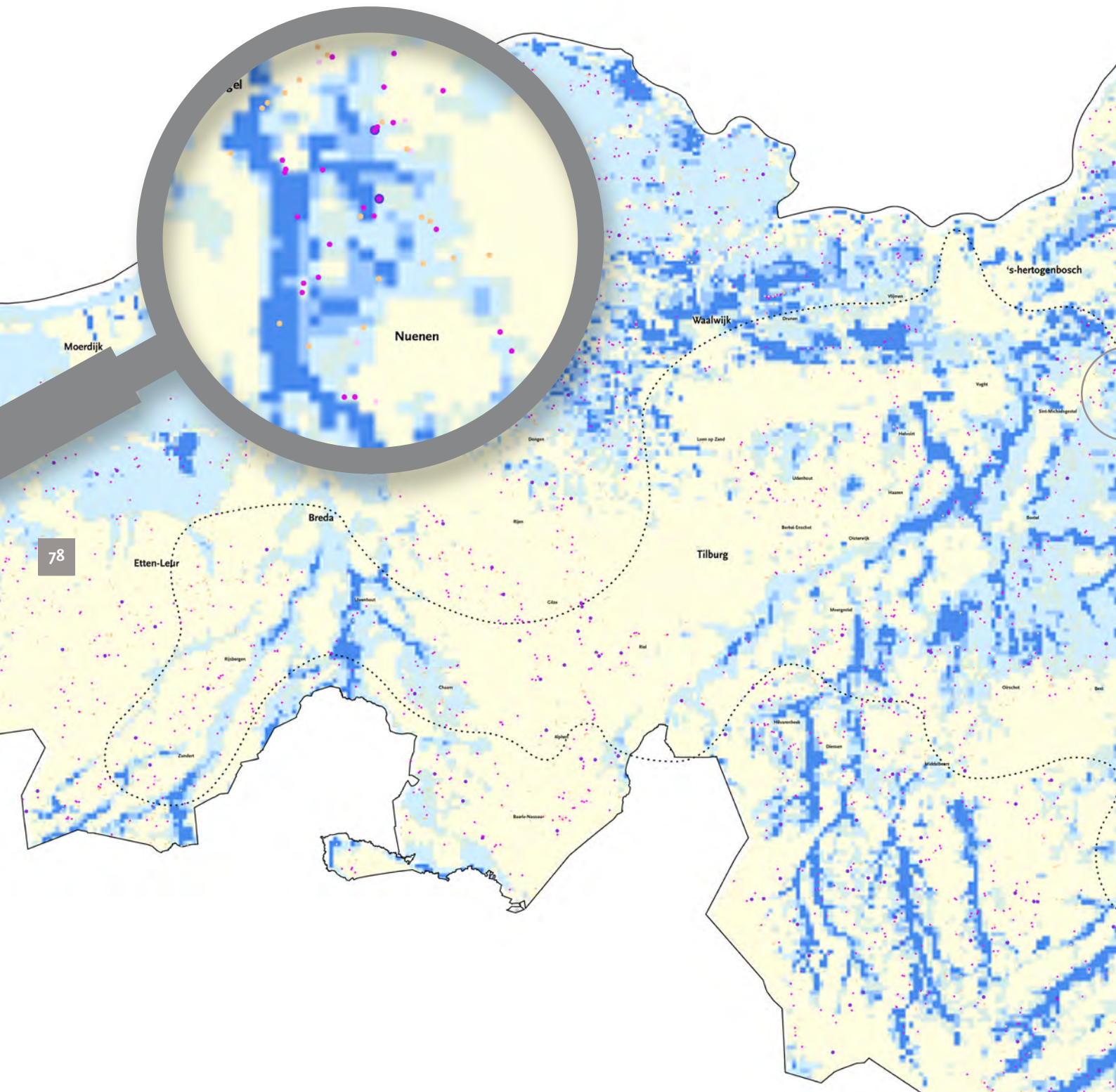
's-hertogenbosch

6. Kaart: Natuur + melkveehouderijen + Grasland

Deze kaart is aanvullend op de vorige kaart. Deze kaart laat ook nog zien waar de graslanden liggen t.o.v. de natuurgebieden en de groenblauwe mantel.

78

sel

Moerdijk

Nuenen

Waalwijk

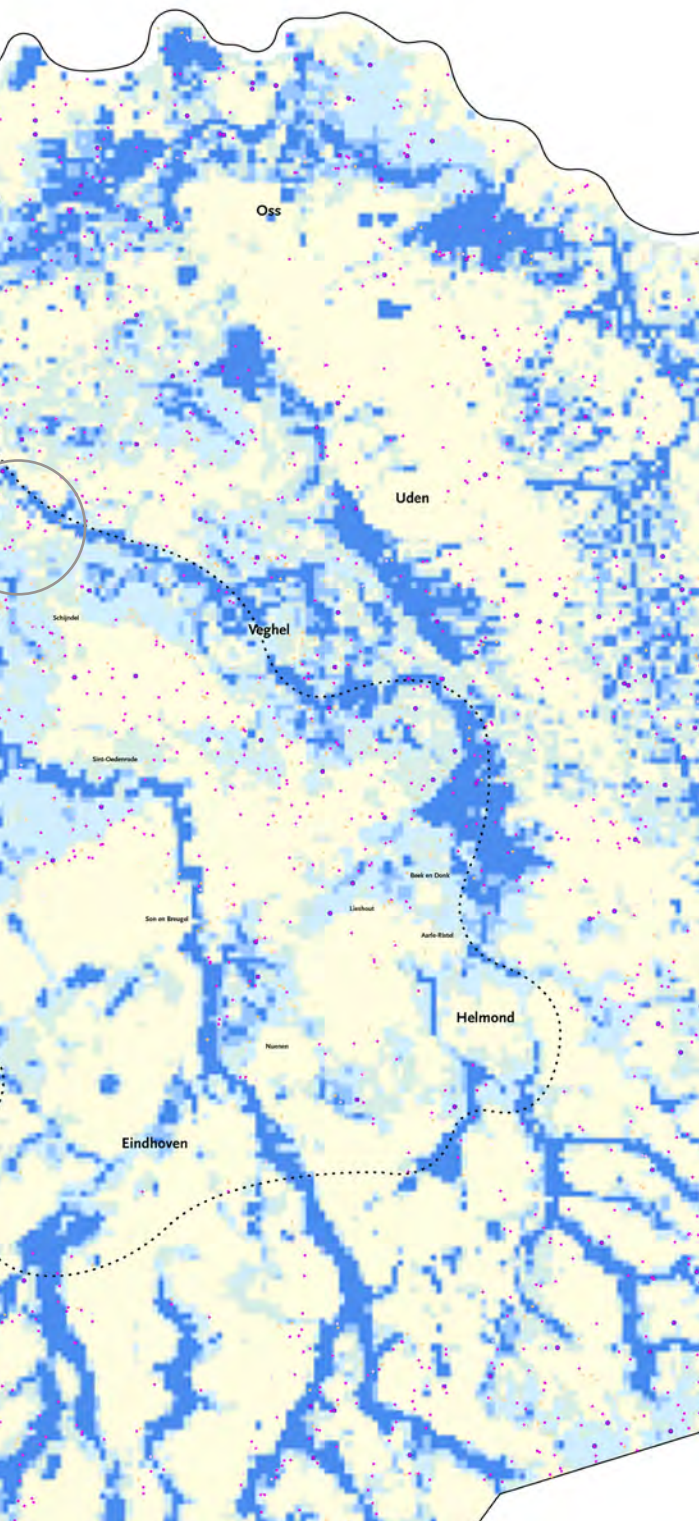
's-hertogenbosch

Breda

Etten-Leur

Tilburg

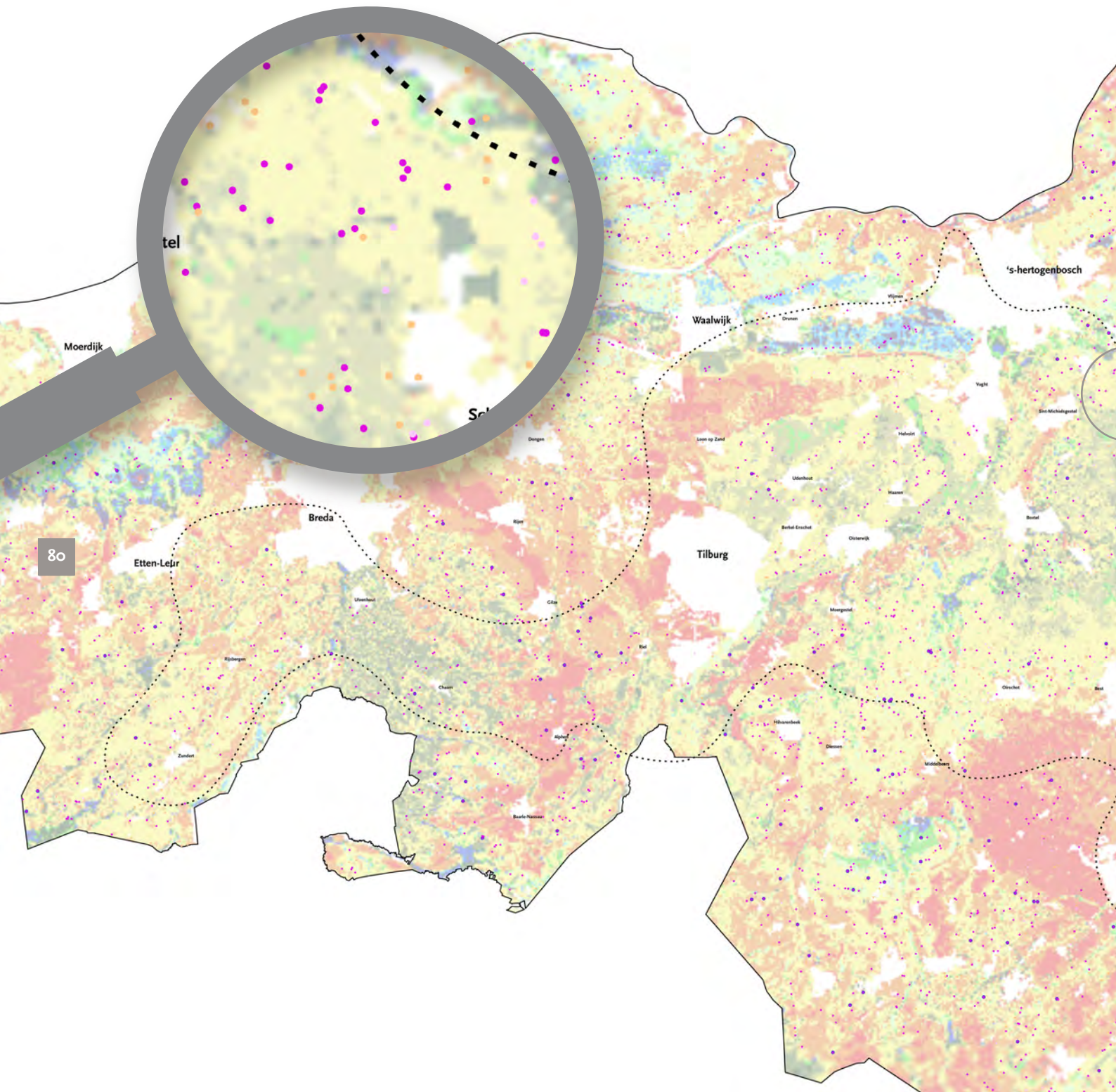
Beauregard

8. Kaart: Kwel en infiltratie + melkveehouderijen

Deze kaart maakt inzichtelijk in grove lijnen welke melkveehouders in kwel gebieden zitten en welke melkveehouders in infiltratiegebieden.

tel

Moerdijk

80

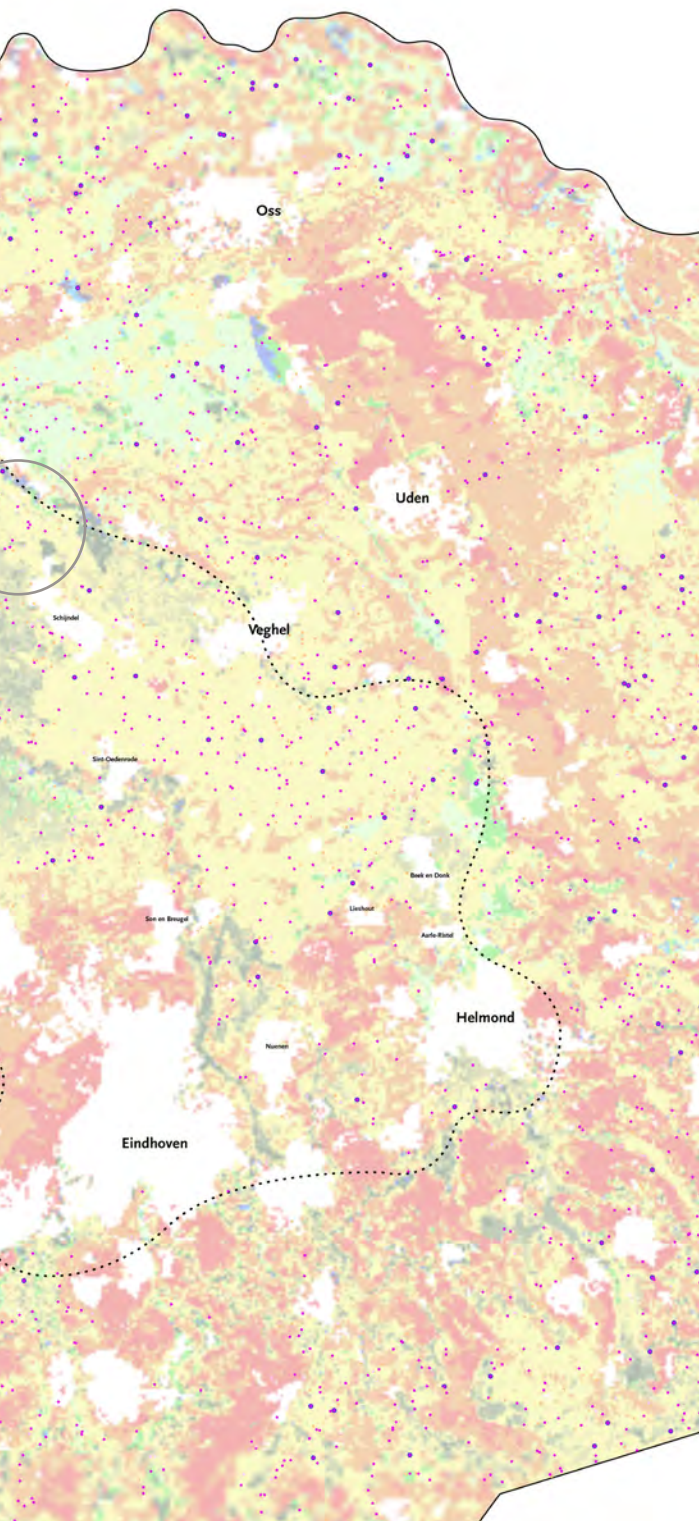
Etten-Leur

Breda

Waalwijk

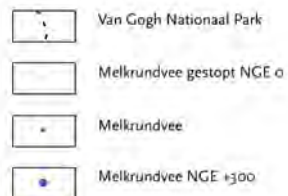
Tilburg

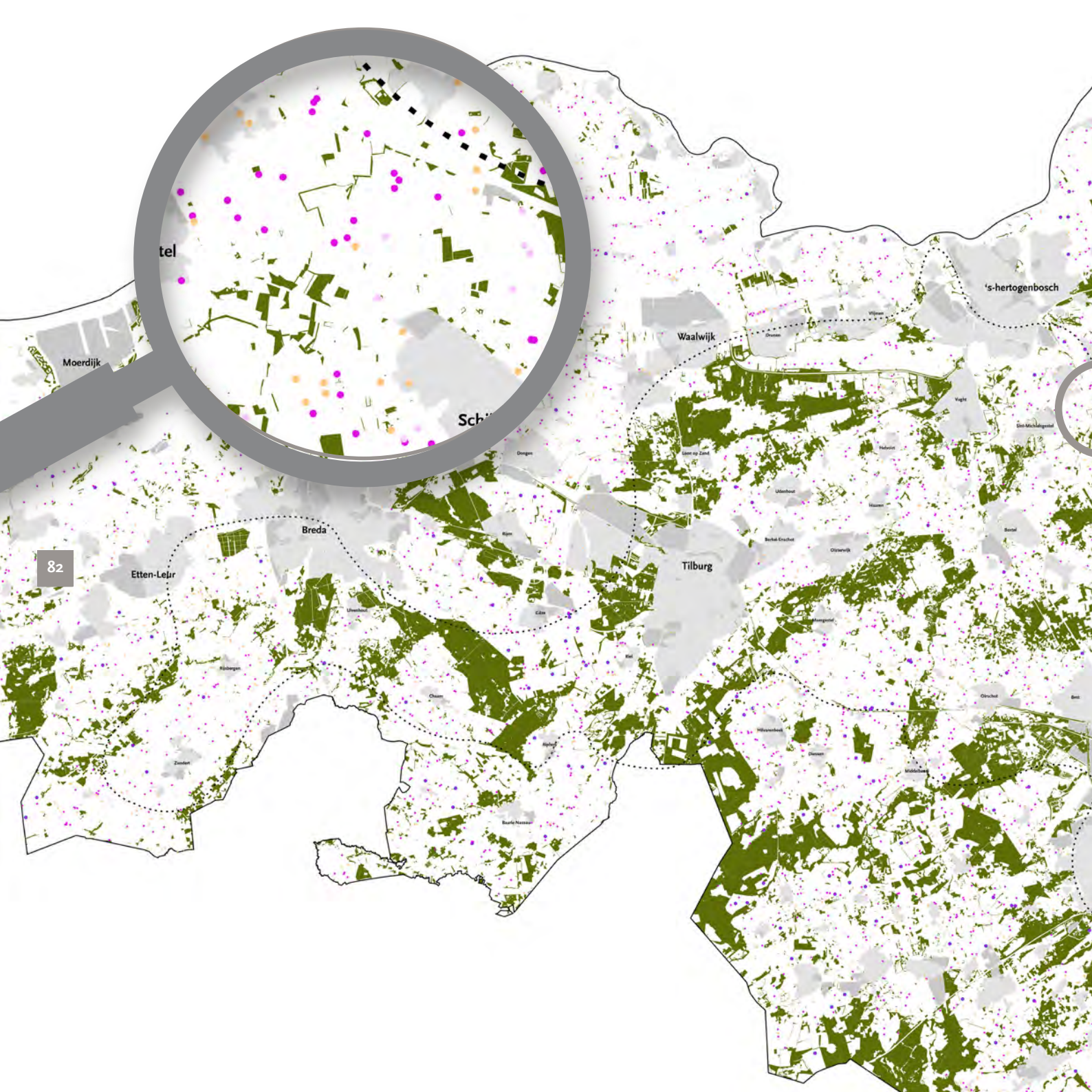
's-hertogenbosch

9. Kaart: Grondwatertrappen + melkveehouderijen

Deze kaart maakt inzichtelijk in grove lijnen welke melkveehouders in droge gebieden zitten en welke melkveehouders in nattere gebieden.

tel

Moerdijk

Schi

Breda

Etten-Leur

Waalwijk

Tilburg

's-hertogenbosch

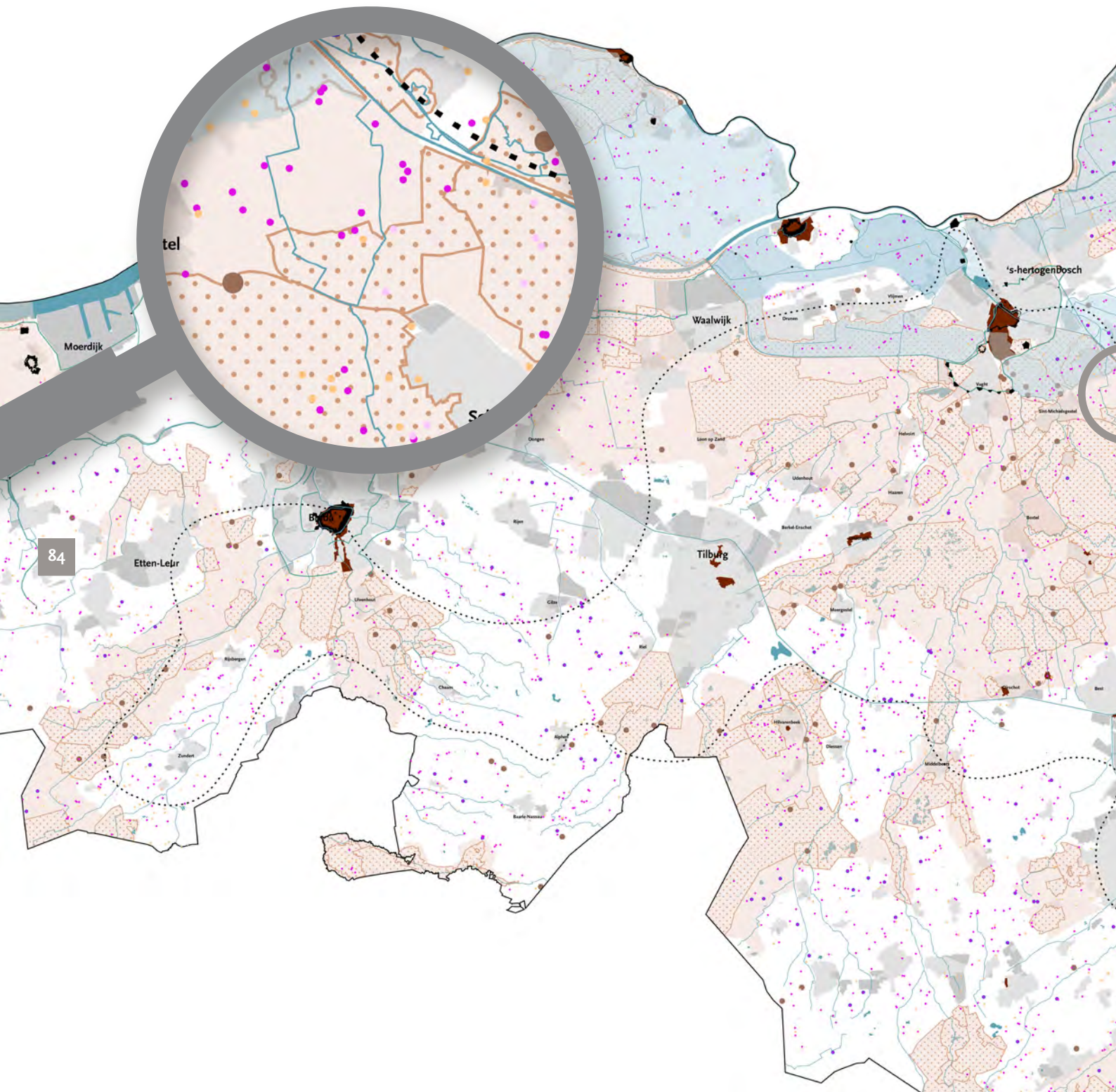
82

10. Kaart: Bossen + melkveehouderijen

Deze kaart laat zien waar de melkveehouders t.o.v. de bossen zitten. Dit is interessant voor de kans 'Nieuwe Bossen'. Het is dan logisch aan te sluiten bij bestaande bossen.

- Van Gogh Nationaal Park
- Melkrundvee gestopt NGE 0
- Melkrundvee
- Melkrundvee NGE +300

tel

Moerdijk

84

Etten-Leur

B

Waalwijk

Tilburg

's-hertogenbosch

Vijlen

Dingen

Orpen

Loon op Zand

Heide

Haaren

Udenhout

Berkel-Enschot

Berl

Berl

Ribbergen

Zundert

Chim

Aghe

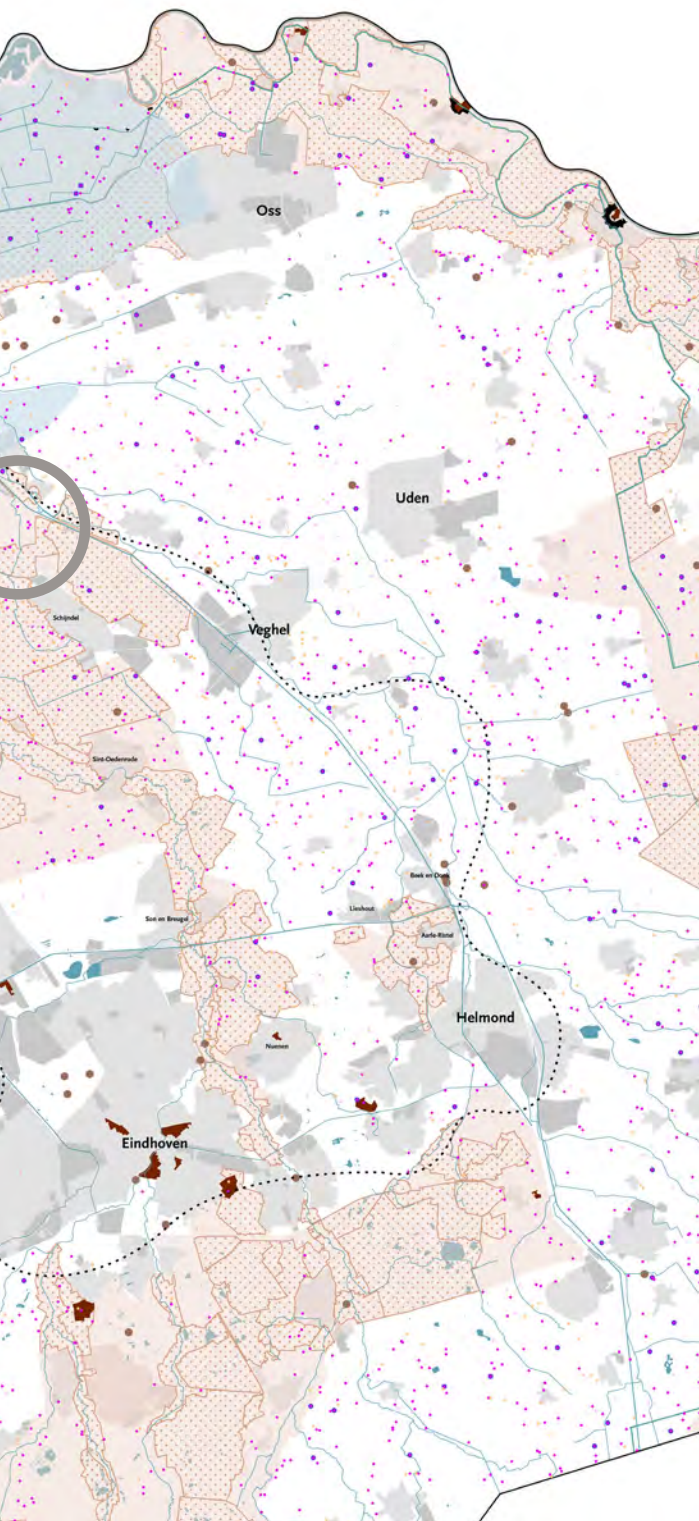
Beaube-Nemere

Hilvorenbeek

Osse

Middelbeem

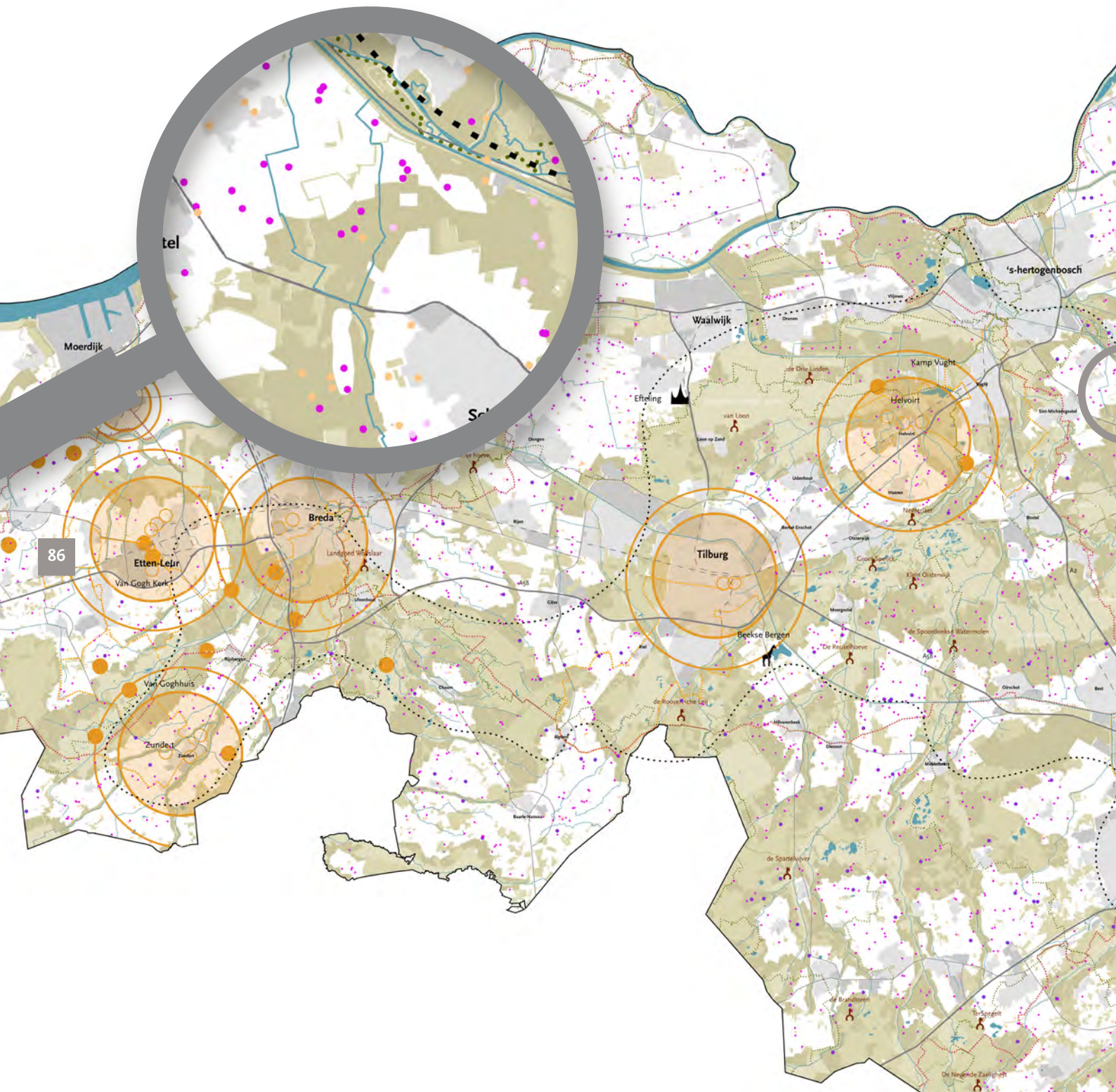
Beel

11. Kaart: Cultuurhistorie + melkveehouderijen

Deze kaart is interessant voor potentiële samenwerkingen tussen agrariërs rondom een cultuurhistorisch landschap op het midden schaalniveau.

tel

Moerdijk

86

Etten-Leur

Van Gogh Kerk

Van Gogh huis

Zundert

Breda

Landschap Walslaar

Sch

Waalwijk

Efteling

van Loon

Steen op Zand

Tilburg

Beekse Bergen

de Nieuwe Rijkse Leij

Kamp Vught

Helvoirt

Wijnen

de Drie Linden

Uitendaele

Beekel Enschot

Ottenswijk

Croonswaer

Klein Oostervijk

de Spoorboordse Watermolen

De Rijkse hoeve

de Spanse vijver

de Brandstoven

de Nieuwe Zeeleij

's-hertogenbosch

St. Michielskerk

Beek

A2

Oirschot

Beek

Willemsdijk

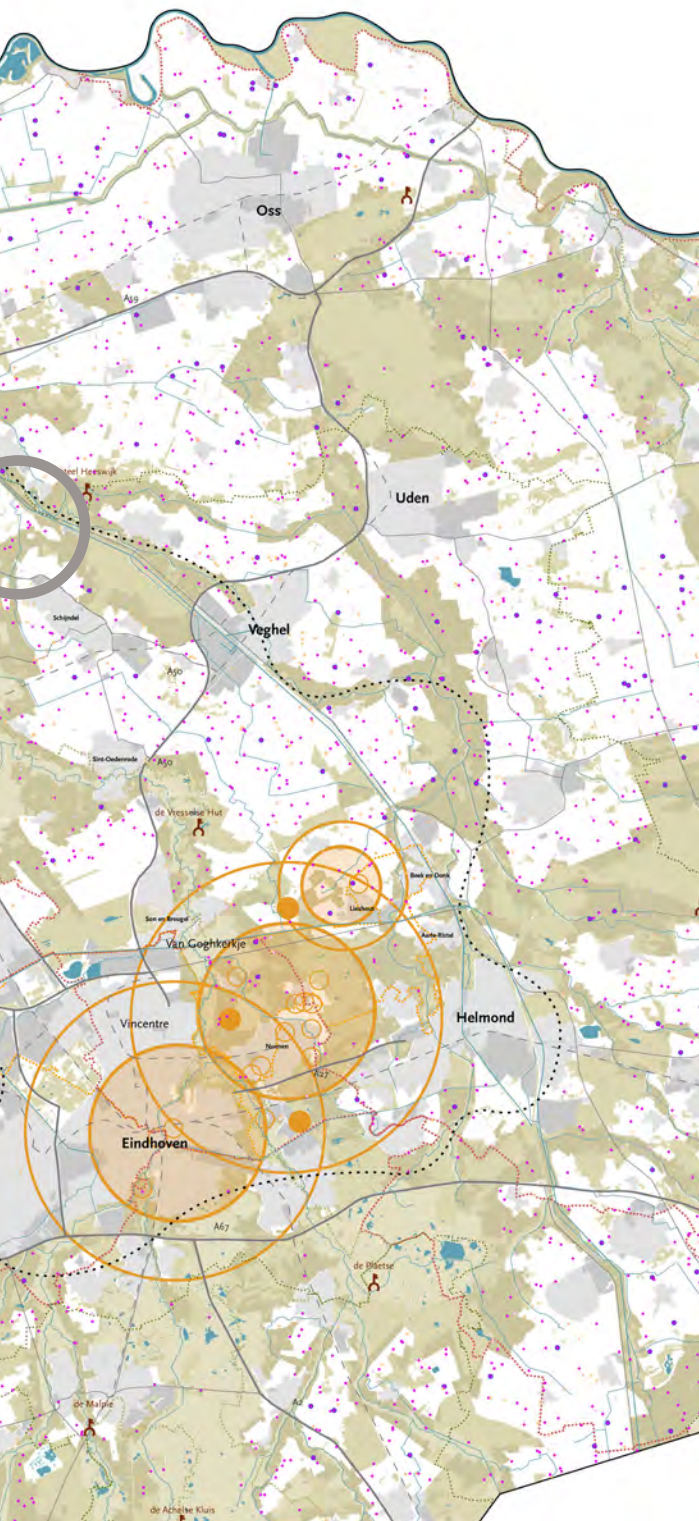
Willemsdijk

Willemsdijk

Willemsdijk

Willemsdijk

Willemsdijk

12. Kaart: Recreatie + melkveehouderijen + NNB

Deze kaart is interessant voor potentiële samenwerkingen tussen agrariërs rondom een toeristisch recreatieve hotspot op het midden schaalniveau.

- Van Gogh Nationaal Park
- infrastructuur
- stedelijk gebied
- bedrijventerreinen
- natuurpoort
- toeristische attractie
- Van Gogh plaatsen
- Van Gogh monument
- Van Gogh fietsroute
- LAW - lange afstand wandelpad
- Nationale Streekpaden
- LAF - lange afstand fietsroute
- water

Colofon en literatuurlijst

LOS Stadomland

Roelof Goodijk, Liselore Burgmans, Hein van Duppen

In samenwerking met Boerenverstand

Frank Verhoeven

Kernteam

Partners Brabants Bodem

- Brabants Landschap
- ZLTO
- BMF
- Provincie Noord-Brabant
- Waterschap De Dommel
- Ministerie van LNV
- Rabobank
- Brabant Water
- Collectief Midden-Brabant
- Gemeenten
- Van Gogh Nationaal Park

LOS stadomland B.V.

Nieuwe Linie 1-3, 5264 PJ Vught
Telefoon: 073 - 7113770

info@losstadomland.nl
www.losstadomland.nl

Gebiedsanalyse | **Brabants Bodem**